

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТИ МОН УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ
ПОЛІТИКИ

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ В
УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

Матеріали

**XV ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ПОКРИТАНІВСЬКІ ЧИТАННЯ»**

Одеса, 5 вересня 2019 р.

ОДЕСА – 2019

УДК: 330.1.

Колектив авторів – учасники XV ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «ПОКРИТАНІВСЬКІ ЧИТАННЯ» 5 вересня 2019 року, м. Одеса, Україна.

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ: Матеріали XV ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ «ПОКРИТАНІВСЬКІ ЧИТАННЯ». – Одеса: ОНЕУ, 2019. – 99 с.

До збірника ввійшли наукові доповіді українських учених, які відображують результати наукових досліджень економічних процесів, що відбуваються в економічній теорії та практиці у новому столітті.

Редакційна колегія:

Звєряков М.І. – ректор ОНЕУ, д.е.н., професор, член-кореспондент НАН України

Ковальов А.І. – проректор ОНЕУ, д.е.н., професор кафедри економіки та планування бізнесу

Жданова Л.Л. - д.е.н., професор кафедри ЗЕТ та ЕП ОНЕУ

Макуха С.М. – к.е.н., доцент кафедри ЗЕТ та ЕП ОНЕУ

Шараг О.С. - к.е.н., доцент кафедри ЗЕТ та ЕП ОНЕУ

Матеріали друкуються мовами оригіналів – українською та російською. За виклад, зміст і достовірність матеріалів відповідають автори.

Одеський національний економічний університет, 2019

ЗМІСТ

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

Зверяков М.І. ПОЛІТЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЦИФРОВОГО КАПІТАЛІЗМУ.....	8
Жданова Л.Л. ТЕОРІЯ ЗАЛЕЖНОГО КАПІТАЛІЗМУ: СПЕЦИФІКА СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ.....	12
Синяков С.В. СОЦІОКУЛЬТУРНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ ЕКОНОМІКИ.....	15
СЕКЦІЇ 1 ТА 2. СУЧАСНА ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ: ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА МЕТОДОЛОГІЯ	
Грималюк А.В. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ТА ПРЕДМЕТ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ.....	19
Бакланова О.Г., Патлатой О.Є. СУЧАСНІ НАПРЯМИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНОЇ ЕКОНОМІЇ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ 10-Ї МІЖНАРОДНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ З ПОЛІТИЧНОЇ ЕКОНОМІЇ У М. ЛІЛЛЬ, ФРАНЦІЯ).....	22
Панчишин С. М., Грабинська І.В. ПРО СВІТОВИЙ ДОСВІД ВИКЛАДАННЯ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН ДЛЯ СТУДЕНТІВ-НЕЕКОНОМІСТІВ.....	24
Макуха С.М. ІДЕЯ НОВОГО ІНТЕГРАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА: ЗА ТА ПРОТИ.....	28
Шатненко К.О. ІНКЛЮЗИВНИЙ РОЗВИТОК ТА ПРОБЛЕМА ЕКОНОМІЧНОЇ НЕРІВНОСТІ.....	31
Седикова І.О., Мужайло В.Д. КОРПОРАТИВНІ ФОРМУВАННЯ В ІННОВАЦІЙНОМУ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ.....	33
Сухова Т.Л. СУЧАСНИЙ ЕТАП ПРОЦЕСУ ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ ВИРОБНИЦТВА І СПОЖИВАННЯ І ЙОГО	

ОСОБЛИВОСТІ.....	38
Мороз М.О. ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ ЛІБЕРТАРІАНСТВА.....	41
СЕКЦІЯ 3. ПРОБЛЕМИ ТРАНЗИТИВНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	
Горняк О.В. ВПЛИВ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗРУШЕНЬ У СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЦІ НА РОЗВИТОК ТЕОРІЇ ФІРМИ.....	44
Журавльова Ю.О. ВПЛИВ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ.....	47
ВИДОБОРА В. В. ПРОМИСЛОВА ПОЛІТИКА В УМОВАХ СУЧАСНОГО ЕТАПУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ.....	49
Ушкаренко Ю.В. ОБГРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ.....	52
Вязмікіна І.А. ДИНАМІКА НОРМИ ПРИБУТКУ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ФІНАНСІАЛІЗАЦІЄЮ ЕКОНОМІКИ.....	54
Чередниченко Г.А. КОНЦЕПЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ ТА ЇЇ ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ.....	56
Бурлака Л.Ф. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ НА РИНКУ НЕРУХОМОСТІ В УКРАЇНІ	61
СЕКЦІЯ 4 та 5. ЕВОЛЮЦІЯ КАПІТАЛУ ТА СПЕЦИФІКА ЙОГО ВІДТВОРЕННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ	
Щербак А.В. ПРОЇДАННЯ КАПІТАЛУ У ПРОМИСЛОВOSTІ.....	64
Горшкова І.А. ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ВІДТВОРЕННЯМ КАПІТАЛУ.....	67
Маслов Д.С. ГРОШІ ТА КРЕДИТ В СИСТЕМІ ВІДТВОРЕННЯ СУСПІЛЬНОГО КАПІТАЛУ.....	69

Даниліна С.О. ДИНАМІКА КОНЦЕНТРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ.....	72
Шараг О.С. «ЦИФРОВА ЕКОНОМІКА» ЯК НОВИЙ ФЕНОМЕН ЕКОНОМІКИ ХХІ СТОЛІТТЯ	76
СЕКЦІЯ 6. ЕКОНОМІЧНА ІСТОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ	
Несененко П.П. БАЗОВІ ПРИНЦИПИ РЕФОРМ ДЕН СЯОПІНА.....	79
Луньова О.К. ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НІМЕЦЬКОГО НАСЕЛЕННЯ БУДЖАКА: РІК 1940-й.....	82
СЕКЦІЯ 7. НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ МАГІСТРАНТІВ СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ЕКОНОМІКА», які навчаються за програмою «ТЕОРІЇ ТА МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКОЮ» Одеського національного економічного університету	
Шкребець М.А. ЦИФРОВА ЕКОНОМІКА ЯК ОБ'ЄКТ АНАЛІЗУ СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ.....	85
Савельєва В.В. ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УМОВАХ РОЗГОРТАННЯ НОВОЇ ПРОМИСЛОВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ.....	88
Мікульська А.В. ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ.....	90
Пушкова Р.Г. СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ.....	93
Гуй Хуачжи ОСОБЛИВОСТІ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ КИТАЮ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ.....	95

ПЛЕНАРНЕ ЗАСІДАННЯ

М. І. Звєряков,
*професор, доктор економічних наук,
член-корреспондент НАН України,
ректор Одеського національного
економічного університету*

ПОЛІТЕКОНОМІЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ «ЦИФРОВОГО КАПІТАЛІЗМУ»

Бурхливий розвиток цифрових технологій характеризує новий етап промислової революції, який змінює зміст праці й життя людини. Масштабне впровадження цифрових технологій створює сприятливі передумови для всезагальної автоматизації й роботизації виробництва. Оскільки для економістів традиційним є уявлення про визначальну роль НТП в економічному розвитку, то цілком закономірним є очікування фундаментальних змін в економіці від цифрової революції. Адже поява електронних продуктивних сил із суспільною неминучістю змінить характер і сутність виробничих відносин у суспільстві. Тому в характеристиці цифрової економіки та її наслідків ключового значення набуває політекономічний підхід, що передбачає дослідження економіки нового зразку в нерозривному зв'язку з продуктивними силами.

Починаючи з першої промислової революції (її символом є винахід знаменитої прядильної машини «Дженні» у 1764 р.), техніко-технологічні нововведення не тільки видозмінювали виробництво й структуру зайнятості, але й виступали найважливішими факторами, які призводили до зростання економіки й соціальної перебудови суспільства, а також в період криз виконували рятівну місію. Вже впровадження перших машин у виробничий процес було націлене на заміщення ними ручної праці і підвищення її продуктивності. Таким чином, технологічні революції, які змінювали одну, звільняли людину від участі в нових сферах трудової діяльності у виробництві та позбавляли її від рутинної й важкої праці. Це те, що передбачав К. Маркс, коли говорив, що в еру «автоматичної системи машин» людина стає поруч із процесом виробництва як контролер і регулювальник.

Проте навіть таке сміливе передбачення, сказане півтора століття тому, не вичерпує всіх можливих техніко-технологічних змін в економіці. Сьогодні вже зрозуміло, що можливим є варіант розвитку промислових самовідтворювальних систем при впровадженні штучного інтелекту, коли самі машини, оснащені штучним інтелектом, у перспективі в змозі повністю витиснути робітників з виробничого процесу, що може бути свідченням про наближення завершальної фази в єдиному гіперциклі промислових революцій. Те, з чого починався цикл

промислової революції, тобто із звільнення робітника від виробничих операцій, знаходить своє логічне завершення у витисненні робітника з виробництва як його контролера.

Можна припустити, що настає повне звільнення людини від безпосередньої виробничої діяльності, а це спонукає до пошуку відповіді на питання, що стане з економічними відносинами.

Технологічний детермінізм в економіці й форми його прояву

У міру насичення виробництва технікою в процесі розвитку індустріалізації в економічній науці затвердилося поняття «технологічний детермінізм». У свідомості людей воно закріпилося у формі технократизму як особливого відношення до технологій. Технократичний підхід в економіці згодом призвів до формування технократії як особливого управлінського про шарку, який володіє спеціальними знаннями. Саме з появою технократії Дж. Гелбрейт пов'язував перехід економічної влади від власників до «техноструктури». Ураховуючи місце технологічного фактору в економічній теорії, можна його визначити як один із можливих детерміністських принципів разом із географічним, цивілізаційним і т. ін. У теорії марксизму технологічний детермінізм за своєю сутністю відображав дію сформульованого Марксом загального закону відповідності виробничих відносин характеру й рівню розвитку продуктивних сил. Цей закон дозволяв розкрити глибинні причини зміни суспільно-економічних епох. «Із надбанням нових продуктивних сил, – підкреслював К. Маркс у листі до Анненкова (1846), – люди змінюють свій спосіб виробництва, а разом зі способами виробництва вони змінюють усі економічні відносини, які були необхідними відносинами лише для даного певного способу виробництва» [1, с. 403]. Те, що «закон відповідності» і принцип технологічного детермінізму тісно пов'язані й переплітаються, не означає, що вони рівнозначні. Продуктивні сили – більш широке поняття передусім тому, що головним елементом виступають самі робітники, а це не може не впливати на характер економічних відносин.

У цьому зв'язку показовою є неоднозначна позиція самого К. Маркса. Так, уже в більш пізній період у головному його економічному творі «Капітал» можна знайти наступне твердження: «У мануфактурі вихідною точкою перевороту в способі виробництва слугує робоча сила, у великій промисловості – засоби праці» [2, с. 382]. Звідси випливає важливий висновок, що «економічні епохи розрізняються не тим, що виробляють, а тим, як виробляють, якими засобами праці» [2, с. 191].

Якщо відштовхуватися від цих положень, може скластися враження, що провідна роль продуктивних сил визначається технологічним фактором. Хоча існує більш складний зв'язок між елементами останніх і технологічним детермінізмом.

Насамперед техніко-технологічні нововведення, особливо в період революційного впливу, виступають одним із найбільш ефективних способів

подолання вузькості ринку і його наступного розширення за рахунок можливості створення нових продуктів і нових ринків. Те, що НТП є ключовим фактором забезпечення економічного зростання, у «неокласичній» теорії відображено у включенні його до моделі виробничої функції на рівні з такими факторами виробництва, як праця й капітал. При цьому в моделі Р. Солоу він трактується як фактор екзогенний, а в моделі П. Ромера – як ендегенний. Не менш істотним є те, що завдяки технічному прогресу забезпечується структурні зміни економіки з поглибленням поділу праці й появою нових форм зайнятості. Проте в цьому випадку важливим стає прийнятна норма прибутку, яка утворюється в передових галузях. Інакше кажучи, капіталізм, залишаючись таким за своєю природою, не може в процесі інноваційного розвитку не оновлювати способи одержання прибутку. Багато з них народжуються з нових форм виробництва абсолютної й відносної додаткової вартості, так само як і різновиду останньої – надлишкової додаткової вартості.

Дотримання принципу технологічного детермінізму в господарській практиці призводить до двох найважливіших наслідків. По-перше, це дія тенденції підвищення технічної будови капіталу, що виявляється в дедалі більшій технологічності виробництва й самого господарського життя. Причому в кризові періоди, що регулярно виникають, виведення застарілого капіталу і його оновлення на новій технологічній основі виступають відпрацьованим методом подолання кризової фази промислового циклу. Саме тому з кожним наступним етапом світ стає все більш технологічним, і такий процес триває, охоплюючи все нові сфери діяльності людини на шляху до індустріально-цифрового суспільства.

По-друге, це затвердження інноваційної моделі економічного розвитку для всієї ринкової економіки. Саме з високою інноваційною активністю пов'язується можливість забезпечення відповідного рівня конкурентоспроможності, оскільки завдяки їй компанії отримують можливість зберегти й навіть підсилити свої позиції на ринку задля отримання високих прибутків. Інноваційність слугує методом нарощування прибутків капіталом. Для цього необхідні нові товари, а також потрібний попит, що створюється через його цілеспрямоване формування. Звідси впровадження моделей споживання, що формують моделі споживчої поведінки.

Отже, розвиток цифрових технологій з активним використанням штучного інтелекту відбувається лише тоді, коли вони сприяють нарощуванню прибутковості самого капіталу. Коли ж така прибутковість може бути досягнута іншими методами, тоді застосування інноваційних технологій стає недоцільним у певних галузях економіки. Тільки цим можна пояснити парадоксальну ситуацію, що має місце у високорозвинених країнах: цифрові технології все більш активно поширюються, а темпи зростання продуктивності праці падають. Так, високорозвинені країни збільшили інвестиції у НДДКР за 2010-2017 рр. у 2,2 рази, а середньорічне зростання продуктивності праці склало за цей же період 0,4 %. В такому випадку закономірно виникає питання:

чому висока інтенсивність НДДКР усе ще не забезпечує адекватний приріст продуктивності праці.

Відповідь на дане питання припускає застосування світ-системного аналізу, в основі якого світова економіка розглядається через відносини центра (розвинені країни) і периферії (країни, що розвиваються).

Ці відносини характеризуються пануванням розвинених країн і підпорядкуванням тих, що розвиваються. Високорозвинені країни, по-перше, реструктуризують економіку залежних країн, зводячи її до декількох експортних галузей, пристосованих до потреб метрополії. По-друге, трансформують соціальну структуру підпорядкованих суспільств, формуючи компрадорську буржуазію й ринок дешевої робочої сили.

Отже, економічна природа «периферійного капіталізму» складається з безоплатної передачі високорозвиненим країнам значної частини вартості, створеної працею робітників периферії. Через механізм ціни виробництва вартість, створена в галузях з низкою капіталоозброєністю, привласнюється галузями з високою капіталоозброєністю. Доходи, які одержують метрополії від країн периферії, деякі вчені називають «імперіалістичною рентою».

Саме завдяки імпорту дешевих товарів із країн периферії в 2000-ті роки в країнах-метрополіях вдалося зменшити інфляцію. Це є свідченням того, що ціни товарів, що поставляються до країн капіталістичного центру з периферійних, формувалися нижче їхньої вартості.

У цей час відносини панування й підпорядкування, які склалися між центром і периферією, яскраво виявляються в такому економічному феномені як глобальні виробничі мережі, в основі якого закладено глобальні ланцюги доданої вартості. У господарській практиці це виявляється в таких формах, як поділ транснаціональними корпораціями (ТНК) виробничої діяльності на ланки різного технологічного рівня й з різною величиною доданої вартості. У розвинених країнах ТНК концентруються наукомісткі види виробництв із високою доданою вартістю, тоді як трудомісткі операції (власне виробництво) переносяться до країн з низькою оплатою праці.

У таких умовах господарювання поширення цифрових технологій за межі ТНК є обмеженим, насамперед, патентним правом. Сучасні ТНК використовують дешеву робочу силу периферії, здешевлюючи тим самим вартість кінцевого продукту. Такі дії ТНК в остаточному підсумку призводять до падіння капіталоозброєності праці у світовій капіталістичній системі. За експертними оцінками, вона знизилася за останні 20 років на 55-60 %. Саме в цьому полягає відповідь на питання про причини падіння глобальних темпів зростання продуктивності праці.

У країнах «периферійного капіталізму», для яких притаманна безоплатна передача частини доходів країнам капіталістичного центру, поширення цифрових технологій можливе при зростанні попиту національного бізнесу до інвестиційних проектів, які зможуть приносити доходи на основі зростання продуктивності праці. Тому доки бізнес буде орієнтуватися на одержання

короткострокових рентних доходів, як зараз так і відбувається, у нього буде зберігатися низький рівень використання цифрових інновацій.

Література

1. Маркс К., Енгельс Ф. Сочинения. 2-е издание. – М.: Политиздат, том 27, 1962. – 696 с.
2. Маркс К., Енгельс Ф. Сочинения. 2-е издание. – М.: Политиздат, том 23. 1960. – 908 с.

*Л. Л. Жданова д.е.н., доцент,
професор кафедри ЗЕТ та ЕП
Одеського національного економічного університету*

ТЕОРІЯ ЗАЛЕЖНОГО КАПІТАЛІЗМУ: СПЕЦИФІКА СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ

Формування теорії залежного капіталізму відбувалося протягом усього ХХ століття [1, с. 367-370]. У цьому інтелектуальному процесі можна виділити кілька етапів кристалізації уявлень про залежність.

На першому етапі, на початку ХХ століття, теорія залежності формується в рамках теорії імперіалізму. Головною причиною економічних проблем вважають політичну залежність колоніальних і напівколоніальних країн.

Другий етап починається з середини ХХ століття, коли ряд дослідників, державних і громадських діячів Латиноамериканських країн розробляють концепції периферійного капіталізму. Головним змістом цих концепцій є погляд на світову капіталістичну економіку як єдину систему. У цій системі виділяються індустріально розвинені країни, що становлять Центр, та аграрно-сировинні, які складають своєрідну Периферію. І одні, і інші є капіталістичними, однак капіталізм Периферії якісно відмінний від капіталізму Центру. Ці відмінності відносяться до економіки, політики, ідеології, культури, звичаїв і традицій. Вони фундаментальні і не дозволяють країнам Периферії досягти рівня, властивого країнам Центру.

Включення країн Периферії у світовий ринок як постачальників аграрної продукції, сировини, продуктів його первинної переробки призвело до формування економічних відносин капіталізму, але специфічного капіталізму, де поєднуються відносини феодального і родоплемінного суспільства, які до сих пір збереглися. Розвиток периферійного капіталізму є відтворенням відсталості та залежності від розвинених країн. Периферія є тупиковий варіант капіталізму, який не здатний до істотного прогресу.

Третій етап становлення теорії залежності – 70-ті роки ХХ століття, коли стало цілком очевидно, що набуття політичної незалежності колоніями не привело їх до економічного зростання і процвітання. Формується розуміння

економічної залежності як причини політичної залежності. Залежність трактується як специфічний спосіб капіталістичного виробництва у відсталих країнах. Специфіка його полягає у тому, що в процесі макроекономічного обороту національний промисловий капітал не відтворює себе за вартістю і за натуральною формою. Не відтворюється за вартістю і за натурально-речовою формою спожитий основний капітал, тому що у залежних країнах відсутній комплекс галузей машинобудування. Не відтворюється за вартістю і натурально-речовою формою спожита робоча сила, тому що у залежних країнах відсутній комплекс галузей, що виробляють товари народного споживання, перш за все такі, як медикаменти, медичне та діагностичне обладнання, засоби зв'язку і комунікації. Не виробляються товари статусного споживання, у які перетворюється грошова форма прибутку і ренти. Така специфіка відтворювального процесу змушує нарощувати виробництво своїх експортних товарів заради отримання коштів для покупки імпорту, найчастіше критично необхідного імпорту. В результаті залежність від поставок інвестиційних та споживчих товарів з часом лише наростає [2, с. 6].

Ринкові реформи в пострадянських країнах в 90-ті роки призвели до інтеграції цієї групи країн у світову капіталістичну систему. Виробники цих країн, протягом тривалого періоду часу будучи відокремленими від конкуренції, зіткнулись із запеклою конкуренцією світового ринку, не змогли їй протистояти. Найбільш сильного впливу зазнала обробна промисловість. В результаті примітивізувалася галузева структура економіки пострадянських країн. Цей процес охопив і економіку України [3, с. 7-8]. Протягом всього періоду незалежності у ВВП України зростає питома вага аграрного сектору і добувної промисловості при зниженні питомої ваги обробної промисловості.

Такий стан змушує поставити запитання: чому перехід до ринку призвів до занепаду технічно складного виробництва, до перетворення колишньої індустріальної економіки у аграрно-сировинну. Для обґрунтованої відповіді на це питання необхідно розрізняти інститути ринкової економіки і інститути розвитку. Інакше кажучи, створення інститутів ринкової економіки, зовсім не означає, що одночасно створені інститути розвитку. Серед інститутів розвитку необхідно розрізняти інститути розвитку виробництва та інститути розвитку суспільства. Економісти-теоретики одностайні у визначенні конкуренції як необхідного інституту ринкової економіки і одночасно – як необхідного інституту її розвитку [4, с. 5]. Конкуренцію часто трактують як економічне змагання капіталів за найбільш вигідні умови виробництва і продажу товарів. Однак у конкуренції є ще один аспект, на який не звертають уваги – це боротьба праці та капіталу за частку в національному доході. Цю боротьбу з боку праці веде організація – профспілка. Чим сильніше профспілка як продавець праці, тим вище заробітна плата, і, відповідно, частка праці у національному доході. Вітчизняні профспілки таку боротьбу не ведуть, бо вони інституційно є спадкоємцями радянських профспілок, які питаннями продажу праці не займалися.

Зниження реальної заробітної плати протягом 2014-2017 років, тобто абсолютне погіршення матеріального становища найманої праці, не привело до загострення відносин між працівниками і роботодавцями. За даними державної служби статистики України, кількість підприємств і організацій, на яких відбувалися страйки, склало в 2014 і в 2015 році всього 5 одиниць, у 2017 – 23, а кількість працівників, які брали участь у страйках, склало в 2014 році 1,6 тис. чол., у 2015 році – 900 чол., у 2017 році – 2,1 тис. чол. Такий стан справ пов'язаний з тим, що сучасні українські профспілки лише зовні виглядають як справжній інститут – продавець праці, але по суті таким не є. Такі інститути, які тільки зовні, формально схожі на справжні, але по суті реальними не є, називаються симулякрами. Симулякри займають відповідну нішу інституційної системи суспільства і не допускають туди справжній інститут.

Створення інститутів економічного розвитку нерозривне від політико-правового процесу, політика і політичні інститути визначають вибір економічних інститутів. Від політичних інститутів залежать можливості громадян впливати на прийняття рішень політиками. Потужними силами, стимулюючими соціальний і економічний розвиток є політичні партії. В даний час на території України зареєстровано 352 політичні партії, а активно діють менше 50. Величезна кількість політичних партій не пов'язаний з різноманіттям їхніх політичних і економічних програм. В Україні формування політичних партій, як ідеологічних організацій, не завершено. Політичні партії в умовах сучасної України виконують роль товару, покупка якого дає можливість покупцеві обиратися і бути обраним до Верховної Ради, до місцевих органів влади. Політичні партії в інституційній системі сучасної України є типовими симулякрами. Створення таких партій пов'язано з виникненням особливого типу власників капіталу – компрадорської буржуазії.

Таким чином, створення ринкової економіки в Україні не створило інститути розвитку. Економіка України інтегрувалася у світову капіталістичну периферію, завдання виходу з якої повинна бути пріоритетною для економічної політики країни.

Література

1. Несененко П. П., Артеменко О. А. Історія економічних учень: навчальний посібник / П. П. Несененко, О. А. Артеменко. – Одеса: ОНЕУ: ФОП Гуляєва В. М., 2017. – 448 с.
2. Видобора В В Інвестиційні ресурси економічного зростання в умовах макроекономічного розбалансування економіки України/ В. В. Выдобра // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки». 2018. - Том 1, № 30, с. 1-10.
3. Шараг О. С. Динаміка показників ефективності економіки України/ О. С. Шараг // Економічний простір: збірник наукових праць. 2016. - № 108, с. 102-112.

4. Щербак А. В. Конкуренція як фактор економічного зростання: світовий досвід та українські реалії/А. В. Щербак//Економіка України. 2018.- №8, с. 3-15.

*Синяков С.В. д.філ.н., професор,
професор кафедри філософії
Національного транспортного університету м. Київ, Україна*

СОЦІОКУЛЬТУРНА ОБУМОВЛЕНІСТЬ ЕКОНОМІКИ

Сучасна епоха принципово відрізняється від політичних і економічних відносин минулого суспільного устрою. Сформувалися нові інститути економіки і суспільства, змінилися правила і норми життя людей. Сьогодні в світі домінує глобалізована економіка, яка багато в чому відмінна від колишньої, фінансова система, які принесли інші принципи господарювання. Тривала фінансова і економічна криза не залишає вже місця міфам про ефективність чисто фінансових і економічних методів управління господарством, ілюзіям про самодостатність і суспільну ефективність ринкової економіки в цілому. «Глобалізація, - пише М. І. Зверяков, - підсилює стихійний характер кризових процесів, оскільки у фінансовій сфері світових антикризових інститутів регулювання не створено» [1, с. 22].

Небувала віртуалізація економіки і фінансів, тотальна інформатизація суспільства у всіх сферах життєдіяльності зажадали осмислення цих явищ в абсолютно новій науковій формі. «До ХХІ століття історія підійшла вже з відчуттям свого власного кінця, тобто деякої об'єктивності, заданістю, в'язкістю, - зазначає Ю. М. Осіпов, - Історія вирвалася з історії: тепер стало можливим творити все без будь-якої оглядки на об'єктивність, природність, сакральність, навіть на минуле, яке втратило своє обмежувальне і виховне значення» [2, с. 3].

Невтішна ситуація в світовій економіці не могла не отримати відображення в економічній науці, де все частіше можна побачити скептичне ставлення як до економічної теорії, так і до економічної політики. З'явилося переконання в тому, що сучасна економічна думка відчуває утруднення в поясненні подій, що відбуваються в реальному світі, а також в здійсненні аналізу придатного для економічної політики [3, с. 6-13].

Такі ж труднощі цілком відносяться до дослідження нестабільного розвитку економіки України під час тривалого «трансформаційного спаду» (Я. Корнаї). Існуюча в Україні модель економічного розвитку є недосконалою, не містить внутрішніх механізмів, що забезпечують стабільне зростання, не відповідає викликам і реальним завданням, які стоять перед країною. Щоб забезпечити можливості стабільного економічного зростання, справедливо

вважає М. І. Зверяков, необхідно сформувати таку модель, яка «об'єднує ринкові і регульовані державою основи» [1, с. 30].

У теорії та методології економіки простежується думка, згідно з якою вивчення економічних явищ має здійснюватися в більш широкому науковому контексті. Однак, реалізувати такий підхід складно, залишаючись на позиціях традиційних уявлень про природу економічних феноменів. Виходом зі сформованої ситуації може бути побудова іншої економічної онтології, гносеології та логіки, конструювання іншої системи інтерпретацій і оцінок, які враховують ідею культурної детермінації економічної поведінки.

Сказане вище вимагає розширення уявлень про досліджувану реальність в економічній науки за рахунок включення її в більш широку область культури, способу і стилю мислення, особливостей світосприйняття, звичок, традицій, впевненості в правдивості, брехливості або несправедливості економічних дій.

Економічне середовище включає в себе мислячих і діючих людей, а також значна кількість цінностей, цілей і норм поведінки. Економічна поведінка людей завжди обумовлено рядом соціокультурних чинників, головними з яких є психологічні, політичні, соціологічні, релігійні, світоглядні, ідеологічні та ін. Тому можна спробувати пояснити економічну активність людей впливом не тільки економічних, а й позаекономічних причин, культурних цінностей. Однак самі ці причини породжуються і обумовлюються соціокультурним середовищем і, одночасно, допомагають зрозуміти, осмислити і перетворити її. Сучасна економічна теорія, коли вона описує економічні кризи, явища, конфлікти, не може не враховувати соціально-гуманітарні, ціннісні фактори господарської діяльності людей.

У доповіді досліджуються соціокультурні чинники в економіці, розкривається взаємозв'язок суб'єктивного і об'єктивного в економічній діяльності. Основна увага приділяється ідеологічним цінностям, місця і ролі свідомості в економічних процесах. На основі змінених уявлень про природу економічної реальності ставиться питання про розширення пізнавальних можливостей економічної науки.

В основі неокласичної економічної теорії лежали три основні ідеї: ідея рівноваги, ідея можливості суворой математичної інтерпретації економічних явищ та ідея «чистої» економічної науки. Остання ідея передбачала виключення з її предметного поля будь-яких ненаукових знань, міфологічних уявлень та ідей, але головне - її суворе предметне розмежування з іншими громадськими та гуманітарними науками. Однак зазначені вище уявлення про економічну дійсність зажадали нових форм теоретичного опису явищ і процесів. Ці зміни можна вважати суттєвим кроком вперед у справі розуміння господарського життя в порівнянні з колишніми неокласичними теоріями.

Об'єктом неоінституціональних концепцій перестав бути тільки раціональний людина, орієнтований на отримання максимального прибутку і мінімізації витрат. На його місце приходять економічний агент, не завжди раціональний і навіть ірраціональний. Будь-який економічний суб'єкт є

продуктом конкретного соціокультурного середовища, має масу особливостей, належить до певної етнічної, національної або реферативної групи, яка дотримується певної системи цінностей, ідеалів і норм, моральних і стильових принципів. Така людина багато що змінює в звичних фінансових і економічних відносинах, впливає на функціонування інститутів господарства і суспільства. Наслідками його рішень можуть бути фінансові спекуляції і біржові крахи міжнародних гравців, створення у них хибних уявлень про стабільність або нестабільність грошової і економічної системи.

В економіці, як відомо, є не тільки закономірність і впорядкованість, але є випадковість і хаос. Економіка сьогодні, безумовно, є керованою економікою, а процес глобалізації призводить до зростання ролі фінансових центрів в управлінні світовим господарством.

Фінансово – економічні принципи управління господарством з необхідністю доповнюються позаекономічними, так би мовити, вольовими інструментами втручання. Люди нерідко в екстремальних ситуаціях ігнорують інституційні вимоги, діють вільно і цілеспрямовано, використовують образ мислення і досвід поведінки інших людей в подібних ситуаціях. Економіка при цьому, якщо нею займаються вільні і активні люди і держава не перешкоджає їх діловій активності, здатна вести себе як система, що самоорганізується. У сучасних цивілізаціях і економіках світу ідеологічні і світоглядні, цінності дуже різноманітні. Деякі з них сприйняті і розділяються цілими верствами; інші, навпаки - вузьким колом індивідів. Різноманітність і відносна автономія світоглядних поглядів - досить давній факт в історії суспільства. Кожна система господарських цінностей може бути з'єднана з різними ідеологічними уявленнями. Ці відмінності можуть існувати одночасно в єдиному економічному просторі або виникнути в певній історичній послідовності. Вони конкурують один з одним, прагнучи підпорядкувати собі певну економічну групу: так виникають конфлікти економічних цінностей - капіталізм і колективізм, ринкові і антиринкові цінності і т.д. Між ними можливі конкуренція, протистояння і конфлікти, а моральні, етичні релігійні ідеї можуть суперечити економічним правилам і принципам.

Підкреслюючи проектну сутність ідей в економічній свідомості, слід з'ясувати, яким чином така його характеристика як цілепокладання сприяє вирішенню господарських завдань?

Економічна наука – це спосіб бачення тих же явищ, які розглядаються і досліджуються іншими громадськими та соціально-гуманітарними науками, тому альтернативний підхід до аналізу економічних феноменів видається затребуваним і ефективним. Економічна теорія здатна проникати в суть і бачити мале і велике в тому випадку, коли вона звертається до глибинних громадським структурам для обґрунтування власне економічних процесів. Альтернативні форми знань поки не мають строго окресленого предмета, конкретної методології дослідження і не завжди спираються на колишні наукові традиції, Але сталося головне - розмежування зі старою системою

знань, що з необхідністю викликає генерацію нових ідей в науці, веде до гострих дискусій серед вчених - представників різних областей знань. Зафіксувати зміни, що відбуваються - перший крок в розвитку нового економічного знання.

Процес філософської рефлексії вже розвернувся в економічних науках: йде переосмислення алгоритму трансформації як фінансової та економічної систем, так і самого сучасного суспільства. Плюралізм в економічних дослідженнях і методології науки набагато вигідніше, плідніше і досконаліше монізму. Це крок вперед у порівнянні з тим, що було раніше. Він підвищує рівень наукової культури і ефективність теоретичних досліджень. Доповнюючи теоретико-економічне дослідження соціологічним, історичним і культурологічним підходами, слід враховувати факт зміни, поновлення, а також висунення нових цінностей.

Література

1. Звєряков М.І. Теоретична парадигма сталого розвитку та українські реалії // *Економіка України*. 2018, № 10. – С. 11 – 31.
2. Осипов Ю.М. Экономический Постмодерн // *Экономический Постмодерн - как итог и как начало*. – М., 2003. – С. 3 – 16.
3. Schwab K. *The Fourth Industrial Revolution* / World Economic Forum, 2016 - 2017. – 184 С.

СЕКЦІЇ 1 ТА 2. СУЧАСНА ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ: ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМКИ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА МЕТОДОЛОГІЯ

*Грималюк А.В., к.е.н., доцент,
доцент кафедри ЗЕТ та ЕП
одеського національного економічного університету*

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ТА ПРЕДМЕТ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

Розвиток предмета економічної теорії методологічно важливо розглядати в максимально широкому історичному контексті об'єктивного процесу зміни панівної моделі управління економікою, починаючи, принаймні, з епохи меркантилізму. Як відомо, саме в цей період економічна теорія сформувалася як наука про економічну політику держави і придбала назву політичної економії. Така назва цілком відповідала природі меркантилізму, який представляв собою, по суті, першу теоретично обґрунтовану модель державного управління економікою.

Класична школа кардинально змінила предмет економічної теорії, перенісши акцент з державного управління на об'єктивні економічні закони, але зберегла при цьому назву політичної економії. Навпаки, неокласика почала з того, що відмовилася від цієї назви, викинувши з коренем слово «політична» з назви економічної теорії.

Але історія не стоїть на місці, і в ХХ ст. ситуація знову різко змінилася. Панування монополістичних об'єднань призвело до підриву стихійного механізму ринкового саморегулювання, і це викликало об'єктивну необхідність посилення державного втручання в економіку. Економічна думка відповіла на цей виклик кейнсіанської моделлю державного регулювання ринкової економіки.

Неокласика спробувала асимілювати кейнсіанську модель державного регулювання за допомогою так званого «неокласичного синтезу». Але цей зовні величний «неокласичний синтез» виявився «колосом на глиняних ногах», оскільки мікро- та макроекономіка, що входять до нього, спираються на абсолютно різні, несумісні одна з одною методологічні передумови [1, с. 112-118].

З одного боку, неокласична мікроекономіка виходить з припущення про повну раціональність економічних суб'єктів, що виключає справжню невизначеність. Неокласика змушена приписувати суб'єкту повну раціональність, тому що інакше під питанням опиниться знання їм граничних величин, які на практиці, як відомо, взагалі не вимірюються і не охоплюються бухгалтерським обліком.

З іншого боку, невизначеність й, перш за все, невизначеність інвестицій, є вихідною умовою моделі Кейнса. Саме ця невизначеність робить приватні

інвестиції найбільш нестійким елементом сукупного попиту, який «розгойдує» всю ринкову систему і викликає необхідність її державного регулювання.

Таким чином, неокласична мікроекономіка та кейнсіанська макроекономіка фактично виходять з протилежних методологічних передумов, що виключають одна одну [2, с. 78-85]. Це внутрішнє протиріччя «неокласичного синтезу» було вірно підмічено так званими «новими класиками» на чолі з Робертом Лукасом, який спробував вирішити цю проблему за допомогою своєї теорії раціональних очікувань, що означає радикальну відмову від «неокласичного синтезу» [3, с. 281-289]. По суті Р. Лукас показав, що це зовсім не синтез, а еклектика. Але навіть така логічно недосконала інтеграція теорії державного регулювання дозволила неокласиці стати мейнстрімом економічної теорії і відтіснити на другий план інші напрямки економічної думки, включаючи політичну економію [4, с.115-121].

І, треба сказати, політична економія частково сама винна в тому, що поступилася своїми позиціями на користь неокласики, оскільки на відміну від останньої вона так до сих пір і не змогла інтегрувати в свій предмет теорію економічної політики. По суті політична економія так і залишилася теоретичним відображенням класичної моделі стихійного розвитку, характерної для Англії позাপрошлого століття. [5, с. 118-125] Тим часом сучасний світовий досвід і, перш за все, досвід нових індустриальних країн Східної Азії наочно свідчить про те, що в ХХІ ст. успіху досягають держави, що рухаються по шляху не стихійного, а керованого розвитку [6, с. 183-198; 7, с. 73-85].

Керований розвиток означає, що суспільство, виступаючи в якості єдиного колективного суб'єкта, свідомо використовує об'єктивні економічні закони для управління економікою з ціллю розвитку своїх продуктивних сил. При цьому ключовою умовою моделі керованого розвитку є контроль суспільства над державою. Наприклад, для Китаю характерна партійна форма такого контролю, а в європейських країнах склалися інші, непартійні, більш демократичні форми контролю суспільства над державою.

В цьому відношенні в Україні все ще триває перехідний період. Партійна форма контролю давно вже не діє, а сучасні демократичні форми, властиві європейським країнам, ще не склалися, і в результаті ефективні механізми контролю суспільства над державою взагалі фактично не діють. Оскільки ця ключова умова керованого розвитку в Україні не виконується, для неї залишається характерною не сучасна модель керованої ринкової трансформації, а, навпаки, давно застаріла ліберальна модель стихійного розвитку англійського типу.

У певних межах таку неефективність моделі управління на загальнодержавному рівні можна частково компенсувати створенням її локальних елементів на місцевому рівні і, зокрема, на рівні територіальних громад. Тому не тільки загальнодержавний, а й територіальний рівень публічного управління економікою повинен увійти безпосередньо до предмета сучасної економічної теорії. Оскільки на загальнонаціональному рівні не

працюють механізми контролю суспільства над державою, їх треба створювати на рівні територіальних громад у вигляді інститутів локального економічного розвитку. Тим самим пануванню в Україні застарілої моделі загальнодержавного управління можна протиставити локальні елементи сучасної моделі публічного управління на територіальному рівні.

Таким чином, фундаментальні причини економічного відставання України треба шукати не в політиці того чи іншого уряду а, перш за все - в повній неадекватності самої моделі ринкової трансформації України. Це взагалі не модель ХХІ ст., і цілком природно, що в сучасних умовах вона не працює, тому що вона вже просто не може працювати. І якщо Україна не замінить цю застарілу модель ринкової трансформації шляхом переходу до сучасної моделі керованого розвитку, то вона ризикує надовго залишитися однією з найбільш відсталих країн периферійного капіталізму [8; 9].

Нової моделі розвитку адекватне більш широке розуміння предмета політичної економії, яке включає до нього економічну політику і публічне управління. Предмет економічної теорії з необхідністю розширюється, тому що об'єктивно змінюється панівна модель економічного розвитку. Відповідно розвивається і категоріальний апарат економічної теорії, наприклад, по лінії об'єктивного включення контролю суспільства над державою в число найважливіших політико-економічних категорій. Ця категорія органічно входить в предмет політичної економії як теоретичне відображення моделі керованого розвитку.

Таким чином, ми приходимо до висновку про те, що сучасна економічна теорія повинна знову стати політичною економією, але політичною економією нового типу, яка покликана вивчати не тільки об'єктивні виробничі відносини і іманентні їм економічні закони, а й шляхи свідомого використання цих об'єктивних законів подібно до того, як технічні науки вивчають способи свідомого використання об'єктивних законів природи. Тільки такий «політико-економічний синтез» може протистояти «неокласичному синтезу», але для цього політична економія повинна стати теорією дії, теорією державного управління економікою.

Література

1. Linder M., Sensat J. *Anti-Samuelson*. – Vol. 1 : *Basic Ideological Concepts. Crises and Keynesianism*. – New York : The World Market, Urizen Books, 1977. – 395 p.
2. Mishan E.J. *Economic Myths and the Mythology of Economics*. – Atlantic Highlands, NJ : Humanities Press International, 1986. – 176 p.
3. Lucas, Robert E., Jr. ([1980] 1981). *Methods and Problems in Business Cycle Theory*. In R. Lucas, *Studies in Business Cycle Theory*. Cambridge, MA: The M.I.T. Press, pp. 271- 296.
4. Kanth R.K. *Against Economics. Rethinking Political Economy*. – Aldershot: Ashgate, 1997. – 256 p.

5. Поланьї К. Великая трансформація: політичні і економічні істини нашої епохи. – М.: Алетейя, 2017. – 312 с.

6. Зверяков М.І. Теоретичні проблеми національної економічної системи / моногр. – Одеса: Астропринт, 2012. – 235 с.

7. Qunhui Huang. China's Industrialization Process. Singapore: Springer Singapore, 2018. – 275p.

8. Жданова Л.Л. Відтворення і нагромадження капіталу: теорія, методологія, економічна політика. / Л.Л. Жданова. – Одеса: Астропринт, 2014. – 296 с.

9. Зверяков М.І. Теоретична парадигма стійкого розвитку і українські реалії. // Економіка України. – 2018. - №10. – с.10-31.

**Бакланова О.Г., к.е.н., доцент,
доцент кафедри ЗЕТ та ЕП**

Одеського національного економічного університету

Патлатой О.Є., к.е.н.,

старший викладач кафедри ЗЕТ та ЕП

Одеського національного економічного університету

СУЧАСНІ НАПРЯМИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПОЛІТИЧНОЇ ЕКОНОМІЇ (ЗА МАТЕРІАЛАМИ 10-Ї МІЖНАРОДНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ З ПОЛІТИЧНОЇ ЕКОНОМІЇ У М. ЛІЛЛЬ, ФРАНЦІЯ)

Палітра сучасної політичної економії є дуже різнобарвною. Основними її напрямками є політекономія марксизму, посткейнсіанство, еволюційна політична економія, політична економія навколишнього середовища (environmental political economy), феміністська політична економія, політична економія розвитку (слаборозвиненості). Причому перші три з зазначених напрямів володіють власною методологією, у той час як інші базуються передусім на запозиченому теоретичному підґрунті.

Сучасні напрями розвитку політичної економії є дуже різнорідними, і, на жаль, поки не прослідковується значуща тенденція до їхньої конвергенції. Однак різні гетеродоксальні теорії об'єднують певні спільні риси, головна з яких – пошук методологічних засад, альтернативних щодо сучасного неокласичного мейнстріму. Сучасні політекономисти вважають, що припущення, на яких побудоване «жорстке ядро» неокласичної ортодоксії, є надто нереалістичними. У багатьох випадках це робить їх непридатними для вирішення проблем практики, однак перетворює на зручний інструмент захисту економічних інтересів певних класів та прошарків суспільства. Зазначене пояснює пильну увагу сучасної політекономії до класової та ідеологічної функції економічної науки. З огляду на це, з метою згладжування соціально-економічних суперечностей та зниження соціально-економічної нерівності,

більшість представників сучасної політичної економії визнає важливу роль цілеспрямованого регулювання економічних систем і необхідності активної політики перерозподілу.

Серед основних тенденцій теоретичних зацікавлень сучасної політичної економії, слід відзначити таке: проблеми економічної нерівності; роль держави у сучасній економіці; соціалізація, гуманізація та екологізація сучасної економіки; теорія відтворення суспільного капіталу, проблеми фінансіалізації; тенденції зміни середньої норми прибутку та інших форм доходів від власності, взаємозв'язок економічних процесів та науково-технічного прогресу; концептуалізація інноваційного розвитку в умовах капіталістичної економіки; моделі державного капіталізму й економічна динаміка Китаю, сучасні моделі соціальної ринкової економіки; монетарна політика, її класова *ненейтральність* та тісний зв'язок із фіскальною політикою; деконструкція методологічних засад економікс; історія економічної думки та філософія економіки у контексті сучасних проблем.

Аналіз сучасної високорозвиненої економіки (на прикладі Великої Британії) з позицій марксистської політичної економії засвідчив таке. Відбулося зростання органічної будови капіталу (за період 1946-2008 рр. – у 3 рази), разом зі зростанням норми додаткової вартості та зниженням норми прибутку на 40 % [2]. Додаткова декомпозиція норми додаткової вартості показала тенденцію до її збільшення (при врахуванні доходів “непродуктивних” працівників у чисельнику) У Британії спостерігається також негативна тенденція в реальних зарплатах продуктивних працівників при відносній стабільності зарплат непродуктивних. Загалом траєкторія середньої норми промислового прибутку є дещо суперечливою, однак тренд зростання частки доходів від власності у національному доході є чітко вираженим. Спостерігається періодичне підвищення норми прибутку внаслідок розповсюдження нових технологій (наприклад, мікропроцесорів та інформаційних технологій).

У рамках теорії суспільного відтворення сьогодні дискутуються такі проблеми: чи суперечить Марксівська теорія відтворення “закону Сея”? Чи можна ендогенізувати норму додаткової вартості у моделі відтворення сукупного суспільного продукту? Чи можна поєднати цю модель з моделлю ефективного попиту?

Одною з активно обговорюваних проблем у рамках сучасної політичної економії є зв'язок між технологічними інноваціями та економічною нерівністю. Усі доповідачі, які порушили цю тему, відзначили емпірично спостережний позитивний зв'язок між ступенем та масштабом інноваційної діяльності та економічною нерівністю. Виникає питання до дискусії: чи національні інноваційні системи справді породжують нерівність?

Новою тенденцією сучасної політичної економії є трактування інноваційної діяльності корпорації як механізму “абсорбції надлишку” (за П. Бараном і П. Суїзі) та, принаймні, збереження досягнутої норми прибутку в умовах перенагромадження капіталу. Не останню роль в утриманні норми

прибутку від падіння відіграють державний податковий інноваційний кредит та доходи від володіння патентами і правами інтелектуальної власності. Такий аналіз ставить під сумнів розповсюджену думку, що великі корпорації є локомотивами науково-технічного прогресу та висвітлює важливу роль держави в інноваційних процесах [1].

Отже, сучасна політична економія динамічно розвивається, хоча й суттєвою перешкодою для цього є недостатня комунікація між її різними школами та відгалуженнями, а також відсутність єдиних методологічних засад. З огляду на зазначене, уявляється доцільним розвивати ключові теоретичні надбання Одеської школи економічної теорії у контексті проблем, які постають перед сучасною економічною наукою та господарською практикою.

Література

1. *Guglielmo Carchedi and Michael Roberts (eds). World in Crisis: A Global Analysis of Marx's Law of Profitability. – Chicago: Haymarket Books, 2018. - 450 p.*
2. *Thomas E. Lambert (2019) Monopoly capital and innovation: an exploratory assessment of R&D effectiveness, International Review of Applied Economics, DOI: 10.1080/02692171.2019.1620703*

Панчишин С. М., д.е.н., професор,
професор, завідувач кафедри
аналітичної економії та міжнародної економіки
Львівського національного університету
імені Івана Франка (м. Львів)
Грабинська І. В., к.е.н., професор,
професор кафедри
аналітичної економії та міжнародної економії
Львівського національного університету
імені Івана Франка (м. Львів)

ПРО СВІТОВИЙ ДОСВІД ВИКЛАДАННЯ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ДИСЦИПЛІН ДЛЯ СТУДЕНТІВ-НЕЕКОНОМІСТІВ

В останні десятиліття університетська економічна освіта стала об'єктом пильної уваги викладачів, науковців, політиків і бізнесменів, як в Україні, так і у світі загалом. Все частіше порушують питання про зміст і наповнення фундаментальних економічних дисциплін, які викладають у школах, коледжах, і в університетах – чого навчати; які академічні технології, дидактичні прийоми та методи візуалізації при цьому застосовувати – як навчати, а також причини зниження популярності дисципліни «економічна теорія» серед школярів та студентів-неекономістів та спеціальності «Економіка» серед вступників у

вітчизняні університети на користь бізнесових спеціальностей таких як маркетинг, менеджмент, фінанси, чи підприємництво.

Одночасно в умовах істотних трансформацій світової економіки, зумовлених як змінами у технологічному укладі, деградацією навколишнього середовища, так і тотальною фінансіалізацією економіки, що супроводжується поглибленням макроекономічних диспропорцій та фінансовою нестабільністю, особливої актуальності набувають проблеми економічної освіченості населення.

Метою економічної освіти є, як відомо, підготовка освічених громадян, здатних впоратися із економічними викликами у сучасному вкрай нестабільному світі. Емпіричні дані, наведені у звіті ОЕСР, свідчать про те, що рівень економічної освіченості є досить невисоким. Зокрема, у звіті зазначено, що лише 10% студентів здатні аналізувати складні фінансові продукти, тоді як ще 15% можуть у кращому випадку приймати прості рішення щодо повсякденних видатків [1]. За таких умов низька економічна освіченість знижує наукову значимість та життєздатність економічних концепцій, бо вони покладені в основу економічної політики.

Колишній голова Федеральної резервної системи США, автор одного з кращих підручників з макроекономіки Бен Бернанке зазначав: «Вищий рівень економічної освіченості суспільства поліпшує якість ухвалених ним рішень, а от низька економічна освіченість викликає занепокоєння, оскільки це може призвести до поганого фінансового планування. Це також може знизити ефективність макроекономічної політики [2].

У західних університетах дієвими засобами підвищення економічної освіченості студентства є популяризація серед студентів-неекономістів вибіркового економічних дисциплін.

Традиційна програма навчальної дисципліни «Economics» у закордонних університетах упродовж останніх десятиліть залишалась незмінною, і передовсім покликана була сформувати у слухачів економічне мислення і сприйняття, а саме: як реагувати на матеріальні стимули, як зважувати витрати і вигоди і зрештою ефективно і справедливо розподіляти обмежені ресурси. Крім того, студенти мали можливість познайомитись із базовими економічними концепціями та теоріями, які пояснюють економічні процеси та взаємозв'язки, дають змогу краще зрозуміти заходи економічної політики уряду, як вони впливають на життя пересічного громадянина. Однак сьогодні цього недостатньо

Наріжним каменем формування навчальних планів у більшості зарубіжних університетів нині стає концепція ліберальної освіти, яку широко підтримують як громадські, так і професійні кола освітян, працевлагодів, професійні та урядові організації. Суть цієї концепції визначають як «філософію освіти, яка надає особі широкі знання та навички, систему цінностей, етики, громадянської приналежності» [3].

Незалежно від обраної спеціальності (*major*), студент має можливість також обрати і прослухати низку дисциплін із переліку, який часто позначають у навчальних планах *General Education Program (Gen Ed)* і містить гуманітарні, соціальні і поведінкові та природничі дисципліни. *Gen Ed* дає можливість здобути навички спілкування, критичного і аналітичного мислення, вміння викладати свої думки усно і письмово, розв'язувати складні завдання, в тому числі економічні, здатність адаптуватися і бути успішними у світі, який невинно змінюється.

На думку членів Асоціації американських коледжів та університетів (*AAC&U*), такі фахівці є всесторонньо обізнані, запотребовані на ринку праці, мають навички, необхідні для адаптації в умовах змін і надійний теоретичний фундамент для подальшого навчання.

До переліку дисциплін *Gen Ed* у більшості західних університетів належить економіка, яка поряд із іншими гуманітарними і соціальними науками, такими як соціологія, психологія, історія, покликана пояснити поведінку людини крізь призму обмеженості ресурсів.

До прикладу, тепер у переліку *Gen Ed* у Гарвардському університеті, поряд із загальним курсом економіки для неекономістів, з'явилася дисципліна «Використання великих даних для вирішення економічних і соціальних проблем» “*Using Big Data to Solve Economic and Social Problems*”, який користується неабиякою популярністю серед студентів [4].

Реалії сучасного світу ставлять нові вимоги до програми дисципліни “*Economics*” для студентів неекономічних спеціальностей. Ця дисципліна повинна сприяти зростанню економічної освіченості фахівців різних спеціальностей, вона покликана за короткий час сформулювати розуміння того, як функціонує економіка і водночас має бути максимально інтерактивною з світом реальної економіки, озброїти слухача інструментарієм (навичками і компетентностями), необхідним для ухвалення рішень та розв'язання економічних проблем.

Студенти-неекономісти часто критично ставляться до традиційного викладу дисципліни “*Economics*” з кількох причин. Студентів особливо гуманітаріїв нерідко лякає присутність кількісних методів і математичних моделей. Інші – критично ставляться до змісту дисципліни. Все частіше звучить критика на адресу стандартного курсу “*Economics*” через вузьку теоретичну та ідеологічну спрямованість такої дисципліни і закликають до її перегляду. Деякі американські навчальні заклади уже переглянули програму, що дало змогу істотно осучаснити дисципліну, максимально наблизити її до господарської практики, включити альтернативні теорії і концепції, що сприятиме широкому і критичному розумінню економіки.

До прикладу, у Католицькому університеті у Вестоні (США), програма дисципліни “*Economics*” для неекономістів містить короткі розділи традиційної мікро- та макроекономіки, які дають можливість засвоїти базові припущення, положення і концепції, інакше кажучи, засвоїти короткий термінологічний

словник економіста і з'ясувати особливості економічного мислення та сприйняття [5].

Наступні розділи курсу присвячені вивченню тих викликів і дискусійних питань, які пов'язані із базовими твердженнями фундаментальної економічної науки. Велику увагу також приділяють вивченню так званих зовнішніх ефектів, які зумовлені діяльністю різних економічних суб'єктів, у тому числі уряду, проблем деградації навколишнього середовища, впливи на економічне зростання у тривалому періоді екологічних витрат у розвинутих країнах, що дає підстави студентам дійти висновку про те, що «економічне зростання, поїдаючи планету, створює нерівність і не робить нас щасливішими», а також питання неефективності цінового механізму на ринку праці, що є однією із причин поглиблення нерівності у розподілі доходів,

Такий еклектичний підхід у викладанні “Economics”, який поєднує стандартні твердження та альтернативні теоретичні підходи до аналізу сучасних економічних проблем забезпечує ширші перспективи для сприйняття і розуміння економіки. Студенти стикаються із реальністю компромісів під час вирішення як локальних так і глобальних проблем і вчаться ухвалювати рішення, усвідомлюючи, що нормативна економіка нині не менш важлива, ніж позитивна.

Перед закладами вищої освіти України, на наш погляд, стоїть завдання переглянути зміст економічних дисциплін для неекономічних спеціальностей, враховуючи досвід викладання цих дисциплін у кращих університетах світу.

В останні роки у вітчизняних університетах помітно зменшилась кількість студентів на більшості освітніх програм спеціальності «Економіка». Однією із причин низької популярності спеціальності серед абітурієнтів та їх батьків є помилкова думка про те, що вона не дає можливості знайти на ринку праці високооплачувану пристойну роботу, на відміну від інших бізнес-орієнтованих спеціальностей, які дають можливість здобути конкретні практичні навички і компетентності, наприклад у сфері менеджменту чи маркетингу, фінансів чи підприємництва.

Університетська спеціальність «Економіка» видається, на нашу думку, недооціненою, оскільки дає можливість слухачеві набути аналітичних навичок і компетентностей, пов'язаних із розв'язанням економічних проблем. Як засвідчує світовий досвід такі фахівці є високо оцінені на ринку праці у розвинутих економіках, а випускники спеціальності «Економіка», як правило, легко адаптуються у різних сферах економіки.

Література

1. *PISA in Focus* (2014). OECD. N41. URL: <https://www.oecd.org/pisaproducts/pisainfocus>
2. *Bernanke, B. S. (2007). Education and economic competitiveness. Speech at the US Chamber Education and Workforce Summit, Washington DC, 24 September.* URL: <https://www.bis.org/review/r070928a.pdf>

3. *What Is Liberal Education?* (2019). Association of American Colleges & Universities URL: <https://www.aacu.org/leap/what-is-liberal-education>
4. Claybaugh, A. (2019, June 12). *Changes coming to Gen Ed*. The Harvard gazette. URL: <https://news.harvard.edu/gazette/story/2019/06/harvard-college-adds-to-its-gen-ed-courses/>
5. Jacobson, S. (2012). *Economics for non-economists*. Australasian Journal of Economics Education. Vol. 9. № 1. P. 59-83. URL: <http://www.uq.edu.au/economics/AJEE/docs/?dir=Volume%2009,%20Number%201,%202012>

Макуха С.М. к.е.н., доцент,
доцент кафедри ЗЕТ та ЕП
Одеського національного економічного університету

ІДЕЯ НОВОГО ІНТЕГРАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА: ЗА ТА ПРОТИ

Сьогодні світ знаходиться в режимі пошуку нового світового устрою. Причин тому багато, головними з яких можна вважати те, що сьогодні через бурхливий розвиток технологій та засобів комунікації відбувається глибинна трансформація економічного устрою, зміни системи економічних відносин та ланцюгів створення доданої вартості. Наслідком зазначених трансформації є активна боротьба за майбутнє лідерство в оволодінні технологіями, за ринки та сфери впливу. В ході такої боротьби провідні гравці активно розробляють та просувають власні програми розвитку майбутнього. Такі процеси носять вкрай хворобливий характер породжуючи безліч проблем, що робить актуальним осмислення нових економічних реалій, визначення методики, розробку механізмів та підходів до забезпечення ефективного функціонування економічних систем.

За роки реформ останніх десятирічч Україна не просунулася значно до створення високоефективної господарської системи. Тому, як і майже тридцять років тому, перед нами стоїть завдання вибору господарської моделі до якої має рухатися наша країна. В цьому плані актуальною стає ідея нового інтегрального суспільства. На цю тему останніми роками в науковому співтоваристві ведеться бурхлива дискусія.

Як відомо, витоки ідеї нового інтегрального суспільства сягають своїм корінням в праці Дж. Гелбрейта, який висловив таку революційну думку. До того на Заході панувала думка, що головним регулятором економіки капіталізму є ринок, з чого істотним чином випливає перевага покупця над виробником. Дж. Гелбрейт довів зворотнє. Ринкові відносини залишилися лише у другорядній частини економіки. Але на його думку у світі великих корпорацій, що домінуює, ринок витіснила планова система. В той же час, плануюча система як система корпорацій самих по собі не здатна на

координацію їх діяльності (звідси і відсутність стабільності), і цю функцію, яка впливає з логіки плануючої системи, має взяти на думку Дж. Гелбрейта, держава, і «вона поширить загальне планування на планувальну систему» [2, с. 396].

Економічну систему капіталізму як ціле Гелбрейт ділить на дві частини – «планувальну систему» і «ринкову систему», тобто бачить її як варіант «змішаної економіки», заснований на приватній власності, який він інтерпретує як форму конвергенції капіталістичної і соціалістичної економік [4, с. 28]. Таку систему суспільства, яке приходить на зміну і чистого капіталізму і чистого соціалізму можна позначити як нове інтегральне суспільство. Факти незаперечно свідчать що план і ринок не непримиренні антиподи, а різні способи економічного регулювання. Колізії виникають якраз там і тоді, коли діє лише один з них [1, с. 145].

На сьогоднішньому етапі формування національної економічної парадигми змішана економка, як система, може бути орієнтиром для нашої країни. Чому орієнтир має бути узятий саме на таку систему? Тому, що вона найбільш ефективно вирішує економічні завдання, що стоять перед суспільством, може реально забезпечити економічний розвиток і дозволяє досягти соціальної справедливості та розвитку особистості. Така система може створити реальні передумови успішної інтеграції економіки України у світове господарство і систему міжнародних економічних відносин на вигідних для нашої країни умовах, а не на умовах економічного придатка і полігона дій міжнародного капіталу. Для України курс на нове інтегральне суспільство може бути корисний і тим, що ми зможемо відновити планування в тих межах в яких воно разом з ринком благотворно стане працювати на суспільство, як наслідок, просування до «золотої середини» дозволить успішно увійти в систему міжнародних економічних відносин, що формується в умовах нового технологічного укладу.

Як відомо, в результаті антисоціалістичних реформ, які беруть початок в нашій країні (як і в інших пострадянській країнах) з 1991 року, був усунутий не тільки державно-бюрократичний режим, а й були зруйновані самі основи соціалізму, все те позитивне, що було зроблено за роки Радянської влади.

Як точно і образно зазначив Цаголов Н.Г. – результатом таких реформ було те, що якщо раніше ми перебували на боці в бюрократичному соціалізмі, то потім просто перекинулися на інший бік і опинилися в бюрократично-олігархічному капіталізмі [1, с. 141]

Виникає питання, чи можливий інший шлях реформ в Україні? Безумовно можливий, світова історія і досвід економічних перетворень дають тому багатократне підтвердження. Перший приклад ефективності, добродійної комбінації соціалізму і капіталізму, плану і ринку дав НЕП. Надалі з відомих причин НЕП був швидко згорнутий, а «чисте планове господарство» кілька десятиліть забезпечувало Радянському Союзу швидкий розвиток, але потім призвело до занепаду і навіть краху системи [1, с. 144].

На пострадянському просторі конвергентні тенденції виразно виявляють себе в Білорусії та Казахстані. Лідери обох держав не приховують, що в ході перетворень вони керувалися ідеями ленінського НЕПу і китайських реформаторів [3, с. 11].

Китай є яскравим прикладом успішної реалізації програм вдосконалення економічної системи і розвитку економіки з урахуванням планової складової. Основною метою реформ, що здійснювалися в цій країні було не розхитування влади, а розвиток економіки. В результаті таких реформ Китайській економіці вдалося уникнути економічних провалів, там не було ніяких криз і інших втрат перехідного періоду, а темпи зростання виявилися найшвидшими в світі.

В'єтнам пішов китайським шляхом. В цій країні централізоване планування не ліквідували, а зробили більш гнучким. План і ринок поєднували між собою, а оптимальний баланс між ними підтримувався керівництвом країни. Зберігалось планування найважливіших видів продукції, хоча звужувалося коло встановлюваних показників і зменшувався контроль над цінами на базові види товарів і послуг. Як результат, країна розвивається надзвичайно швидко і так само безкризового.

В Індії поряд з ринковим регулятором діє і плановий регулятор. Очолювана прем'єром країни Планова комісія визначає стратегічні цілі розвитку, які реалізуються за допомогою п'ятирічних планів, що носять переважно індикативний характер. В комісії працюють експерти вищого класу, які спираються на розробки спеціалізованих наукових установ. В основі поточної 12-ї п'ятирічки лежать результати робіт і рекомендацій мережі дослідницьких організацій, що існують при кожному міністерстві, а також Центральної статистичної служби. Темпи зростання економіки Індії останнім часом не поступаються китайським, а часом навіть обганяють їх [3, с. 11].

Як видно, ефективними виявляються як раз ті економічні системи і країни, керівництво яких не відмовилося від планового господарства, а утримує курс на планування і регулює економіку так, що зберігає потрібний баланс між соціалізмом і капіталізмом. Сьогодні така система є найбільш ефективною і оптимальною. Безумовно, в подальшому така система буде трансформуватися. Як? Зараз сказати точно неможливо, але саме ця система в якості орієнтира може бути використана сьогодні під час реформ в нашій країні.

Для вітчизняної економіки, яка в результаті помилкових реформ виявилася в системі координат залежного від Заходу спочатку кримінального, а потім бюрократично-олігархічного капіталізму, така система служить орієнтиром для докорінної зміни парадигми суспільного розвитку та оптимальної економічної політики. Можливості руху до цього еволюційним шляхом поки ще зберігаються.

Серед заходів поступового руху до нового інтегрального суспільства у нас можуть бути введення прогресивного податку і більш широке впровадження планових принципів розвитку економіки. Все це дозволить підтримати необхідний оптимальний баланс між планом і ринком, відкрити шлях

до знаходження нової моделі ефективного інноваційного розвитку вітчизняної економіки, надасть можливість розуміння прорахунків та помилок, що були допущені на шляху реформ останніх років і сформує бачення нашого майбутнього, імперативів та магістральних тенденцій розвитку. Така теорія виведе нас на формування та затвердження нової ефективної концепції економічного розвитку України.

Література

1. *Глобальная экономика в XXI веке: диалектика идеалов и реалии конфронтации: кол. авторов; под ред. М.Л. Альпидовской, А.Г. Грязновой, О.В. Карамовой, Д.П. Соколова.* – Москва: РУСАЙНС, 2017. – 154 с.
2. *Гэлбрейт Дж. Новое индустриальное общество: Пер. с англ. / Дж. Гэлбрейт.* – М.: ООО «Издательство АСТ»; ООО «Транзиткнига»; СПб.: Terra Fantastica, 2004. – 602
3. *Новое интегральное общество. Общетеоретические аспекты и мировая практика / Под ред. Г.Н. Цаголова. / Богомолов О., Водолазов Г., Глазьев С., Глинкина С. и др.* – М.: Ленанд. – 2016. – 256 с.
4. *Черковец В. Н. «Новый социализм» Дж. К. Гэлбрейта // Вестн. Моск. Ун-Та. Сер. 6. экономика. 2018. № 1. – С. 18-44.*

Шатненко К.О., к.е.н.

*старший викладач кафедри ЗЕТ та ЕП
Одеського національного економічного університету*

ІНКЛЮЗИВНИЙ РОЗВИТОК ТА ПРОБЛЕМА ЕКОНОМІЧНОЇ НЕРІВНОСТІ

Реальне включення інклюзивного розвитку до порядку денного пов'язано з критикою ВВП як індикатора економічного розвитку. Крім недосконалості методик підрахунку ВВП, головним аргументом того, що цей показник є неефективним, є його нездатність відобразити рівень життя населення.

Критика ВВП висловлювалася протягом багатьох років, і багато економістів погоджувалися з тим, що слід знизити значимість цього показника прогресу і замінити його набором показників, які краще відображають рівень життя. Було запропоновано кілька ідей щодо більш ефективних показників.

Серед значущих розробок в цьому напрямку можна назвати створену в 2008 році комісію, яку очолили Джозеф Стігліц, Амартія Сен і Жан-Поль Фітуссі. Перед ними стояло завдання розглянути альтернативи ВВП. В результаті була опублікована доповідь «Невірно оцінюючи наше життя: Чому ВВП не має сенсу?» [1]. У цій доповіді поруч з іншими недоліками звертається увага на те,

що ВВП не враховує економічну нерівність і наслідки економічних рішень для навколишнього середовища.

Спроба врахувати проблеми економічної нерівності в оцінці економічного розвитку була зроблена експертами Всесвітнього економічного форуму. У 2018 році в якості альтернативи ВВП було запропоновано Індекс інклюзивного розвитку. У IDI всього 12 параметрів, що згруповані у три розділи по 4 показника.

Перша група – «Зростання і розвиток»:

1. ВВП на душу населення;
2. Продуктивність праці - ВВП на одного зайнятого;
3. Очікувана середня тривалість життя;
4. Зайнятість населення працездатного віку.

Друга група – «Інклюзивність»:

1. Коефіцієнт розшарування доходів у суспільстві;
2. Рівень бідності;
3. Коефіцієнт розшарування суспільства за розподілом багатства;
4. Медіанні щоденні витрати домогосподарств.

Третя група – «Наступність поколінь і стійкість розвитку»:

1. Скориговані чисті заощадження (розраховуються за схемою: запаси природних багатств плюс витрати на освіту і мінус споживання ресурсів, виснаження запасів енергії, збиток від викидів);

2. Парниковий ефект ВВП (показник викиду CO₂ за кожен долар валового внутрішнього продукту, який виробляє економіка країни);

3. Розмір державного боргу;

4. Демографічне навантаження (співвідношення громадян-утриманців віком від 0 до 15 і старше 64 років до загальної кількості працездатного населення).

Було досліджено 29 розвинених країн і 78 країн, що розвиваються. Підсумки результатів підтверджують те, що зростання ВВП є важливою, але не єдиною умовою якісного розвитку.

У звіті за 2018 рік [2] серед країн, що розвиваються Україна посідає 49 місце. У звіті за попередній рік вона виявилася на 47 місці, тобто позиції країни в рейтингу індексу знизилися.

В цілому, серед ключових проблем, які перешкоджають інклюзивному розвитку, називають проблеми нерівності і збереження навколишнього середовища. Якщо проти останньої проблеми особливих заперечень у науковій спільноті немає, то з питання вирішення проблеми економічної нерівності такої єдності думок не спостерігається.

Критика Індексу інклюзивного розвитку проявилася в тому, що його вважають занадто ідеалізованим. Це обумовлено існуванням різного бачення економічної нерівності.

Ставлення до економічної нерівності зводиться до відомих позицій:

1. Економічна нерівність – необхідна плата за матеріальне благополуччя в ринковому суспільстві.

2. Економічна нерівність перешкоджає соціально-економічному розвитку.

Дійсно, якщо розглянути показники, які представлені в індексі Інклюзивного розвитку, можна побачити, що деякі суперечливі моменти можуть мати місце.

Так, з метою зменшення економічної нерівності застосовується політика перерозподілу доходів. Але така політика суперечить меті збільшення темпів економічного зростання, оскільки знижує стимули до збагачення. Тим не менш ці показники містяться в Індексі. Тому прихильники першої позиції виступають за зниження значимості показників нерівності доходів і багатства. Тоді як інші вважають, що економічна нерівність призведе до серйозних наслідків, тому варто її зменшити. Перш за все, існує вірогідність наростання політичної та економічної нестабільності.

В цілому, можна зробити такий висновок, що не дивлячись на недосконалість Індексу інклюзивного розвитку, позитивним моментом є включення до порядку денного сфери розподілу. Становлення завдання інклюзивного розвитку передбачає націленість на вирішення суспільно значущих проблем. Особливість інклюзивного розвитку полягає в тому, що він передбачає не просто досягнення економічного зростання, а й ставить питання доступу кожного члена суспільства до продуктів цього зростання, а також розуміння наслідків сьогоднішніх рішень для майбутнього економічного розвитку.

Література

1. Стиглиць Д., Сен А., Фитусси Ж.-П. Неверно оценивая нашу жизнь: Почему ВВП не имеет смысла? Доклад Комиссии по измерению эффективности экономики и социального прогресса / пер. с англ. И. Кушнаревай; науч. ред. перевода Т. Дробышевская. – М.: Изд-во Института Гайдара, 2016. – 216 с.

2. World Economic Forum The Inclusive Development Index 2018. – Cologny/Geneva Switzerland. – 26 p.

Седікова І.О., д.е.н., доцент
доцент кафедри менеджменту і логістики ОНАХТ
Мужайло В.Д., к.е.н., доцент,
доцент кафедри менеджменту і логістики ОНАХТ

КОРПОРАТИВНІ ФОРМУВАННЯ В ІННОВАЦІЙНОМУ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Динамізм та ступінь розвитку інноваційної сфери забезпечує довгостроковий соціально-економічний розвиток, визначає геополітичне становище держави на міжнародному рівні [1, с. 23]. Лідерство інноваційної

сфери розвинених країн забезпечують капітало - та наукомісткі корпоративні формування – вертикально-інтегровані структури, виробничий цикл яких починається з наукових розробок та завершується масовим виробництвом [2, с. 61]. У зв'язку з цим стає актуальною тема дослідження ролі корпорацій в інноваційному розвитку національної економіки. Серед основних чинників інноваційного розвитку виділимо: технологічний прорив, внутрішній ринковий попит, наявність інноваційної інфраструктури, людські та фінансові ресурси, рівень технологічного розвитку економіки, державна політика в сфері інноваційної діяльності [3, с. 176]. З метою досягнення інноваційного розвитку економіки необхідні техніко-інституційні умови для структурування означених факторів у систематичну інноваційну діяльність, яка відрізняється високим ступенем невизначеності та ризику. Внаслідок цього важливими принципами фінансування інноваційної діяльності є різноманіття джерел фінансування, їх гнучкість та адаптивність [15, с. 54]. Як свідчить практика, відповідні для ефективної інноваційної діяльності умови можуть бути створені в корпоративних формуваннях. Тому варто розглянути сутність корпорації та визначити причини її успішної інноваційної діяльності.

Ще засновники теорії інновацій звертали увагу на необхідність створення та розвиток корпоративних формувань для інноваційної діяльності. На сьогоднішній день корпорація – це не тільки складне соціально-економічне явище, а й основа постіндустріального суспільства. Згідно Господарського Кодексу України, «корпорацією визнається договірне об'єднання, створене на основі поєднання виробничих, наукових і комерційних інтересів підприємств, що об'єдналися, з делегуванням ними окремих повноважень централізованого регулювання діяльності кожного з учасників органам управління корпорації» [4]. Сучасні швидкозростаючі корпорації значно відрізняються від традиційних акціонерних товариств насамперед за складом та структурою активів. Весь майновий комплекс сучасних корпорацій залежить від обсягу та якості нематеріальних активів, орієнтованих на людський фактор (комерційні бренди, власні розробки, стратегічні угоди, патенти тощо) [5, с. 22]. Становленню та розвитку корпорацій сприяли інновації в промисловості, на транспорті, торгівлі у XIX ст., а також необхідність об'єднувати капітали для реалізації масштабних комерційних проєктів. Це дозволило підприємцям диверсифікувати ризики шляхом створення установ управління великим капіталом [6, с. 192]. В цей же період почалося осмислення сутності корпорації в економічній теорії. Неокласична теорія розглядає корпорації як «недосконалість» ринку, тобто корпорації перешкоджають конкуренції та спотворюють ринкові механізми ціноутворення. Тому корпорації розглядалися як перешкода ринкової конкуренції. Практичним наслідком цього теоретичного посилю стала поява з кінця XIX ст. в більшості країн з розвинутою ринковою економікою антимонопольних законодавств. Зазначимо, що результати реалізації заходів антимонопольного регулювання оцінювалися далеко не однозначно. Наприклад, на думку А. Ренд, застосування даного законодавства в США дало

ефекти, прямо протилежні сподіванням, а керівники великого бізнесу перетворилися в «переслідувану меншість».

Дискусії з приводу доцільності та ефективності заходів антимонопольного регулювання серед теоретиків і практиків тривають вже не одне десятиліття, що, втім, не перешкоджає переосмисленню ролі і місця великих корпорацій в сучасній економіці. В теорії Е. Чемберлін монополії і олігополії розглядалися як невід'ємні учасники недосконалого ринку монополістичної конкуренції, а традиційне співвідношення конкуренції і монополії було поставлено під сумнів. Поступово на зміну уявленню про великі корпорації як про суто антиринкове, яке підлягає державному регулюванню, явище приходило розуміння того, що великий бізнес та великі корпорації стали органічною частиною сучасної економіки.

Ще більшого значення корпорації набували в зв'язку з інтернаціоналізацією та глобалізацією великого підприємництва. Корпорації стали головною формою реалізації інноваційних проєктів. Дж. Гелбрейт охарактеризував сучасну економіку як економіку великих корпорацій. На його думку, протиставлення великого та малого підприємництва надумано. В. Н. Богачов також звернув увагу на те, що «створювати серйозні корпорації здатні тільки корпорації; монополія тільки тоді здатна до технічного прогресу, коли її фінансове становище міцне» [7; 8; 9]. Таким чином, економічна теорія та практика довела необхідність існування корпорацій для інноваційного розвитку.

До інноваційних можливостей корпорацій можна віднести можливість різних форм кооперації: створення венчурних фондів; укладання партнерських угод на всіх стадіях розробки, освоєння та впровадження інновацій; наявність засобів активізації інвестиційного процесу; інститути корпоративного розвитку; адміністративні ресурси, що формуються в структурі вертикалі економічної влади великої корпорації [10, с. 48]. Ці переваги дозволяють корпоративним формуванням виступати локомотивом інноваційного розвитку економіки [11, с. 21].

Інноваційному розвитку економіки сприяють довгострокові корпоративні програми, що включають: зміст ринкових методів та механізмів господарської діяльності; облік стратегічних макроекономічних розробок держави; застосування нових ефективних інноваційних технологій; забезпечення переходу на випуск нових конкурентоспроможних товарів; повне використання створених державою організаційно-економічних механізмів стимулювання їх діяльності; можливість проведення власної маркетингової політики, спрямованої на підвищення капіталомісткості, рентабельності корпорації.

Формування макроекономічної державної стратегії вимагає пом'якшення некерованості ліберальних принципів функціонування господарських структур, для чого необхідне рішення двох важливих економічних проблем: створення економічних механізмів орієнтації бізнесу на перспективні інтереси

функціонування та вбудовування бізнесу в державну стратегічну систему управління.

Основною рушійною силою інноваційного розвитку є розвиток підприємництва відповідно до стратегічної політики держави. Про це свідчить і практика, яка показує, що створення інтегрованих структур дозволяє підвищити керованість національної економіки, нівелюючи негативний вплив ринкових механізмів. Крупні інтегровані структури за допомогою розвитку коопераційних зв'язків здатні протидіяти спаду виробництва та накопичити достатній потенціал для діяльності на зовнішньому ринку [11, с. 63]. Створення і розвиток корпоративних формувань неможливо без державного регулювання. Корпорації створюються на умовах, визначених державою, яка визначає «правила гри» на ринку. Основні завдання держави на цьому ринку – збереження соціальної стабільності, недопущення банкрутства великих виробництв. Сформувався чотири моделі взаємодії держави і корпорацій:

1. Класична, або традиційна модель, що встановлює інституціональні основи ринку інтеграційних угод.

2. Модель активного і домінуючого учасника, в рамках якої держава не тільки регулятор, а й домінуючий учасник ринку.

3. Кризова модель, коли держава ще додатково змушена безпосередньо структурувати процеси злиття і поглинань.

4. Раціональна модель, де ступінь корпоративного контролю з боку держави зменшується в результаті приватизації, причому держава зосереджує свої зусилля на регуляторних функціях в області інтеграційних процесів [12, с. 25].

Застосування однієї з моделей взаємодії держави і корпорації пов'язано з місцем корпорації в народногосподарському комплексі або зі стадією економічного циклу. Успішна інноваційна діяльність корпорацій на внутрішньому ринку призвела до того, що їх діяльність перетнула національні кордони, вони еволюціонували у транснаціональні корпорації (ТНК). Сучасні ТНК мають переваги в порівнянні з національними корпораціями: можливість інтеграції в свою структуру виробничих, науково-дослідних, збутових та інших підприємств, підвищення ефективності господарської діяльності компанії і, як наслідок, посилення її конкурентоспроможності; мобілізація людського капіталу, який можна переносити в інші країни на найбільш перспективні напрямки; можливість отримання переваг та додаткового прибутку за рахунок ефективного використання політики держави; можливість долати протекціоністські бар'єри заміною експорту товарів, створенням зарубіжних філій; здатність великої фірми зменшувати ризики, розосереджуючи свою діяльність між різними країнами.

Слід також відзначити, що корпоративні формування ведуть до переростання конкуренції в монополію та зменшення інноваційної активності. Тобто корпоративні формування мають свою «межу» зростання, після досягнення якого економічна ефективність спадає, так само, як інноваційна

активність. Для запобігання цьому явищу треба створити на інституціональному рівні баланс між «досконалою» і монополістичною конкуренцією.

Література

1. Сайбель Н. Ю., Сайбель Я. В. Актуальні проблеми економічної теорії та практики / Київський нац. економ. ун-т. Київ: КНЕУ, 2017. 23-28 с.
2. Ханіна А. В. Державні корпорації в галузевому розвитку: міждержавні зіставлення трендів економічного зростання // Національні інтереси: пріоритети та безпека. – 2015. – Т. 2, Вип. 5. – С. 61-65.
3. Бабікова А. В., Шевченко І. К. Роль і перспективи розвитку державних корпорацій в економіці промислового сектора // Підприємництво і право. – 2013. – Т. 2, Вип. 15. – С. 176-178.
4. Господарський Кодекс України: Кодекс від 19.01.2010 (зі змінами) № 436-IV // Відомості Верховної Ради України. Київ: Мін-во Юстиції України, 2010. – 250 с.
5. Федорович В. О. Забезпечення державних інтересів при формуванні механізму управління майновими комплексами великих корпорацій // Національні інтереси: пріоритети та безпека. – Київ, 2018. Т. 26. – С. 54-62.
6. Овчинников М. П. Проблеми та конфлікти в управлінні транзакційними витратами в корпоративних системах: інституційний аспект // Вісн. Тернопільського нац. ун-ту. Сер. Економіка. – 2017. – № 2.48
7. Нефедкін В. І. Великі корпорації в регіоні // Регіональна економіка і соціологія. – 2013. – № 1. – С. 229–251.
8. Мирзалієв Б. С., Сидоров В. А., Ядгаров Я. С. Феномен ринкового господарства: еволюція концептуальних імперативів і пріоритетів: монографія. Алмати, 2016.
9. Феномен ринкового господарства: від витоків до наших днів: монографія / за ред. В. А. Сидорова, Я. С. Ядгарова, В. В. Чаплі. Гомель, 2016.
10. Федорович В. О., Федорович Т. В. Управління фінансами великих державних корпорацій: джерела фінансування інновацій // Фінанси і кредит. – 2016. – № 40. – С. 37-48.
11. Мокрушин А. А. Стратегія та інструментарій розвитку взаємодії вертикально-інтегрованих корпорацій і регіональних економічних систем // Регіональна економіка. – 2017. – № 30. – С. 61-67.
12. Мусатова М. М. Моделі взаємодії держави і корпорацій на ринку злиттів і поглинань // Національні інтереси: пріоритети та безпека. – 2018. – № 2. – С. 22-31.

СУЧАСНИЙ ЕТАП ПРОЦЕСУ ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ СУСПІЛЬНОГО ЗВ'ЯЗКУ ВИРОБНИЦТВА І СПОЖИВАННЯ І ЙОГО ОСОБЛИВОСТІ

Економічна політика держави в сфері міжнародної торгівлі є одним з найскладніших і найважливіших напрямків розвитку національної економіки.

Різні теоретичні напрямки по-різному трактують тенденції розвитку міжнародної торгівлі.

В товарний обмін завжди вступали країни з різним рівнем розвитку, і кожна з них дбала про свій прибуток. Ідеї класичної науки базувалися на обмеженнях функцій держави (невтручання) в економічному процесі. Розглядаючи процес конкуренції, класична школа прийшла до висновку, що ресурси країни перемістяться в рентабельне виробництво, так як конкуренція виштовхує з ринку нерентабельне (неприбуткове) виробництво. Це спонукало до спеціалізації на рівні держави, якщо країна мала або природні або придбані переваги.

А. Сміт стверджував, що "обмін сприятливий для кожної країни, кожна країна знаходить у ньому абсолютну перевагу". Дана теорія стала вихідною точкою для всіх видів політики вільної торгівлі [1, с.318].

Концепція абсолютних переваг домінувала аж до початку ХІХ століття, поки не з'явилася теорія порівняльних переваг [2, с.228].

Роберт Торренс і Давид Рікардо показали, в яких межах можливий і бажаний обмін між двома країнами, виділяючи критерії міжнародної спеціалізації. В інтересах кожної країни - спеціалізуватися на виробництві, в якому вона має найбільшу перевагу і яке дає найбільшу відносну вигоду. Визначено три варіанти міжнародної торгівлі: [6, с.311].

а) рівне співвідношення витрат на виробництво двох видів товарів між двома країнами, коли для торгівлі немає стимулу;

б) співвідношення витрат, при якому одна з країн має абсолютну перевагу у виробництві одного з видів товарів - тут торгівля можлива з урахуванням абсолютних переваг;

в) співвідношення витрат, при якому кожна з країн має відносну перевагу у виробництві одного з видів товарів - в цьому випадку обидві сторони зацікавлені в торгівлі в результаті порівняльних переваг.

Джон Стюарт Мілль показав, за якою ціною здійснюється обмін. Запропоновані ним ще в 1848р. закони міжнародної конкуренції зводяться, в основному, до двох найважливіших положень: [4, с.22].

- Природне прагнення до міжнародної виробничої спеціалізації;

- Можливості виробничої спеціалізації залежать від еластичності заміни в споживанні, яке існує між виробленими товарами і тенденцією до відносного вирівнювання абсолютних вигод держав, що беруть участь в міжнародному обміні.

Основи сучасних уявлень про те, чим визначаються напрямки і структура міжнародних торгових потоків, заклали шведські вчені-економісти Елі Хекшер і Бертіль Олін. Вони висунули теорію вирівнювання цін на фактори виробництва, в якій національні виробничі розходження визначаються різною кількістю чинників виробництва і різної внутрішньою потребою в тих або інших товарах. [7, с.128; 4, с.115].

Теорія зовнішньої торгівлі отримала подальший розвиток в роботі американського економіста В. Леонтьєва під назвою "Парадокс Леонтьєва". Суть парадоксу полягає в тому, що, використовуючи теорію Хекшера-Оліна, В. Леонтьєв показав, що американська економіка повоєнного періоду спеціалізувалася на тих видах виробництва, які потребували порівняно більше роботи, ніж капіталу. Іншими словами, американський експорт в порівнянні з імпортом, більш трудомісткий і менш капіталомісткий. Цей висновок суперечив усім уявленням про економіку США, які існували раніше. [1, с.413].

На початку 30-х років XX ст. Дж. М. Кейнс створив свою теорію управління національною економікою, включаючи зовнішню торгівлю. Саме в його працях період узгодження національної зовнішньоекономічної політики і її координація на багатосторонній основі набули особливого значення для вирішення проблем стабільності і економічного зростання. [2, с.228].

На думку норвезького економіста Еріка Райнерт багаті країни стали багатими завдяки поєднанню державного втручання, протекціонізму і стратегічних інвестицій, а не завдяки вільній торгівлі.

Ідея, що відкритість полегшує долю бідних країн, суперечить здоровому глузду і історичного досвіду. Багато разів швидка економічна відкритість відсталої країни знищувала невелику виробничу діяльність, яка в ній існувала, тим самим загострюючи ситуацію.

Джеймс Денем-Стюарт і Фрідріх Ліст підкреслювали, що торгівля повинна відбуватися поступово, щоб дати виробничому сектору бідного торгового партнера час до неї пристосуватися [1, с.228].

Історичний досвід підказує нам, що вільна торгівля між країнами, що знаходяться на різних рівнях розвитку, призводить до знищення найбільш ефективних промислових секторів найменш ефективних країн (ефект Ванека - Райнерт) [5, с.228].

Першою вимирає найбільш просунута обробна промисловість, а останнім - найменш просунуте натуральне господарство. Послідовність така: деіндустріалізація, потім деагрікультуралізація і депопуляція. Це явище характерне для Молдови, Болгарії та інших країн периферійної Європи, де живуть тільки люди старше 60 і молодше 14 років, а населення працездатного віку працює за кордоном.

Найбільш відповідною для розвитку економіки України в цьому сенсі, є політика імпортозаміщення. Розвиток національної ефективності починається з попередньої стадії. Ця стадія була обов'язковою частиною розвитку, через яку пройшли всі багаті країни, однак сьогодні вона заборонена світовими фінансовими організаціями.

Єдина різниця між багатими країнами та Україною в тому, що остання так і не дійшла до стадії, на якій її промисловість стала б конкурентною на міжнародному рівні. Чому? Безсумнівним негативним фактором стало стрімке відкриття нашої економіки

Вибір часу для відкриття економіки країни має величезне значення. Відкрившись занадто пізно, країна ризикує серйозно затриматися в розвитку, а відкрившись занадто рано, може постраждати від деіндустріалізації, падіння зарплат і зростання соціальних проблем.

Найбільш привабливою для України може стати економічна політика Китаю. Велика роль у розвитку зовнішньоекономічної діяльності Китаю належить державі, яке через систему п'ятирічних планів розвитку задає економіці основні орієнтири, підкріплюючи їх відповідним фінансуванням та інституційними інструментами.

Для досягнення цієї мети необхідна економічна політика нової індустріалізації, спрямована на формування, перш за все, національного промислового ринку як історично необхідною ступені розвитку суспільного зв'язку виробництва і споживання. Ця політика включає, зокрема, елементи «виховного протекціонізму»

Література

1. Блауг М. 100 великих економістів до Кейнса. — СПб.: Економікус, 2008, 695с.
2. Блауг М. Путеводитель по «Богатству народов» // Экономическая мысль в ретроспективе— М.: Дело, 1994. — С. 33-53. — XVII. — 627 с.
3. Милль Дж.С. Основы политической экономии / Пер. с англ. Общ. ред. А. Г. Милейковского. — Т. 1-3. — М.: Прогресс, 1981. — 352 с.
4. Олин Б. Межрегиональная и международная торговля. — М.: Дело, 2004. — 291с.
5. Райнерт Э. Как богатые страны стали богатыми, и почему бедные страны остаются бедными. — М.: Изд. дом Гос. Ун-т — Высшая школа экономики, 2011. — 384 с.
6. Рикардо Д. Начала политической экономии и налогового обложения. М.: Эксмо, 2016. — 1040 с.
7. Хекшер Э. Ф. Влияние внешней торговли на распределение дохода / Под ред. А. П. Киреева. — Вехи экономической мысли. Т. 6. Международная экономика. — М.: ТЕИС, 2006. — 373 с.

ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ ЛІБЕРТАРІАНСТВА

На сьогоднішній день лібералізм є однією з провідних ідеологій у світі. Концепції свободи слова, загальних прав людини, недоторканність особистого життя, вільного ринку, рівності, правової держави, прозорості уряду, обмежень на державну владу, верховної влади народу, самовизначення нації, освіченої і розумної державної політики набули найширшого розповсюдження.

Лібертаріанство - це бачення світу в якому кожна людина має право жити своїм життям будь-яким способом, який він обирає, за умови, що він поважає рівні права інших. Лібертаріанці захищають право кожної людини на життя, свободу і право власності, які і були спочатку у людей до утворення держави. Лібертаріанці вірять, що єдина справедлива економічна система - це вільний ринковий капіталізм. Якщо не буде втручання держави в ринковий процес за допомогою постанов, субсидій, то хороші продукти і послуги, які виробляються і продаються на вільному ринку, будуть процвітати, а погані зазнають невдачі.

В даний час найбільш відповідної ліберальним принципам політичної системою є ліберальна демократія.

Дана доповідь присвячена аналізу впливу відносних розмірів держави на темпи економічного зростання. В рамках обговорюваної теми можна сформулювати кілька питань: «Чи існує стійкий зв'язок між розмірами держави і темпами економічного зростання?», «Чи існує оптимальний з точки зору максимізації темпів економічного зростання розмір держави?»

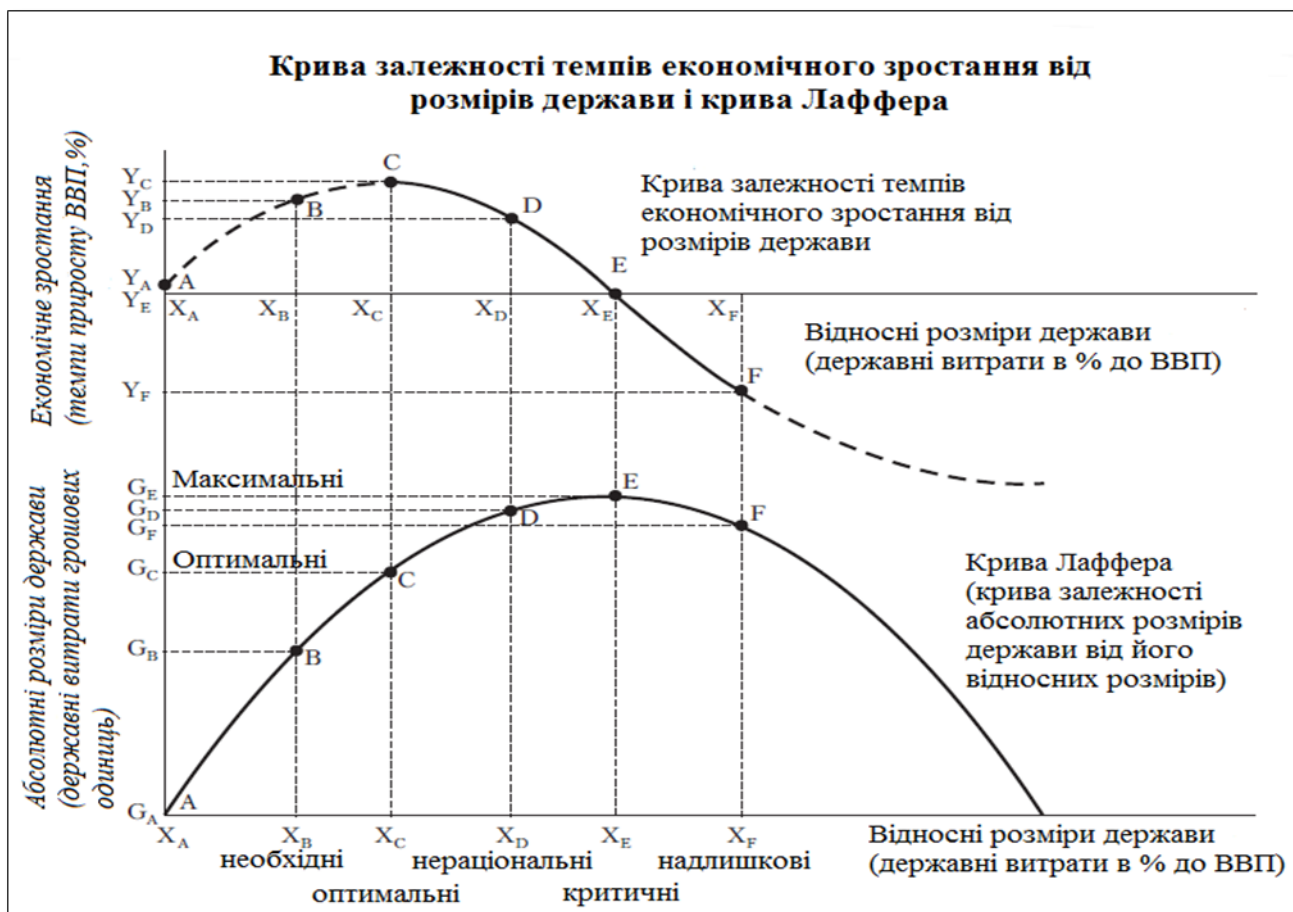
Для проведення емпіричного аналізу перш за все необхідно визначитися з вибором показника відносних розмірів держави. Як показник відносних розмірів держави в даній доповіді обрано питому вагу державних витрат у ВВП. Державні витрати визначені на рівні розширеного уряду. Отже, вони враховують витрати всієї бюджетної системи країни, що здійснюються як центральним урядом, так і регіональними і місцевими властями, а також позабюджетними фондами.

Найбільш стійкі статистичні закономірності негативною залежності темпів економічного зростання від розмірів держави, відомі в літературі, отримані на прикладі країн Організації економічного співробітництва і розвитку.

В даному доповіді ця закономірність відтворена для країн ОЕСР в 1960-2000 рр.. Тим спостереженнями, які характеризуються меншою питомою вагою державних витрат у ВВП, притаманні, як правило, більш високі темпи економічного зростання. І навпаки, спостереження з більш високими розмірами держави асоціюються з більш низькими темпами економічного зростання. За інших рівних умов підвищення питомої ваги державних витрат у ВВП на 1 п.п.

в країнах ОЕСР в останні чотири десятиліття супроводжувалося зниженням середньорічних темпів приросту ВВП приблизно на 0,1%.

Наявність статистичної зв'язку між розмірами держави і темпами економічного зростання дозволяє розрахувати для кожної з аналізованих груп розміри держави - мінімальні, максимальні, критичні, надлишкові, оптимальні, а також визначити темпи економічного зростання, які відповідають цим значенням (Рис 1).

Можна запропонувати наступну інтерпретацію даного графіку. Точка А являє собою не фіксується статистикою випадок, при якому як відносні, так і абсолютні розміри держави дорівнюють нулю (іншими словами, держава відсутня). Така ситуація цілком реальна, оскільки в порівнянні з економічною діяльністю держава є явище, історично більш молоде. У точці А довгострокові темпи економічного зростання є позитивними, хоча і, очевидно, дуже низькими (приклад: еволюція людства в додержавну епоху). Таким чином, відносні розміри держави дорівнюють нулю: $X_A = 0$, абсолютні розміри держави дорівнюють нулю: $G_A = 0$, темпи економічного зростання є позитивними: $Y_A > 0$.

Поява держави і активізація його діяльності супроводжуються збільшенням його розмірів - як відносних, так і абсолютних. Надання державою

недержавного сектору ряду ключових послуг спочатку робить позитивний вплив на темпи економічного зростання. В результаті відбувається зрушення останніх уздовж кривої вправо вгору (з точки А в точку В). Розміри держави в точці В можна назвати необхідними: $XB > 0$, $GB > 0$, $YB > 0$.

Подальше збільшення відносних розмірів держави супроводжується більш високими абсолютними темпами економічного зростання, проте швидкість їх збільшення поступово сповільнюється. Гранична віддача від кожного додаткового відсотка приросту питомої ваги державних витрат у ВВП знижується, поки не виявляється рівною нулю в точці С. У ній темпи економічного зростання стають максимальними, а розміри держави (як відносні, так і абсолютні) - оптимальними з точки зору максимізації темпів економічного зростання: $Y_c = \max$. При цьому розміри держави (і абсолютні, і відносні) ще далекі від своїх потенційних максимумів: $XC > XB$, $GC > GB$.

Намагаючись ще більше збільшити ресурси, що знаходяться в розпорядженні держави (абсолютні розміри), воно продовжує розширювати свою питому вагу в ВВП: $XD > XC$, $GD > GC$. Однак його подальше збільшення супроводжується абсолютним зниженням темпів зростання (їх зсувом уздовж кривої вправо вниз). Гранична віддача від додаткового приросту фіскального навантаження стає негативною. Проте абсолютні темпи зростання економіки продовжують залишатися позитивними: $YD > 0$. Точка D характеризує, таким чином, нераціональні розміри держави. Зниження темпів зростання не зупиняє держава в його зусиллях з нарощування своїх масштабів: $XE > XD$. Збільшення відносних і абсолютних розмірів держави призводить до тому, що темпи економічного зростання знижуються в точці Е до нуля: $YE = 0$. Отже, розміри держави стають критичними. Абсолютні розміри держави досягають свого максимуму: $GE = \max$.

Продовження зростання відносних розмірів держави (незважаючи на перехід темпів зростання економіки в область негативних значень) свідчить про зрушення темпів зростання уздовж кривої вправо вниз - від точки Е до точки F: $YF < YE$. Таким чином, розміри держави в точці F є надлишковими.

Отже, можна зробити висновок, що існує закономірність нелінійного виду, що зв'язує розміри держави з темпами економічного зростання. Нелінійний характер зв'язку з цим дозволяє розрахувати критичні і оптимальні розміри держави. Зміст рекомендацій щодо зміни фактичних розмірів держави у великій мірі залежить від визначення положення тієї чи іншої країни щодо їх критичних і оптимальних рівнів.

Література

1. *Размеры государства и экономический рост / А. Илларионов, Н. Пивоварова // Вопросы экономики. - 2002. - № 9. - С. 18-45.*
2. *Нова індустріалізація як модель економічного розвитку України / М. І. Звєряков, Л. Л. Жданова, О. С. Шараг. – Одеса : Астропринт, 2017. – 244 с.*

СЕКЦІЯ 3. ПРОБЛЕМИ ТРАНЗИТИВНИХ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

*Горняк О. В. д.е.н, професор,
завідуюча кафедри економіки та підприємництва,
Одеського національного університету ім. І.І.Мечникова*

ВПЛИВ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗРУШЕНЬ У СУЧАСНІЙ ЕКОНОМІЦІ НА РОЗВИТОК ТЕОРІЇ ФІРМИ

Розвиток теорії фірми в історичному плані завжди залежав від змін, що відбувалися в сфері виробництва, в економічній системі в цілому. В сучасних умовах, коли відбуваються кардинальні зміни на всіх рівнях економіки, цей вплив значно посилюється. Підприємства, активно сприяючи таким зрушенням з метою забезпечення високої ефективності, зростання прибутку тощо, тим самим формують нове середовище своєї діяльності, нові умови конкуренції, що в свою чергу, змінюють самі підприємства. Такий складний, суперечливий, багатовимірний зв'язок між зрушеннями в економіці і діяльністю фірми потребує теоретичного осмислення, розробки нових підходів до аналізу діяльності фірми, та ролі в соціально-економічних процесах сьогодення.

В розвитку сучасної економіки особливого значення набувають такі її напрями як сервізація (зростання ролі послуг і зміни в структурі виробництва і продукту); індивідуалізація (орієнтація виробництв на конкретного споживача, на зміни запитів споживачів); віртуалізація (перенесення відносин виробник-споживач у Інтернет мережу); мережевізація (функціонування підприємств як учасників мережеских утворень, що сприяє підвищенню їх конкурентоспроможності). Названі процеси суттєво змінюють суспільне виробництво, перетворюючи його структуру і організаційні форми у відповідність до об'єктивних процесів, розвитку сучасної економіки.

Сервізація економіки суттєвим чином трансформує діяльність фірм і надає їм нових характеристик, головними серед яких є зростання ролі нематеріальних активів у забезпеченні їх конкурентних переваг. У структурі активів фірми нематеріальні активи збільшують свою частку і починають переважати матеріальні активи. Головним елементом активів фірми стає людський капітал. Діяльність фірми організується навколо їх ключових компетенцій, інші види діяльності виводяться за межі фірми за допомогою механізмів аутсорсингу. Всі ці процеси досліджує нова ресурсна теорія, започаткована Е. Пенроз [1]. Важливою складовою даної теоретичної концепції є теорія компетенцій, на основі якої розвивається стратегічний альянс. Його розробники Г. Гамел і К. Прахалад, базуючись на теорії компетенцій, визначили основні напрями розвитку фірм у нових умовах [2].

Сучасна економіка характеризується індивідуалізацією, спрямованістю на запити конкретного споживача. В сучасних умовах головною конкурентною перевагою фірм стає відданість клієнту. Це стосується перш за все фірм, що працюють в обробній промисловості, але поступово розповсюджуються і на інші галузі та сфери. Способом досягнення цього є вибудова корпоративної стратегії не в напрямку захоплення найбільшої частини ринку, а завоювання лояльності найбільш доходних клієнтів, що забезпечується не лише поставкою товару відповідної якості, але й мінімалізацією витрат, пов'язаних з його експлуатацією. Фірма повинна контролювати канали розподілу товару і після продажний сервіс. Відносини довіри між виробниками і споживачами відіграють особливу роль у сучасній економіці.

Дослідження такого феномену сучасної економіки як індивідуалізація вписується в контекст біхевіористської теорії фірми, яку розробили Г. Саймон, Р. Сіерт, Дж. Марч [3, 4]. Трактовка фірми як коаліції агентів, у яку входять також споживачі (клієнти) фірми, теоретично обґрунтовує не лише залежність фірми від своїх споживачів, але й розкриває механізми формування довіри, узгодження цілей і побудови довгострокових відносин.

Віртуалізацію економіки пов'язують перш за все з появою і впровадженням комп'ютерної техніки, оскільки з її появою з'явилися такі поняття як віртуальний об'єкт, а в подальшому – віртуальна реальність. У віртуальній реальності матеріальна субстанція замінена відношеннями і функціями, до яких людина «залучається завдяки свідомості» [5, с. 5]. В результаті предметна субстанція стає непотрібною, в процесі віртуалізації матеріальні речі знецінюються, стають нічим. В той же час об'єкти віртуального рівня породжуються об'єктами реальності і взаємодіють з ними. Віртуальна економіка пов'язана з виробництвом інформації та знань, її основу формує творча праця, яка не може бути стандартизована, формалізована чи спрощена. Вона пов'язана із саморозвитком, з виробництвом самого себе. Вартісні категорії у віртуальній економіці втрачають своє значення. Зв'язки і відносини у віртуальній економіці реалізуються в процесі конвергенції, а не на принципах конкуренції. Крім того, вони формуються по горизонталі, а не по вертикалі. Віртуальна економіка формується в кібернетичному просторі, в мережах інформаційних утворень. Її вплив на фірму виражається у формуванні горизонтальних структур управління, в атомізації підприємства, коли підрозділи стають автономними, в гнучкості контрактів з працівниками (розвиток фрілансерства) і партнерами. Теоретичним обґрунтуванням впливу даних процесів на фірму займаються представники теорії агентських відносин [6] і контрактної теорії фірми [7].

Мережевізація сучасної економіки є важливою її характеристикою. Хоча в широкому трактуванні будь-яка людська діяльність є мережевою взаємодією, йдеться про сучасний етап розвитку мережі як механізму координації взаємодій економічних агентів. Формування мереж на мікрорівні привело до змін в організаційних формах мережевої взаємодії: стратегічних альянсів та

кластерів. Мережева взаємодія в сучасних умовах базується на широкому використанні інформаційно-комунікативних технологій і забезпечує високі конкурентні переваги за рахунок зниження трансакційних витрат, нівелювання опортуністичної поведінки, використання специфічних активів, відносницьких контрактів, переваг кооперації і довіри.

Теоретичне підґрунтя процесів мережевізації сучасної економіки сформувалося в межах нової інституціональної економічної теорії. Р. Коуз започаткував дослідження фірми як економічного агента зі складною внутрішньою структурою, що має індивідуальні риси, які визначають її позицію в галузі, конкурентні переваги і мотиви до співробітництва з іншими фірмами [7]. Р. Коуз розглядав фірму і ринок як альтернативні механізми координації економічної діяльності. Критерієм вибору того чи іншого є величина трансакційних витрат. Мережева взаємодія також забезпечує їх зменшення, тому теорія трансакційних витрат є важливим інструментом дослідження мереж і мережевої економіки. Важливу роль у порівняльному аналізі ефективності різних організаційних форм відіграли дослідження О.Е. Вільямсона, який поглибив аналіз трансакційних витрат, структурував їх, ввів ідею обмеженої раціональності, яка належала Г. Саймону, в теорію трансакційних витрат, розробив теорію специфічності активів, виділив різновиди контрактів (класичний, неокласичний, відносницький). Саме відносницькі контракти відіграють вирішальну роль при налагоджуванні взаємодії економічних агентів, а, значить, і при формуванні мережі.

Література

1. *Penrose E. The Theory of the Growth of the Firm. Oxford Basil Black Well. 1959.*
2. *Hamel G., Prachalad C.K. The Core Competence of the Corporation. Harvard Business Review. Mai-june. 1990.*
3. *Саймон Г. А. Теория принятия решений в экономической теории и науке о поведении. В кн. Вехи экономической мысли. Т.2. Теория фирмы. СПб. Экономическая школа. 1999. – С.54-72*
4. *Syert R. M., March Jc. A Behavioral theory of the firm. Prenfice Holl. 1963.*
5. *Скотний П. В. Економіко-теоретичне знання в парадигмі методології монографія. Дрогобич. 2011. – 408 с.*
6. *Алчиан А., Демсец Т. Производство, информационные издержки и экономическая организация. В кн. Истоки: экономика в контексте истории и культуры. Москва. Издат. дом ГУ ВШЭ. 2004. – 584 с. 166-207.*
7. *Коуз Р. Природа фирмы. В кн.: Природа фирмы. Под ред. О.Е. Уильямсон и С. Дж. Уинтера. Москва. Дело. 2001. – С. 33-52.*

ВПЛИВ РЕФОРМИ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ НА НАДАННЯ СУСПІЛЬНИХ БЛАГ В УКРАЇНІ

Одним із основних аспектів реформування системи державного управління виступає децентралізація, перерозподіл повноважень між гілками влади, зміна у відносинах між громадянами та владою.

В умовах демократичного суспільства інтереси громадянина мають переважний пріоритет у порівнянні з абстрактними інтересами держави. Реалізація цілей громадянина, задоволення базових потреб свідчить про те, що надзвичайно важливою одиницею виміру стає територіальна громада.

Ключовою функцією держави в сучасній економіці виступає надання нею суспільних благ, зокрема, освіти. Статус суспільних благ залежить від споживача, виконуються на основі конституційних прав та свобод, як безпосередня угода між громадянами стосовно забезпечення їхніх суспільних потреб у певному наборі товарів та послуг.

В Україні протягом 2015 - 2018 років створено 876 об'єднаних територіальних громад (ОТГ), загальною площею 209,6 тис. км² (37,6% від загальної площі України). Кількість мешканців в ОТГ складає 9,0 млн. осіб (25,5% від загальної чисельності населення України) [1].

Одним із пріоритетних напрямів ОТГ є забезпечення розвитку сучасної якісної освіти. Створення опорних шкіл є таким першим кроком. Так, в Україні створено 753 опорні школи, з них 317 – в ОТГ; 1228 філій опорних шкіл, з них 512 – в ОТГ. В опорних школах та їх філіях навчаються 329038 учнів, з них 145326 – в ОТГ; 61177 учнів підвозяться до опорних шкіл, з них 28440 – в ОТГ; 4581 класів опорних шкіл та їх філій мають кількість учнів менше 10, з них 1882 класів – в ОТГ. У 1172 класах з інклюзивним навчанням в опорних школах та їх філіях навчається 1737 учнів, з них 443 – в ОТГ (навчається 586 учнів) [1].

Значна увага приділяється питанню оснащення закладів загальної середньої освіти (ЗЗСО) сучасними засобами навчання, підключення до Інтернету та WI-FI покриття. Так, частка ЗЗСО денної форми навчання сільської місцевості, що використовують у навчально-виховному процесі комп'ютерну техніку, підключену до Інтернету складає 88,7 % від загальної кількості до таких закладів. У Кіровоградській, Харківській та Херсонській областях цей показник складає 100%, найнижчий показник має Житомирська область – 66,9% [1].

Протягом 2015-2018 років частка видатків державного бюджету на фінансування освіти зменшується – з 26% у 2015 році до 21% - у 2018 році. Навпаки, зростає частка власних видатків місцевих бюджетів від 31 до 50 % загального обсягу видатків разом із переходом до місцевої влади додаткових

повноважень в рамках процесу децентралізації [2]. Слід відмітити, що за рахунок власних коштів місцевих бюджетів фінансуються переважно загальна середня та дошкільна освіта, яка з 2017 року фінансується виключно з місцевих бюджетів.

У рамках процесу децентралізації, зі збільшенням повноважень місцевої влади та зростанням дохідної частини місцевих бюджетів, протягом 2015–2018 років, спостерігається поступове зростання власних витрат місцевих бюджетів: на загальну середню освіту - з 4,7% у 2015 році до 18,9% у 2018; професійно-технічну (професійну) освіту – з 0,5% у 2015 році до 4,6% у 2018 році; вищу освіту – з 2,6% у 2015 році до 3,6% у 2018 році [2].

Розвиток освіти підтримується цільовими освітніми субвенціями, що надає держава протягом останніх трьох років. Обсяг коштів освітньої субвенції зріс з 44,8 млрд. грн. у 2016 році до 69,6 млрд. грн. у 2019 році. Загальний обсяг коштів інших субвенцій зріс з 0,2 млрд. грн. у 2017 році до 3,4 млрд. грн. у 2019 році [2].

У поточному році з державного бюджету до місцевих бюджетів були здійснені трансферти у вигляді субвенцій:

- на зарплату педагогічному персоналу (освітня субвенція);
- на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної освіти «Нова Українська школа»;
- на створення та ремонт існуючих спортивних комплексів при закладах загальної середньої освіти;
- на реалізацію заходів, спрямованих на підвищення якості освіти (оснащення комп'ютерним обладнанням та забезпечення доступу до Інтернету, придбання шкільних автобусів тощо).

Питома вага коштів освітньої субвенції, яка спрямовувалася на забезпечення заробітної плати педагогічних працівників, коливалася в межах 29–43 % освітніх видатків [2].

Таким чином, можна зробити висновок, що важливим аспектом у процесі вивчення впливу децентралізації на надання суспільних благ, зокрема освіти, є визначення переліку функцій держави, які потрібно реалізовувати централізовано, а які децентралізовано. При правильному підході до тлумачення сутності та ключових особливостей процесу децентралізації вона може позитивно вплинути на процес надання суспільних благ, адже громада матиме повноваження пропорційно розподіляти фінансові надходження у відповідності до актуальних потреб.

Література

1. Офіційний сайт Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. URL: www.minregion.gov.ua
2. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. URL: www.mon.gov.ua

ПРОМИСЛОВА ПОЛІТИКА В УМОВАХ СУЧАСНОГО ЕТАПУ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

В сучасних умовах Україна знаходиться на узбіччі високотехнологічного розвитку. Протягом 28 років економіка України проходить глибоку трансформаційну кризу, що зумовила появу загроз для існування країни. Серед яких можна виділити: бідність населення, його депопуляція та масова міграція, низька очікувана тривалість життя, низька якість освіти, медицини, державного управління, загрозлива інфраструктура та екологічна ситуація тощо. Найголовніше – це втрата економічного потенціалу, Україна перетворилась на сировинний придаток світової економіки без перспектив розвитку.

Сьогодні економіка України суттєво відстає від рівня 1990 року, та за показниками номінального ВВП (57 місце у світі згідно МВФ) та ВВП на душу населення (131 місце у світі згідно МВФ) у світі з є однією з найбідніших країн Європи і світу. У далекому 1992 році ВВП України за ПКС практично дорівнював ВВП Австралії та Нідерландів, та суттєво перевищував ВВП Польщі. Сьогодні ВВП Польщі більш ніж у тричі перевищує український, а мільйони співвітчизників працюють та вчаться у Польщі. Таким чином масштаб національних проблем прийняв форму всеохоплюючої соціально-економічної трагедії, що триває практично 30 років.

У зв'язку з чим виникає два питання. Що є причиною та що робити? Всім відомо, що без виявлення правильного «діагнозу» неможливо вилікувати «хворобу». Тому визначення причин такого положення речей є необхідною і єдиною передумовою подолання трансформаційної кризи.

Саме економічна теорія здатна виявити причини та надати обґрунтовані практичні рекомендації. Це специфічна єдність пізнавальної та практичної функції економічної теорії, єдність теорії і практики. Задача науки не тільки у пізнанні дійсності, але і у визначенні законів і тенденцій розвитку її предмету. В цьому контексті економічна теорія повинна відкривати закони та закономірності розвитку суспільного виробництва, формулюючи контури розвитку майбутнього суспільства та надаючи методологічно обґрунтовані «рецепти». В цьому криється соціальна відповідальність економічної теорії. К.Маркс стверджував: "Будь-яка нація може і повинна вчитися у інших. Суспільство, якщо навіть воно напало на слід природного закону свого розвитку, - а кінцевою метою мого твору є відкриття економічного закону руху сучасного суспільства, - не може ні перескочити через природні форми розвитку, ні скасувати останні декретами. Але воно може скоротити і пом'якшити муки пологів" [1, с.11].

Класичний підхід констатує що вартість створюється в сфері матеріального виробництва. Виходячи з цієї тези будь яка країна має підтримувати та розвивати сферу матеріального виробництва. Тобто провідною формою державної політики повинна бути промислова політика з метою збільшення багатства нації. Історія доводить, що країни з розвинутою промисловістю мають більш розвинені форми суспільного життя. Тому розвиток сучасної промисловості не тільки розвиває матеріальну сферу, але і є потужним фактором розвитку всіх сфер суспільного життя.

Існують різні підходи до трактування терміну промислова політика. ООН на конференціях ЮНКТАД визначає промислову політику: « Таким чином, сучасна промислова політика є одним з ключових чинників, що визначають тенденції в області інвестиційної політики», «Узгоджене, сфокусоване, свідоме зусилля з боку держави по заохоченню і просуванню конкретних галузей і секторів за допомогою певного набору державних механізмів». Світовий банк під промисловою політикою розуміє «зусилля уряду по зміні галузевої структури з метою стимулювання економічного зростання, що базується на продуктивності». Серед економістів ця дефініція є дискусійною. Немає єдиного погляду:

- на доцільність. Деякі дослідники вважають що промислова політика єдиний шлях до економічного розвитку, інші вказують на негативний вплив промислової політики на функціонування ринку.

- на мету. Науковці виділяють наступні цілі: структурні зрушення, валюті надходження, економічне зростання, підвищення конкурентоспроможності тощо.

- на рівні. Розрізняють: галузеву і функціональну промислову політику.

- на інструменти і методи тощо. [2]

Все це свідчить про неможливість дати універсальне визначення промислової політики, тому що вона включає багато різнорідних елементів, має різні рівні, цілі, методи, суб'єктів тощо.

Незважаючи на достатню кількість визначень практично не розглядається сутнісний аспект. Дослідники, уряди країн та міжнародні інституції обмежуються описовими підходами до промислової політики. Поза увагою залишається питання чиї інтереси обслуговує промислова політика. Історично промислова політика виникла в розвинених країнах як політика невтручання. Це дозволяло молодому капіталу остаточно перемогти феодалізм та отримати більші можливості для самозростання. Промислова політика була інструментом класової боротьби і одночасно засобом збагачення капіталістів. Її покликання обслуговувати інтереси капіталу.

Різні економічні школи дають іноді протилежні погляди на економічний розвиток і роль держави у формуванні і впровадженні економічної політики. Кейнсіанство розглядає економіку в депресивному стані, що відповідає реаліям економіки України, та пропонує впровадження активної промислової політики. В межах кейнсіанства сформувались декілька концепцій в основі яких лежить

зв'язок інвестицій і ВВП. Одна з них – «хибне коло» злиднів». Згідно неї низький рівень інвестицій обумовлює низьку продуктивність праці, що зумовлює низькі доходи, що призводить до нестачі капіталу. Неокласика пропонує концепції в яких роль держави полягає у створенні умов для економічного розвитку, решту відрегулює сам ринок. Як свідчить досвід багатьох країн такий підхід не ефективний в країнах що розвиваються.

В сучасних умовах розгорнулась досить жорстка боротьба між країнами за збереження технологічного та економічного лідерства. Розвинені країни проводять політику реіндустріалізації та інвестують мільярди долларів на активну промислову політику. (Так один з фондів ЄС «горизонт 2020» складає 80 млрд. євро). Формується нова концепція виробництва – smart manufacturing. Нові виробництва більш економічні, продуктивні та прибуткові. Розвинені країни через активну промислову політику створюють нові виробництва за рахунок залучення капіталу, технологій, робочої сили. Активна промислова політика приймає всеохоплюючих характер, 90% ВВП світу виробляється в країнах де впроваджується активна політика промислового розвитку. Вона включає: стимули, контроль за діяльністю інвестора, ПІІ, ОЕЗ, спрощення процедур інвестиційної діяльності тощо.

Україна знаходиться осторонь сучасних процесів, що формують контури сучасного технотронного виробництва. Наприклад, фонд підтримки інновацій і стартапов започатковано у 2019 році, обсягом 400 млн. грн. До цього часу відсутній закон «Про промислову політику» та майданчик для фахового обговорення варіантів його імплементації та корегування. Українське суспільство страждає не тільки від розвитку капіталізму, але і від його недостатнього розвитку. Компраторський капітал отримує прибутки не від розвитку виробництва, а від його занепаду. Він в Україні є провідником інтересів транснаціонального капіталістичного класу та зацікавлений у подальшій деіндустріалізації економіки України.

Формування та впровадження активної промислової політики єдиний варіант подолання економічної відсталості українського виробництва та побудови розвиненого суспільства в Україні.

Література

1. Маркс К. *Капитал (I том)* // Маркс К., Энгельс Ф. Соч. 2-ое изд. Т. 23. М.: Государственное издательство политической литературы, 1960.
2. Вишневський В. *Промислова політика: теоретичний аспект* // *Економіка України*. – 2012. – №2. – с. 4–15.

*Ушкаренко Ю.В. д.е.н., професор,
завідуюча кафедрою економічної теорії
та міжнародних економічних відносин
Херсонського державного університету*

ОБГРУНТУВАННЯ НЕОБХІДНОСТІ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ В УКРАЇНІ

Необхідність розвитку кооперації, що відповідає інтересам сільськогосподарських товаровиробників правової форми організації виробництва в агропромисловій сфері ніким не заперечується і є загальновизнаною істиною. Проте кооперативні форми агропромислових підприємств зіштовхуються з певними труднощами.

Крім несприятливих макроекономічних умов, в яких знаходиться як сільське господарство, так і суміжні з ним галузі економіки (невпорядкованість і високий рівень оподаткування, вкрай незадовільний стан фінансування виробництва, високий диспаритет цін на сільськогосподарські продукти й засоби сільськогосподарського виробництва промислового походження, криза неплатежів і т.д.) потужно стримуючий вплив на розвиток усіх видів кооперації справляють також: низький рівень правових і економічних знань сільськогосподарських товаровиробників; незнання багатьма із них сутності, принципів і механізмів кооперативної діяльності; майже повна відсутність системи кооперативної освіти; відсутність у більшості сільськогосподарських товаровиробників навичок господарської самостійності й підприємництва; слабка державна, регіональна підтримка формування кооперативних форм діяльності; недосконалість кооперативного законодавства.

Проте, не дивлячись на це, соціальні, економічні умови, політичний клімат дозволяють розвивати різні види кооперації як основи кооперативного сектора в Україні. Важливо лише правильно визначити пріоритети такого розвитку. Домінуюче становище належить кооперативам в аграрній сфері, що зумовлено такими моментами: наявністю дрібнотоварних виробників, готових добровільно об'єднатися як у виробничі, так і в обслуговуючі кооперативи; спроможністю кооперативів забезпечити оптимальність організаційних, економічних і технологічних параметрів сільськогосподарського виробництва й інших аспектів господарської діяльності; можливістю кооперативу розвивати економічні зв'язки, уклад сільського життя, забезпечити гарантії соціального захисту й соціальної підтримки селян. Ця ідея успішно реалізується в багатьох країнах [6].

Іншим пріоритетним напрямом розвитку складової кооперативного сектора слід вважати споживчу кооперацію. Це пояснюється тим, що: у споживчій кооперації, як ні в якій іншій сфері, тісно переплетені економічні й соціальні інтереси людей; споживча кооперація – це не стільки санкціонований державою інститут, скільки інститут, який виник із прямого волевиявлення

людей; споживча кооперація вирішує не тільки вузько кооперативні завдання споживання, а й виконує ряд державних функцій із соціального захисту населення. Значна роль серед кооперативів (10%) належить саме споживчій кооперації, а в деяких державах вона вище: 33% у Данії, 25% у Норвегії [1, с. 196]. Головна ціль споживчої кооперації – сталість зв'язків у системі розподілу товарів і послуг. Проте кооперативна діяльність спрямована не лише на задоволення матеріальних потреб населення, а й на соціальну перебудову села, економічну стабілізацію. Крім сільської місцевості, споживча кооперація обслуговує значну частину міського населення, в основному районних центрів. Частка товарообороту в містах становить 42% загального кооперативного обороту [2, с. 185].

Важливим стратегічним напрямом розвитку кооперативного сектора економіки є розширення й організаційне оформлення кредитної кооперації. З появою багатокладності й розвитком приватної власності та дрібнотоварного виробництва на селі загострилася проблема формування адекватної новим умовам кредитно-фінансової системи. Перспективи розвитку фермерських господарств, сільськогосподарських виробничих кооперативів, особистих селянських господарств все більше визначаються доступністю кредитних ресурсів.

Існуюча банківська система націлена передусім на кредитування крупних сільськогосподарських утворень. Малий і середній агробізнес не становлять інтересу для банків через незначність запитуваних сум і високих трансакційних витрат надання кредиту. Це призвело залучення у виробничий процес заощаджень юридичних і фізичних осіб у вигляді системи сільськогосподарської кредитної кооперації як організації фінансової взаємодопомоги й взаємного кредитування. Це один з небагатьох елементів, споконвічно орієнтований на обслуговування дрібнотоварної сільської економіки, віддаленої від крупних фінансових ринків.

Розвиток кредитної кооперації дозволить: забезпечити село кредитними ресурсами, підвищити фінансову стійкість і рівень платоспроможності фермерів, забезпечити первинним капіталом малий сільський бізнес, підвищити зайнятість у сільській місцевості та привабливість аграрного сектора як об'єкта інвестування. Проведення фінансових потоків через кредитний кооператив сприятиме пожвавленню ділової активності на селі, дозволить коштам більше працювати на соціально-економічний розвиток тієї території, де розташований кооператив. Тому важливо всебічно сприяти розвитку кредитної кооперації, як це робиться в більшості країн [6].

Значні перспективи в Україні мають кооперативи у сфері соціальних, побутових, культурних послуг. Пріоритетний розвиток кооперації у сфері послуг зумовлений тим, що в ринковому середовищі ця сфера суттєво розширюється, зростає попит на послуги: крім того, створення кооперативів не пов'язано з великими витратами, вони доступні для широких мас населення. Досвід інших країн – Скандинавії, Іспанії, Італії, Греції, Португалії вказує на

можливість і доцільність кооперування багатьох видів послуг. У цих країнах реальністю стали кооперативні соціальні поліклініки, будинки для літніх, аптеки на дому, кооперативи у сфері освіти, туризму, культури [2, с. 215].

Так, масштаби й темпи формування кооперативного сектора економіки залежать від розвитку системи кооперативів, головним чином чотирьох видів: сільськогосподарських, споживчих, кредитних і соціального обслуговування. Стратегічний розвиток кооперативного сектора національної економіки повинен базуватися на науково обґрунтованих підходах і бути реалізованим еволюційно, комплексно й узгоджено з іншими секторами багатоукладної економіки. Розвиток кооперативного руху в агропромисловому комплексі перетворює кооперацію в потужно розгалужену систему, органічно ув'язуючи в єдине ціле всі форми багатоукладної економіки аграрного сектора регіону.

Література

1. Гутман Г.В. *Формы кооперативного движения в условиях рыночных реформ: монография* / Г.В. Гутман, О.Б. Дигилина, Н.И. Чукин, В.П. Ситько, В.В. Калмыков – М: Издательско-торговая корпорация “Дашков и К”, 2003. – 384 с.

2. Бабенко С.Г. *Трансформація кооперативних систем у перехідній економіці: монографія* / С.Г. Бабенко – Київ: “Наукова думка”, 2003. – 332 с.

3. Бабенко С.Г. *Кооперативний рух України в ХХІ столітті: парадигма розвитку* / С.Г. Бабенко // *Персонал*. – 2001. – № 7. – С. 82-84.

4. Бакай С.С. *Розвиток кооперації – невід’ємна складова формування аграрного ринкового середовища* / С.С. Бакай // *Економіка України*. – 2002. – № 1. – С. 94-95.

5. Ушкаренко Ю.В. *Сільськогосподарська кооперація в еволюційному вимірі: Монографія* / Ю.В. Ушкаренко – Херсон: Айлант, 2009. – 404 с.

Вязмікіна І. А.

викладач кафедри ЗЕТ та ЕП

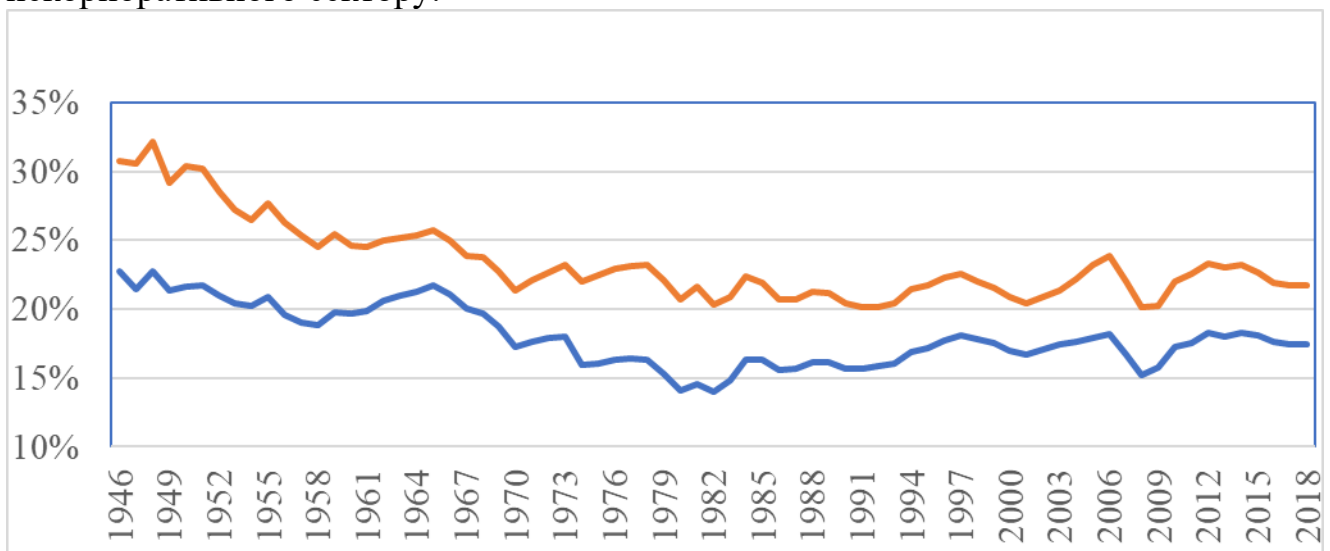
Одеського національного економічного університету

ДИНАМІКА НОРМИ ПРИБУТКУ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК З ФІНАНСІАЛІЗАЦІЄЮ ЕКОНОМІКИ

Поняття «фінансиалізації економіки», «фінансиалізації капіталізму» і навіть «фінансиалізації нагромадження» досить поширені за останні роки в наукових публікаціях у середі науковців гетеродоксального напрямку (представників інституціональних шкіл, посткейнсіанського напрямку, деяких напрямків західного марксизму та ін.) Згідно загальних положень «гіпотези фінансиалізації» фінансова система у розвинутих країнах завоювала командні висоти капіталістичної системи завдяки залученню і поширенню серії

інноваційних фінансових інструментів, та підпорядкувала її своїм інтересам. Світова криза 2008 р. вважається прихильниками цієї гіпотези «кризою фінансиалізації» – проблемою яка виникає тому, що фінансовій системі притаманна нестабільність, яка все більш зростає в епоху так званої «неоліберальної трансформації капіталізму». Неолібералізм вважається «помилковою політикою», зовнішнім фактором, таким чином зв'язок виникнення криз з процесом нагромадження реального капіталу виявляється загубленим.

В той же час існує гіпотеза, що у 70-их роках минулого століття дія факторів, які могли протидіяти тенденції норми прибутку до зниження та перенагромадженню капіталу вичерпала свої можливості і уряди провідних країн, зокрема США та Великої Британії, змушені були піти на демонтаж «держави загального добробуту» втілені у економічній політиці «рейганоміки» та «тетчеризму» для того, що «реставрувати» норму прибутку яка неухильно знижалася починаючи з післявоєнних років. Наведений графік ілюструє норму прибутку у США починаючи з середини 40-их років минулого століття включаючи прибутки одержані у фінансовому секторі та прибутки некорпоративного сектору.

Рис. 1 Динаміка норми прибутку у США, 1946 -2018 р. р. у поточних та історичних цінах [складено автором за 1, 2]

Аналіз графіка дає змогу зробити висновок, що норма прибутку насправді дещо зросла за період з 1982 по 1997 р. р. внаслідок дії неоліберальної політики, зокрема дерегулювання фінансового ринку, після кризи 2008 року норма прибутку так і не досягла докризових значень, як відомо, деякий час норма прибутку що знижується компенсується масою прибутку, в той же час аналіз темпів приросту маси прибутку наведений нижче також показує що маса прибутку також знижується, що не заохочує власників капіталу інвестувати в реальний сектор економіки.

Рис. 2 Динаміка темпу приросту маси прибутку корпорацій у США, 1997-2017 р.р., % [складено автором за 1, 2]

Виходячи з викладеного слід зазначити що поняття фінансиалізації носить скоріше описовий характер, дозволяє узагальнити різні емпіричні дані та виділити тенденцію до підсилення ролі та значення фінансової системи в розподілі створеної додаткової вартості; в той же час «фінансиалізація» не може використовуватися як аналітичний інструмент, тому що таким чином той факт, що вихідною причиною утворення та бурхливого росту «фінансових бульбашок» є проблеми нагромадження капіталу в реальному секторі економіки – через тенденцію норми прибутку до зниження – виявляється прихованим.

Література

1. *Roberts M. The Long Depression: Marxism and the global crisis of capitalism / Michael Roberts., 2016. – 360 с. – (Haymarket Books).*
2. *National Income and Product Accounts of the USA. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.bea.gov/itable/index.cfm>*

**Чередниченко Г. А. к.е.н., доцент,
доцент кафедри ЗЕТ та ЕП
Одеського національного економічного університету**

КОНЦЕПЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ СПРАВЕДЛИВОСТІ ТА ЇЇ ПРАКТИЧНЕ ЗАСТОСУВАННЯ

Концептуальне визначення сутності, ознак, критеріїв соціальної справедливості та напрямів практичного застосування цих теоретичних розробок в умовах певних країн є дуже актуальним у зв'язку з необхідністю

подальшого розвитку теорії соціальної держави в епоху глобалізації економіки та загострення соціальних проблем в багатьох національних економіках під впливом фінансово-економічної кризи та зростаючої у світовому господарстві диференціації країн на багаті і бідні. Для України ця проблематика особливо актуальна у світлі фокусуючих подій, – Майданів 2004 року і 2013-2014 років та виборів Президента та Верховної Ради України у 2019 році, – що відображають незадоволеність більшості громадян існуючими порядками, сприйняття їх як соціально несправедливих, і публічну демонстрацію готовності суспільства до прогресивних соціально-економічних трансформацій.

Концепція соціальної справедливості не може бути універсальною для всіх часів і народів, як свідчать дослідження, зміст цієї концепції змінювався в залежності від конкретно-історичних умов діяльності учених та від інтелектуального інструментарію певної науки, яку вони представляли, – філософія, етика, правознавство, економічна теорія, соціологія, політологія, культурологія [1]. Поняття «соціальна справедливість» є синтетичним, включає аспекти, які досліджують усі названі науки, тому воно має досліджуватись на основі міждисциплінарної методології, з урахуванням конкретно-історичних особливостей трактування ознак та критеріїв соціальної справедливості.

Соціальна справедливість є системою суспільних відносин, які забезпечують справедливо рівний та справедливо нерівний розподіл прав і обов'язків, вигод і витрат соціальної кооперації, матеріальних благ між громадянами певної країни, у відповідності з соціальними уявленнями про дійсне і належне, яке має бути на основі конкретно-історичних ознак і критеріїв соціальної справедливості.

Різні концепції соціальної справедливості мають певні особливості в специфікації прав і обов'язків громадян, у визначенні прийнятного для суспільства розподілу часток в економічних благах та доходах, у способах практичної реалізації концепції з урахуванням проблем ефективності, соціальної координації та стабільності.

Відомі такі основні концептуальні підходи до соціальної справедливості та, відповідно, до визначення поняття суспільного добробуту:

1) утилітаризм – розглядає суспільний добробут як суму функцій індивідуальної корисності членів суспільства (І. Бентам), тому для реалізації принципу соціальної справедливості треба максимізувати індивідуальну корисність для всіх членів суспільства;

2) роулзівський підхід (Д. Роулз – американський філософ з Гарварда) – суспільний добробут вимірюється рівнем добробуту (корисності) найменш забезпеченого члена суспільства, тому треба максимізувати, перш за все, саме його індивідуальну корисність; два принципи справедливості Д. Роулза: принцип рівних свобод і можливостей (пріоритет рівного розподілу первинних соціальних благ, що включають права і свободи типові для ліберальних демократій, соціальні можливості, доходи і багатство; раціональні люди в умовах невизначеності та ризиків мають обирати стратегію, відому з теорії ігор

як «максимін» (maximin), що передбачає максимізацію тієї частки благ, яку отримує найменш успішна особа; принцип відмінності – суспільство повинно взяти до уваги економічну ефективність і вимоги організації та технології, які обумовлюють існування нерівності в доходах і багатстві, а також різницю у владі та відповідальності, такі економічні й інституціональні нерівності суспільство має дозволяти, якщо вони сприяють покращенню положення всіх, у порівнянні з рівністю, ці нерівності повинні бути врегульовані таким чином, щоб сприяти найбільшій вигоді менш благополучних членів суспільства, а пов'язані з ними посади в суспільстві мають бути відкриті для всіх [2, с. 137-142];

3) егалітарний підхід – справедливо поділити всі блага порівну між усіма індивідами (всі члени суспільства повинні мати не тільки більш-менш рівні можливості, але й результати); приклади: Західна Європа – Швеція, а також колишній СРСР – зрівняльний розподіл у межах певного соціального прошарку, між соціальними групами – диференціація, яка свідомо зменшується державою шляхом перерозподілу національного доходу; держава намагається забезпечити соціальний захист всіх громадян, висока шкала прогресивного оподаткування використовується для фінансування зростаючого виробництва суспільних благ;

4) ліберальний (ринковий) підхід: справедливий розподіл – це той, що досягнутий на конкурентному ринку, коли добробут кожного досягнутий з урахуванням індивідуальних стартових можливостей і здібностей; це оптимальний за В. Парето варіант; приклад – США, залишковий підхід до соціального захисту населення – держава підтримує відносно невелику кількість тих громадян, які не досягли на основі ринкових механізмів гідного рівня життя за стандартами суспільства.

З позиції співвідношення вигод і витрат членів та груп суспільства, які пов'язані з державною регуляторною діяльністю у сфері економіки, розглядають три типи справедливості: 1) горизонтальна справедливість – однакове відношення до тих, хто знаходиться в рівнозначних умовах; основна вимога – відсутність загальної дискримінації за статтю, расою, етнічним походженням, мовною, культурною і релігійною приналежністю, віком, рівнем доходів; 2) вертикальна справедливість – справедливий розподіл вигод і витрат між тими, хто знаходиться в нерівнозначних умовах; основна вимога – відсутність дискримінації щодо рівня можливостей і забезпечення мінімального рівня споживання; зменшення, наскільки можливо, розміру витрат і збільшення, наскільки можливо, розміру вигод для тих, хто буде виконувати регуляторні вимоги; 3) справедливість між поколіннями – розподіл вигод і витрат з урахуванням майбутнього й інтересів майбутніх поколінь.

Вважаємо обґрунтованою позицію українських дослідників стосовно того, що концепція соціальної справедливості в сучасних суспільствах повинна відігравати роль засадничого принципу державного будівництва і соціальної політики [3, 4, 5]. З нашої точки зору, для розробки концепції соціальної

справедливості та визначення напрямів її практичного застосування в конкретно-історичних умовах сучасної України найбільшу увагу слід приділити роулзіанській концепції та трьом типам справедливості, що повинні бути враховані в державній регуляторній діяльності у сфері економіки. Важливо взяти до уваги не лише розглянуті положення Д. Роулза, представлені в його книзі «Теорія справедливості» (1971), але й концептуальні розробки у його більш пізніх роботах – «Політичний лібералізм» (1993) і «Право народів» (1999), в яких він розглядає якості суспільних інститутів та публічних процедур визначення змісту та напрямів соціальної політики, що відповідають принципам справедливості, а також особливості дії цих принципів на міжнародному рівні в епоху глобалізації.

Концепція соціальної справедливості для умов України має бути сформована на основі широкого публічного обговорення. На наш погляд, особливої уваги потребують такі її теоретичні і прикладні аспекти, як зниження податкового тягара на юридичних і фізичних осіб, що є «пріоритетним методологічним підходом у реалізації концепції справедливості в оподаткуванні як на рівні національного податкового законодавства, так і на рівні міжнародних правових актів у податковій сфері» [4, с. 19]; обґрунтування та запровадження справедливої прогресивної шкали оподаткування, з урахуванням проблеми бідності в країні (в т. ч. бідності працюючих) і необхідності стимулювання інноваційної діяльності (супроводжується позитивними зовнішніми ефектами економічної діяльності) та соціальної відповідальності суб'єктів господарювання; пріоритетності доходів від трудової та підприємницької діяльності (активні доходи) по відношенню до доходів від здачі в оренду майна, від цінних паперів, депозитів тощо (пасивні доходи); визначення доцільності чи недоцільності базового доходу для всіх громадян або певних груп суспільства; виробництво суспільних благ; створення системи «соціальних ліфтів».

Підбиваючи підсумки, слід визначити основні проблеми забезпечення соціальної справедливості в Україні та напрямки їх розв'язання:

1. Посилення уваги вчених до проблеми соціальної справедливості обумовлено розробками сучасної моделі соціальної держави адекватної умовам глобалізації економіки і конкретно-історичним реаліям певних країн. Для України ця проблематика особливо актуальна у світлі фокусуючих подій, що відображають незадоволеність більшості громадян існуючими порядками, сприйняття їх як соціально несправедливих, і публічної демонстрації готовності суспільства до прогресивних соціально-економічних трансформацій.

2. З урахуванням сучасних концепцій соціальної справедливості, важливо здійснити публічне визначення сутності, ознак, принципів та критеріїв соціальної справедливості для сучасних конкретно-історичних умов розвитку економіки України. Ці положення мають бути закладені в основу інноваційної соціальної політики та, відповідно, української моделі соціально орієнтованої ринкової економіки.

3. При розробці концепції соціальної справедливості для України вважаємо важливим застосування роулзівського підходу до соціальної справедливості, щоб підняти рівень життя та покращити стартові умови економічної діяльності найменш успішної частини суспільства, а також використання положення Д. Роулза про допустимість економічних й інституціональних нерівностей, зокрема нерівностей в доходах, якщо це йде на користь суспільству в цілому, особливо найменш успішної його частини, – стимулювати інноваційну діяльність, соціальну відповідальність фірм та саморегульованих організацій, соціальні інвестиції у людський та соціальний капітали. Особливої уваги потребують такі теоретичні і прикладні аспекти концепції соціальної справедливості як зниження податкового тягара на юридичних і фізичних осіб; обґрунтування та запровадження справедливої прогресивної шкали оподаткування, з урахуванням проблеми бідності в країні (в т. ч. бідності працюючих) і необхідності стимулювання інноваційної діяльності та соціальної відповідальності суб'єктів господарювання; пріоритетності активних доходів по відношенню до пасивних доходів; визначення доцільності чи недоцільності базового доходу для всіх громадян або певних груп суспільства; виробництво суспільних благ; створення системи «соціальних ліфтів».

4. Процес формування правової держави, електронного уряду, громадянського суспільства в Україні передбачає запровадження механізмів постійного впливу зацікавлених груп громадянського суспільства та окремих громадян на розробку та оцінку наслідків застосування певної соціальної політики та інших різновидів економічної політики з позиції концепції соціальної справедливості для України.

Література

1. Левкулич В. В. *Справедливість як соціокультурний феномен: монографія* / В. В. Левкулич. – Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 2018. – 480 с.

2. Ролз Дж. *Теория справедливости* /перевод с англ. и научн. ред. В. В. Целищева / Дж. Ролз. – Новосибирск: Изд-во Новосибирского университета, 1995. – 513 с.

3. Федоровська О. Б. *Влада та соціум у роботі Джона Ролза «Теорія справедливості»* / О. Б. Федоровська // *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Философия. Культурология. Политология. Социология»*. Том 27 (66). – 2014. – № 1–2. – С. 184–190.

4. Бечко П. К. *Податкові пільги як інструмент реалізації концепції справедливості в оподаткуванні* / П. К. Бечко, Л. В. Барабаш, Н. В. Лиса // *Modern Economics*. – 2019. – № 13. С. 18–24. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://modecon.mnau.edu.ua/tax-benefins-as-a-tool/>

5. Коваль Н. В. Соціально-економічна нерівність в Україні та світі: проблеми оцінювання та шляхи їх вирішення / Н. В. Коваль // Економіка та держава. – 2016. – № 2. – С. 46–50.

Бурлака Л. Ф.
аспірантка кафедри ЗЕТ та ЕП
Одеський національний економічний університет

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ НА РИКУ НЕРУХОМОСТІ В УКРАЇНІ

Житлове як економічне благо головним чином дає можливість якісно нового розвитку житлового будівництва, яке, в свою чергу, виступає одним з головних напрямків будівельного комплексу країни, що забезпечує розвиток всієї соціально-економічної системи. Багато країн успішно використовували житлове будівництво як основу подолання економічної кризи. В економічній теорії житло можна вивчати з шести різних сторін, а саме:

1. Житло є результатом виробництва, здійснюваного найманою працею. Таким чином, воно може виступати в якості продукту в первинному кругообігу капіталу.

2. Житло є засобом заощадження багатства, що володіє стабільністю. Як обмінюваного кошти зберігання багатства воно надає можливість фінансування ефективного попиту при виснаженні інших джерел.

3. Будучи суспільним благом, здатним збільшити продуктивність робочої сили, житло також перетворюється в спосіб удосконалення робочої сили в контексті теоретичного кругообігу. Таким чином, воно часто виступає важливою умовою добробуту.

4. Житло є важливим аспектом ідеології капіталістичного суспільства. Воно втілює ідею приватної власності як абсолютного і неминучого шляху організації доступу до благ, так само як і ідей вільного ринку і накопичення благ.

5. Житло обертається саме по собі, іноді через свою споживчу вартість житло купують і продають, щоб жити в кращих умовах, але в той же час і через мінову вартість - житло купують як капіталовкладення.

6. Житло вважається засобом підтримки економіки через систему іпотечного кредитування.

Ринок житла займає центральне місце в економіці будь-якої країни, так як безпосередньо впливає на відтворення робочої сили, підвищення якості життя громадян та виступає індикатором загального стану економіки. Висока активність на ринку житла свідчить про економічне зростання та підвищення добробуту суспільства.

Наразі в Україні ринок житла знаходиться на стадії формування, що потребує зі сторони науковців постійного дослідження бізнес-процесів, які динамічно змінюють один одного.

За об'ємами введеного в експлуатацію житла за 2018 рік класично лідирують три регіони: Київський, Львівський та Одеський. Так з 8,7млн.м² введеного житла 1.2 млн.м² припадає лише на Київ, на Львівську область майже 900 тис.м², а трійку лідерів замикає Одеська область з показником в 567 тис.м². Але якщо порівнювати аналогічні результати діяльності забудовників з 2017 роком, то тенденція йде на пониження, як в цілому по країні, так і по окремим регіонам [1]. Київський житловий ринок є найчутливішим індикатором будь-яких змін на ринку житла в цілому, тому зниження показника введеного в експлуатацію житла в 2018 році в порівнянні з попереднім майже на 25% свідчить про стагнацію ринку житла в країні. По Україні в 2018 році житла введено на 5% менше, ніж в минулому, у Львові на 1%, в Одесі – на 17%. Таке різке падіння пов'язане в першу чергу з невизначеною політичною ситуацією в країні, оголошенням в грудні воєнного стану в Одеському регіоні, президентськими та парламентськими виборами.

Також починаючи з 2017 року ми спостерігаємо подорожчання вартості одного квадратного метру в новобудовах як в національній валюті, так і в доларовому еквіваленті на 10% [2]. Головним фактором ціноутворення виступає постійно зростаюча вартість будматеріалів і будівельно-монтажних робіт. Наприклад, в 2018 році, за деякими оцінками, подорожчання будівництва склало в середньому 20-35%, що додало мінімум 10-15% вартості в ціні для покупця. Найбільш ходовий товар у будівництві бетон марки 350 подорожчав у ціні за останні два роки на 37% у доларовому еквіваленті, у гривні на 33%. При тому що третина вартості будівництва припадає на зведення бетонної коробки майбутньої будови. Так, у Конфедерації будівельників України припустили, що ціни на нерухомість в 2019 році будуть поступово рости. У минулому році вартість будівельно-монтажних робіт для житлових споруд підвищилися майже на 20%, тому зростання собівартості обмежує можливості для цінової конкуренції. До причин зростання цін також слід віднести необхідність підвищувати платню будівельникам, аби ті не виїхали в Європу.

За даними Звіту про фінансову стабільність за червень 2019 Національного банку України ринок нерухомості наразі близький до рівноваги: відсутні ризики стрімкого зростання цін та загрози фінансової стабільності.

Обсяг введеного в експлуатацію житла в багатоквартирних будинках в Україні торік знизився на 25%. Як завжди, найпомітніший спад відбувся на столичному ринку нерухомості та склав 28% [1]. Поступове зменшення пропозиції нових помешкань досить прогнозоване та свідчить, що ринок повертається до норми відповідно до макроекономічної ситуації в країні.

У 2018 році обсяг житла отримано дозволів на 13% більше, ніж в минулому: збільшення з 11,4 млн.кв.м до майже 13 млн.кв.м. Доречі у Києві цей показник майже не змінився. Разом з цим зростає середня поверховість

будинків у виданих дозволах, що може додатково підтримувати пропозицію на ринку на високому рівні на найближчі три роки.

За даними нотаріусів, торік кількість угод купівлі-продажу житла збільшилась на 8,3% р/р, а в I кварталі 2019 року – на 5,0% р/р. [3]. В свою чергу банки фінансують лише 7–8% угод первинного продажу житла, на вторинному ринку ця частка ще нижча. Це говорить про неспроможність української банківської системи повноцінно виконувати свої функції забезпечення економічного росту. Довготривалі чинники попиту на житло перебувають на найнижчому за багато років рівні. Функцію банків на себе беруть девелопери, намагаючись пропонувати потенційним інвесторам якомога вигідніші умови придбання первинного житла. Зокрема мова йде про купівлю житла з розстрочкою платежу. Насьогодні звичною є практика розстрочки з мінімальним внеском в 20-30% та безвідсотковими платежами до кінця будівництва. Проте великі девелопери на ринку житла пропонують інвесторам ще привабливіші умови купівлі. Наприклад, столична компанія KAN Development заявляє про початковий внесок всього в 10%. Такої ж політики дотримуються і в Svitlo Park. Максимальний термін розстрочок забудовники подовжили до 7 років. До того розстрочки від забудовника вирізняються своєю доступністю, на відміну від банківських іпотек з нечуваними відсотковими ставками в 30% і вище. Кредитору немає потреби підтверджувати свій дохід чи відсутність зіпсованої кредитної історії. Також простота в оформленні розстрочки від забудовника є додатковою перевагою, так як процес отримання іпотечного кредиту може тривати до двох тижнів.

Також останнім часом забудовники намагаються співпрацювати з банками за спільною іпотечною програмою, яка відрізняється від звичайних більш вигідними умовами кредитування їх житлових комплексів. Наприклад, столичні забудовники такі як корпорація Укрбуд та Kan Development співпрацюють з Ощадбанком та Укргазбанком, одеський будівельний альянс Кона розвиває спільну іпотечну програму з банком ОТП. І хоча в програмі заявлено про 0,01% річних, ефективна ставка проценту по кредиту складає 20%. До того ж для отримання такого кредиту необхідне підтвердження місячного доходу, який відповідає доходам моряків чи працівників ІТ-сфери, тож загалом такі програми не знаходять широкого розповсюдження та не працюють в належній мірі.

Література

1. *Прийняття в експлуатацію житла (нове будівництво) по регіонах.* URL: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/bud/kzp/prek_zhtl_2018_u.htm.
2. *Статистика ринку нерухомості. Лун місто, дослідження міського простору* URL: <https://misto.lun.ua/price>.
3. *Звіт про фінансову стабільність. Національний банк України.* URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=32236491

СЕКЦІЯ 4 І 5. ЕВОЛЮЦІЯ КАПІТАЛУ ТА СПЕЦИФІКА ЙОГО ВІДТВОРЕННЯ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Щербак А.В.

к.е.н., доцент,

доцент кафедри ЗЕТ та ЕП

Одеського національного економічного університету

Спаський І.Д.

ПРОЇДАННЯ КАПІТАЛУ В ПРОМИСЛОВOSTІ УКРАЇНИ

Умовою нормального розвитку підприємства є інвестування частини прибутку. Водночас у деяких підприємств протягом ряду років чисті інвестиції є негативними, вони проїдають капітал. Це вкрай негативно відбивається на їх діяльності. Якщо нічого не змінювати, підприємство рано чи пізно збанкрутує. Тому в розвинених країнах таких підприємств не може бути багато.

Інша ситуація складається при кризі. У США чисті інвестиції були негативними під час Великої депресії, з 1931 по 1935 рік. Їх загальна величина за цей період склала - 18,3 млрд. дол. [1, р.7]. Проїдання капіталу було характерно для значної частини підприємств в умовах трансформаційної кризи, яку пережили постсоціалістичні країни в 90-ті роки ХХ століття. Падіння виробництва, низький рівень використання виробничих потужностей зумовили стратегію виживання, і підприємства використовували амортизаційні відрахування на виплату зарплати та інші поточні потреби.

А як відбувається оновлення основного капіталу в Україні зараз? Для глибокого дослідження цієї проблеми не можна обмежитися аналізом узагальнених статистичних даних і матеріалів окремих компаній. Тому використані дані статистичної звітності за 2015 рік 2552 великих і середніх підприємств обробної промисловості України (з чисельністю зайнятих понад 50 осіб). Оскільки аналізовані підприємства забезпечили близько 70% обсягу реалізованої продукції обробної промисловості, вибірку можна вважати представницькою.

38 підприємств не здійснювали інвестицій і не нараховували амортизацію. У 1107 підприємств інвестиції перевищували амортизацію. Водночас у 1407 (56%) підприємств чисті інвестиції були негативними. При цьому у 221 з них інвестиції були в десять і більше разів нижче, ніж нарахована за рік амортизація. А 208 підприємств у 2015 році взагалі не інвестували, хоча амортизація нараховувалася.

Як видно з таблиці 1, капітальні інвестиції в матеріальні активи аналізованих підприємств склали 28,6 млрд. грн. і були дещо менше суми амортизації. Звертає на себе увагу, що дане співвідношення залежить від розміру підприємств. Якщо на великих підприємствах (з чисельністю

працівників 250 і більше) амортизація на 15,7% перевищували інвестиції в матеріальні активи, то на середніх підприємствах картина була інша. Інвестиції більш ніж в два рази перевищували амортизацію. Це частково пояснюється значним обсягом основного капіталу у багатьох великих підприємств. Але більш важливе значення має інвестиційна активність середніх підприємств. Частка інвестицій в обсязі реалізованої продукції становила у них 4,4%, що значно вище, ніж у великих підприємств. Водночас частка середніх підприємств з негативним чистими інвестиціями вище, ніж великих. Ці дані потребують пояснення. У розвинених країнах більшість середніх підприємств в минулому - найбільш успішні малі, тому вони зазвичай динамічніше великих. Однак в перехідній економіці чимало середніх підприємств раніше були великими, але скоротили обсяг виробництва і чисельність зайнятих. При цьому частина їх, здійснивши реструктуризацію, підвищила ефективність виробництва. Інші ж не змогли цього зробити і продовжують проїдати капітал.

Таблиця 1

Інвестиції і амортизаційні відрахування підприємств обробної промисловості України в 2015 році

	Інвестиції у матеріальні активи - млн. грн	Амортизація млн. грн	Частка інвестицій у матеріальні активи в обсязі реалізованої продукції (%)	Частка підприємств з від'ємним чистим накопиченням (%)
Великі підприємства	22139,3	25619,8	3,5	53,6
Середні підприємства	6485,2	3133,8	4,4	56,8
Всього	28624,5	28753,6	3,7	56,0

Становить значний інтерес порівняння інвестицій в матеріальні активи і амортизації за видами економічної діяльності. Найменша частка підприємств з негативним чистими інвестиціями і найкраще співвідношення між амортизацією і інвестиціями в високотехнологічних галузях - фармацевтиці, виробництві комп'ютерів, електронної, оптичної продукції, а також у легкій, харчовій, деревообробній промисловості, виробництві автотранспортних засобів, меблів. Водночас у 9 видах діяльності амортизація перевищила інвестиції. Найбільш складною є ситуація у виробництві коксу, продуктів нафтопереробки, металургії, виробництві електричного обладнання та деяких інших галузях. Це частково пояснюється тим, що чимало підприємств зазначених галузей знаходиться на Донбасі, в зоні військових дій.

Важливо також те, що значна частина інвестицій освоюється порівняно невеликою кількістю підприємств. Це видно з таблиці 2, де наведена частка 5% підприємств, що найбільш активно здійснюють інвестиційну діяльність, в

найважливіших показниках. Дана група підприємств (10,2% зайнятих) освоїла 37,1% інвестицій, хоча на неї припадає лише 10,9% від загальної суми амортизації.

Це свідчить, що в Україні є чимало підприємств, що динамічно розвиваються. Так, компанія «Інтерхім», створена в Одесі в 1992 році, налагодила виробництво ліків на основі вітчизняних розробок, а також імпортозамінних препаратів, які раніше не випускалися в Україні. У 2016 році компанія завершила реалізацію інвестиційного проекту вартістю понад 40 млн. євро, ввівши в експлуатацію лабораторно-виробничий корпус. Це дозволило збільшити виробничі потужності майже в 4 рази.

Таблиця 2

**Частка 5% підприємств обробної промисловості України,
що найбільш активно здійснюють інвестиційну діяльність,
в найважливіших показниках**

Підприємства	Частка 5% підприємств у таких показниках (%)			
	обсяг реалізованої продукції	середня кількість працівників	капітальні інвестиції у матеріальні активи	амортизація
великі	16,5	11,3	28,3	9,7
середні	15,5	7,0	67,3	20,5
великі та середні	16,3	10,2	37,1	10,9

Звичайно, при аналізі цих даних слід враховувати, що в 2015 році Україна переживала важку економічну кризу, обумовлену перш за все російською агресією, і обсяг промислового виробництва скоротився на 13%, а інвестиції в промисловості - на 19,9%. Не можна також забувати, що амортизація нараховується постійно, а масштабні інвестиції здійснюються періодично. До того ж в розрахунках не враховувалися інвестиції в нематеріальні активи. З урахуванням всього цього, за нашими оцінками, систематично проїдають капітал приблизно 30% промислових підприємств України.

Проїдання капіталу в більшості випадків свідчить про низьку прибутковість або збитковість підприємства і, відповідно, про низьку ефективність виробництва. Водночас низький рівень інвестицій не дозволяє впроваджувати нову техніку, вдосконалювати технологію виробництва. Внаслідок цього існування значного сектора таких підприємств вкрай негативно позначається на конкурентоспроможності економік цих країн.

Для зміни ситуації слід поліпшити підприємницький клімат, насамперед забезпечивши надійний захист прав власності. З метою посилення стимулів для інвестування і впровадження інновацій необхідне підвищення інтенсивності конкуренції і вирівнювання її умов. Потрібно враховувати, що такі заходи

можуть привести до банкрутства низки неефективних підприємств. Щоб не допустити падіння обсягів виробництва і зростання безробіття, необхідно вжити заходів для стимулювання розвитку найбільш динамічних компаній і збільшення їх внеску в економіку.

Література

1. *Higgs, R. Depression, War and Cold War: Studies in Political Economy. New York, Oxford University Press, 2006.*

Горишкова І.А.

*старший викладач кафедри ЗЕТ та ЕП
Одеського національного економічного університету*

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ВІДТВОРЕННЯМ ОСНОВНОГО КАПІТАЛУ

Потужним інструментом розвитку країни, зростання ВВП, збільшення промислового виробництва, приросту інвестицій-є відтворення основного капіталу.

Процес відтворення тягне за собою низку питань, таких як:

- обґрунтування потреби в оновленні основного капіталу;
- вибір форми відтворення;
- визначення терміну корисного використання;
- вибір методу нарахування амортизації з метою бухгалтерського та податкового обліку;
- обґрунтування оцінок та переоцінок вартості основного капіталу;
- оптимізація поєднання внутрішніх і зовнішніх джерел фінансування.

Тому першочерговою проблемою виступає формування механізму управління відтворенням основного капіталу. Це стає можливим на підставі одного чи декількох підходів.

Найбільш універсальним є нормативний підхід, який засновано на використанні норм амортизації. Управління в цьому випадку полягає у виборі корисного терміну використання основного капіталу, методу розрахунку амортизаційних відрахувань [1, с.24].

Термін корисного використання об'єкту основного капіталу визначається у відповідності до заданих інтервалів в амортизаційних групах та класифікатором основних фондів, тому особливої свободи вибору тут немає. Щодо методу розрахунку сум амортизації державою надається вибір. Однак, на практиці може виникнути ситуація, коли нарахування амортизації буде недоцільним. Наприклад, фінансування придбання активу за рахунок кредиту та його погашення до закінчення терміну корисного використання, робить подальше нарахування амортизації позбавленим сенсу. Адже, кредит вже

погашено за рахунок неамортизаційного джерела, а амортизація в цьому випадку лише обтяжує вартість продукції. Тому, повинна існувати можливість припинення нарахування амортизації в розглянутих умовах [2, с. 111].

При цьому дуже важливим постає використання фонду амортизації суворо на цілі відтворення. Але й в даному випадку можливі варіації. Наприклад, використання амортизації споруд на відтворення обладнання дозволяє прискорити відтворювальний процес.

Бухгалтерський підхід заснований на раціональній організації планування відтворення і ремонту, обліку наявного основного капіталу, його оновлення та вибуття у відповідності до норм права в області бухгалтерського обліку.

Особливо важливим завданням являється вибір найбільш вигідних джерел відтворення. Традиційно серед основних джерел фінансування відтворення основного капіталу визначають внутрішні (прибуток та амортизаційні відрахування) і зовнішні (банківський кредит, бюджетні кошти, кошти отримані від емісії акцій та облігацій, лізинг). Особисто, як автор, я схиляюся більш до превалюючої ролі внутрішніх джерел, але в будь-якому випадку необхідно пройти всі етапи визначення оптимального сполучення джерел відтворення основного капіталу. А саме: провести аналіз і оцінку інвестиційних обмежень, розрахунок інвестиційних ресурсів, розрахунок сукупної вартості ресурсів, оцінку ефективності використаних ресурсів.

Можна визначити так званий організаційний підхід до управління відтворювальним процесом. Сутність його полягає в створенні такої організаційної структури, при якій оптимізуються функції кожної структурної одиниці в відтворювальному процесі. Даний підхід може бути реалізований при впровадженні системи бюджетування на підприємстві з виділенням центру інвестицій. Оптимізувати процес відтворення можливо за допомогою методів економіко-математичного моделювання, які дозволяють враховувати декілька параметрів одночасно: часовий фактор, технічний стан основного капіталу, строк корисного використання, норму прибутку. Основною причиною гальмування інвестиційних питань для більшої кількості вітчизняних підприємств є нестача інвестиційних ресурсів. Тому, першочерговою задачею є вибір найбільш вигідних джерел відтворення.

Питання стосовно оптимізації сполучення джерел відтворення основного капіталу повинен вирішуватися з позиції мінімізації вартості витрат відтворення і максимізації при цьому ринкової вартості підприємства.[3, с.42].

Обираючи джерела фінансування, треба використовувати наступні критерії обмежень: можливість застосування джерела (доступність), вартість витрат відтворення, форма відтворення, масштаб фінансування.

Враховуючи обмеження стосовно ресурсів використання, можливо вважати, що найбільш дешевими і доступними є внутрішні джерела-прибуток та амортизаційні відрахування, найбільш ефективними зовнішніми джерелами-банківський кредит і лізинг, у випадку здійснення масштабних інвестиційних проектів доцільним є емісія акцій та корпоративних облігацій.

Облік усіх податкових аспектів в порівняльних схемах являється дуже важливим при виборі джерела фінансування. Тому що в умовах нестачі фінансових ресурсів навіть незначна економія здатна підвищити ефективність того чи іншого джерела.

На практиці формування механізму управління відтворювальним процесом неможливо тільки на базі одного з наведених підходів. Для того, щоб сформувавши ефективний механізм управління відтворенням основного капіталу, необхідно у комплексі поєднувати розглянуті методики.

Література

1. Веретенникова И.И. Амортизация и амортизационная политика. – М.: Финансы и статистика, 2004. –192 с.
2. Коробейникова О.О. Воспроизводство основных фондов предприятия: нормативный подход. – М.: Финансы и статистика, 2004. –188 с.
3. Процедуры выбора оптимального источника финансирования /Калошина М.Н., Хачатурова-Тавризян В.М //Финансовый менеджмент. – 2001, № 4. – С. 41-45.

Маслов Д.С.

преподаватель кафедры ОЭТ и ЭП

Одесского национального экономического университета

ГРОШІ ТА КРЕДИТ В СИСТЕМІ ВІДТВОРЕННЯ СУСПІЛЬНОГО КАПІТАЛУ

Для того, щоб сформулювати необхідність існування кредиту та грошей у функціях засобу накопичення та платежу в системі пропорцій відтворення суспільного капіталу, необхідно розглянути систему на такому рівні абстракції, на якому є присутнім основний капітал. Тобто має місце ситуація, коли не весь капітал споживається та оновлюється протягом одного року.

В запропонованому прикладі $I_c=4000$ і $P_c=2000$ є спожитий протягом даного року капітал. Припустимо, що термін служби основного капіталу становить два роки. У відповідності з даними припущеннями весь основний капітал становитиме для I підрозділу $8000C$, а для II підрозділу – $4000C$. Для того, щоб стався повний цикл відтворення основного капіталу, необхідно два роки. При цьому можна абстрагуватися від тих частин суспільного продукту, які реалізуються всередині підрозділів, які їх виробили. В той же час, у відповідності до передумов Марксової моделі відтворення, в розпорядженні підприємців обох підрозділів вже знаходиться така кількість грошей, яка відповідає величині товарного обміну [1, с. 537, 542].

Оскільки в підрозділі II виробляються предмети споживання, то цей підрозділ сам себе забезпечує предметами споживання. Оскільки основний

капітал даного підрозділу зноситься лише через 2 роки, тому даний підрозділ у першому році може продовжувати виробництво без необхідності в обміні з підрозділом I. З іншого боку, підрозділ I, який виробляє засоби виробництва, не може бути автономним і має купувати продукти підрозділу II у першому році для того, щоб мати змогу продовжувати функціонувати.

Для початку першого року функціонування підрозділів виробництва суспільного капіталу вихідні умови наступні: для I підрозділу існує потреба у предметах споживання обсягом 2000 одиниць. Також наявності є 2000 грошей. Підрозділ II має також 2000 грошей, але не має потреби у товарах, бо його потреба полягає у товарах, що мають натуральну форму засобів виробництва, тобто елементів основного капіталу, і до того часу, як старий капітал буде зношений, потреба не буде сформована. Продукт в обох підрозділах ще тільки має бути вироблений протягом наступного року.

Хід виробництва та обміну суспільного продукту у t році. Для здійснення циклу відтворення всі покупці повинні знайти на ринку необхідні їм товари, а всі продавці повинні знайти на ринку покупців для виробленої ними продукції. Однією з умов відтворення і реалізації суспільного продукту буде рівність: $I(v+m)=Pc$. Та за прийнятих передумов товари $I(v+m)$ не можуть бути реалізовані. Дані товари в натуральній формі є засобами виробництва для виробництва предметів споживання, які повинні увійти в якості основного капіталу в Pc , повністю замінивши капітал, що вибув по закінченню його терміну служби. Але підприємці з II підрозділу не готові купувати нові засоби виробництва, оскільки, по-перше, їм потрібно в два рази більше грошей, по-друге, їх капітал ще не повністю зношений і не вимагає оновлення, по-третє, I підрозділ пропонує в два рази менше засобів виробництва, ніж потрібно для оновлення Pc . З іншого боку, підприємці з I підрозділу, незважаючи на те, що вони не продали всі свої товари, можуть зберігати їх на складах протягом наступного року практично без ризику втрати їх споживної вартості і вартості. Підприємці II підрозділу можуть виробити предмети споживання, оскільки є більш автономними у порівнянні з підприємцями підрозділу I. Але підприємці з II підрозділу, на відміну від підприємців з I, оскільки їх продукція є предметами споживання, не можуть розраховувати на довге зберігання своїх товарів, їх найнеобхідніші для особистого споживання товари псуються дуже швидко. Без задоволення нагальних потреб наймані робітники і підприємці з підрозділу I не можуть жити і функціонувати, тому хоча б частина предметів споживання, що представляють по вартості Pc , повинна бути продана найманим робітникам і підприємцям з I підрозділу (за прийнятих передумов – усі предмети споживання повинні бути продані найманим робітникам і підприємцям з I підрозділу). Підприємці I підрозділу в даному році можуть купити предмети споживання, що втілюють Pc , оскільки мають гроші, необхідні для обміну, до початку даного циклу відтворення. Підприємці, авансуючи частину цих грошей на зарплату робітників, разом з ними купують предмети споживання Pc , використовуючи 2000 грошей. Але на цьому обмін між підрозділами

призупиняється. 2000 грошей, отримані підприємцями II підрозділу, надходять в їх амортизаційний фонд.

Таким чином, ситуація на кінець року має наступний вигляд: підприємці II підрозділу мають в наявності 4000 грошей (відбувається накопичення грошей), не мають вироблених товарів у вигляді предметів споживання, не мають сформованої потреби у засобах виробництва. У свою чергу, підприємці I підрозділу не мають грошей, їх потреба у предметах споживання є задоволеною, а на складі готової продукції знаходяться вироблені але не продані засоби виробництва вартістю 2000.

На початок наступного року $t+1$ (у порівняння з кінцем року t) функціонування системи відтворення відбудеться єдина зміна – поява у підприємців I підрозділу потреби в предметах споживання вартістю 2000.

Хід виробництва та обміну суспільного продукту у році $t+1$. Підприємці II підрозділу виробляють предмети споживання вартістю 2000, але підприємці I підрозділу не мають грошей для здійснення акту купівлі, єдине джерело грошей у даній системі є грошовий амортизаційний фонд підприємців з II підрозділу. Тому підприємці I підрозділу вимушені позичити гроші у підприємців II підрозділу задля того, щоб мати змогу купити у них товари і продовжити власний виробничий цикл. Це ще раз підкреслює системність процесу суспільного відтворення як його фундаментальну ознаку. Елементи системи відтворення є взаємозалежні та взаємообумовлені. Реальне виробництво має розглядатися саме з точки зору відтворювального підходу як система, а не лише як агрегована сукупність індивідуальних фірм та домогосподарств.

Після надання позики, підприємці I підрозділу отримують 2000 грошей, мають змогу придбати предмети споживання для себе, та виплатити зарплату робітникам, щоб ті також купили предмети споживання. Таким чином, гроші вартістю 2000 повертаються до підприємців II підрозділу. Далі відбувається виробництво засобів виробництва для подальшого продажу підприємцям з II підрозділу.

У кінці року $t+1$ підприємці II підрозділу мають 4000 грошей. Окрім цього, підприємці II підрозділу мають боргові цінні папери підрозділу I вартістю 2000, та не мають виробленого продукту. Також наприкінці року $t+1$ зношується їх основний капітал та формується потреба у засобах виробництва вартістю 4000. У I підрозділі вже є в наявності вироблені засоби виробництва у відповідній кількості, тому обмін може бути завершений. Підприємці I підрозділу продають підприємцям II підрозділу засоби виробництва, отримують 4000 грошей, та мають змогу погасити борг у 2000 (гроші використовуються у якості засобу платежу) і відновити запас грошей, необхідних для обігу. Таким чином, на початок наступного року $t+2$ функціонування системи, пропорції будуть точно відповідати первинним пропорціям на початок року t . Дворічний цикл виробництва та обміну є завершеним, а пропорції простого відтворення дотримані.

Дана схема ілюструє необхідність існування боргу в системі пропорцій суспільного відтворення. В замкнутій системі відтворення боргові відносини виникають між продавцем-кредитором та покупцем-боржником. Якщо продавець бажає продати свої товари, але не бажає купити товари іншого – він може це зробити лише у тому випадку, якщо позичить гроші покупцю. Продавцем буде той суб'єкт, який володіє товарами, без яких не може існувати покупець, має гроші, та може існувати хоча б деякий час без купівлі інших товарів. У даній схемі це підприємці підрозділу II, строк оновлення основного капіталу яких ще не настав. Це можуть бути підприємці взагалі, які можуть не купувати робочу силу, (стан наявного безробіття), та позичати гроші тим, хто не продав свою робочу силу, щоб вони могли купувати предмети споживання у підприємців, утворюючи заборгованість домогосподарств. Така сама ситуація матиме місце, якщо робоча сила купується, але за нижчою ціною, коли зарплата відстає від продуктивності праці, у такому випадку реалізовувати товарну масу, що збільшується, можливо лише за умови посередництва боргу.

З точки зору відтворювального підходу можна поділити світ на країни чисті експортери, та країни чисті імпортери. Якщо країна експортує свої товари, не імпортуючи товари іншої країни, вона має надати останній позику. Ці борги неможливо повернути. Єдиний шлях зменшення таких боргів – банкрутство боржників або реструктуризація. Та такі рішення будуть лише тимчасовими. Борги мають зростати, і зростати тим більше, чим більше зростає нерівність в економіці.

Література

1. Маркс К. Капітал. Т. 2. / К. Маркс, Ф. Енгельс. Соч. 2-е изд., т. 24. – М.: Политиздат, 1961. – 649 с.

***Даниліна С. О. к.е.н., доцент,
доцент кафедри ЗЕТ та ЕП***

Одеського національного економічного університету

ДИНАМІКА КОНЦЕНТРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ У СВІТОВІЙ ЕКОНОМІЦІ

Світова практика свідчить про те, що в окремі періоди часу економіки країн грали різну роль в світогосподарських зв'язках. Великий вплив на це робив рівень концентрації економік в цих країнах.

Концентрація виробництва – це коли виробництво продовжує укрупнюватися до точки оптимуму, в якій витрати на одиницю продукції досягають свого мінімуму. Концентрація капіталу – це характеристика економічних відносин, це специфічна форма усупільнення виробництва, посилення влади капіталу. У боротьбі за прибуток та ринкову владу

ефективність виробництва стає не важливою, а має значення лише влада над ринком і перевага над конкурентами.

Відбувається укрупнення виробництва, яке виражається в створенні великих підприємств та їх підрозділів, в реконструкції діючих, у збільшенні розмірів окремих господарських осередків шляхом їх об'єднання, в ліквідації малоефективних невеликих підприємств. Науково-технічний прогрес закономірно призводить до збільшення одиничної потужності засобів виробництва і особливо знарядь праці, а їх використання викликає подальшу концентрацію виробництва. Концентрація виробництва, викликана вдосконаленням техніки, не завжди веде до укрупнення підприємства, але завжди до збільшення обсягу робіт або випуску однорідної продукції.

Прискорення НТП та посилення конкурентної боротьби на внутрішніх і зовнішніх ринках вплинуло на монополістичну структуру економіки. Концентрація виробництва доходить до такого високого рівня розвитку, коли вона з неминучістю породжує монополії, веде до встановлення їх вирішальної ролі в господарському житті країни. На цьому ступені концентрація виробництва стає справжньою основою, фундаментом виникнення та розвитку транснаціонального капіталу в різних його формах.

Сьогодні величезну роль у прискоренні міжнародної концентрації капіталу відіграє переважання міграції капіталу між країнами однакового рівня розвитку. Кожна з розвинених країн, що володіє двома-п'ятьма фінансово-промисловими групами, які змагаються між собою, зосередила в своїх руках величезні ресурси.

У таблиці 1 представлений аналіз динаміки концентрації виробництва в масштабі світової економіки по окремих країнах за 1950 – 2018 роки. Як видно з таблиці, на три провідні країни світу: США, Китай і Японію в 2018 році припадало 57,9% світового виробництва при 51,7% в 1950 році [1], незважаючи на його різке падіння у 2000 році – 42,4%.

Десять перших країн у світовому виробництві в 1950 – 2018 рр., %

Таблиця 1

Країна	1950 р.	Країна	1970 р.	Країна	1990 р.	Країна	2000 р.	Країна	2009 р.	Країна	2018 р.
США	26,94	США	19,31	США	19,40	США	20,79	США	30,68	США	31,9
СРСР	15,13	СРСР	17,95	СРСР	12,94	Китай	11,45	Китай	15,36	Китай	14,6
Великобританія	9,59	ФРН	10,40	Японія	10,09	Японія	8,21	Японія	14,59	Японія	11,4
ФРН	6,86	Великобританія	6,06	ФРН	7,44	ФРН	6,42	Франція	7,05	ФРН	5,2
Франція	4,65	Японія	5,94	Китай	4,20	Росія	4,47	Німеччина	6,35	Великобританія	4,9
Італія	2,44	Франція	4,70	Франція	4,01	Франція	3,64	Великобританія	5,46	Франція	4,4
Китай	1,92	Італія	4,08	Великобританія	3,88	Великобританія	3,44	Нідерланди	3,95	Південна Корея	3,6
Канада	1,73	Канада	2,35	Італія	3,75	Італія	3,39	Південна Корея	2,89	Нідерланди	2,6
Індія	1,48	Китай	1,86	Бразилія	2,26	Індія	2,57	Італія	2,75	Швейцарія	2,3
Швеція	1,37	Нідерланди	1,32	Канада	2,20	Бразилія	2,55	Швейцарія	2,18	Канада	2
Частка 3-х провідних країн у світовому виробництві (CR3)											
	51,7		47,7		42,4		40,5		52,3		57,9
Частка 10-ти провідних країн у світовому виробництві (CR10)											
	72,1		74,0		70,2		66,9		78,8		82,94

Безумовним лідером є США – 31,9%, чия частка збільшилася в порівнянні з 2000 роком на 11,11%, а з 1950 роком – на 4,96%. За цей період значно зміцнив свої позиції Китай – з 1,86% в 1970 році до 14,6 у 2018 році і Японія – з 5,94% в 1970 році до 11,4 у 2018 році. У десятку найбільших світових виробників у 2018 році потрапили країни-новачки: Південна Корея – 3,6% і Швейцарія – 2,3%, а так само є країни, які у 2018 році втратили свої лідируючі положення – Індія, Бразилія, Італія [2].

Частка 10-ти перших країн світу в світовому виробництві в 2018 році склала 82,94% при 72,1% в 1950 році.

Це дозволяє зробити висновок не тільки про концентрацію капіталу, але і про те, що ТНК та пов'язані з ними інвестиційні потоки орієнтовані в основному на галузі, що володіють певними якісними характеристиками, до яких можна віднести високотехнологічні галузі виробництва, що відрізняються високими вхідними бар'єрами, а також великі об'єкти, що вимагають значних фінансово-матеріальних ресурсів для своєї реалізації. Доступ до зовнішніх джерел інвестицій дає також ТНК переваги в галузях, що характеризуються високим рівнем витрат на НДДКР, які мають значні інтелектуальні ресурси. Ця обставина, в свою чергу, веде до якісних змін в самих галузях, а в перспективі – і у всій економіці, сприяючи концентрації капіталу і відповідно зосередженню інвестиційних потоків на обмеженому колі капіталомістких напрямків. Але така тенденція характерна для високотехнологічного виробництва, тоді як при виробництві стандартизованої продукції немає сенсу у витратах на НДДКР [3].

Але високий рівень концентрації і централізації ще не означає високу ступінь монополізації. Монопольна влада традиційно ототожнюється з високим рівнем концентрації продавців на ринку, але, з одного боку, монопольна влада може поєднуватися з досить низькою концентрацією продавців на ринку, а з іншого боку, наявність незначної кількості великих продавців на ринку – формально високий рівень концентрації – не обов'язково означає високу ступінь монопольної влади цих фірм. Тому антимонопольна політика держави, спрямована проти виникнення монополій, не повинна руйнувати великої промисловості. Стандартні моделі, що застосовуються в розвинених країнах, у нас не працюють, отже їх потрібно адаптувати для перехідної економіки.

Література

1. Кизим Н. А. Концентрация экономики и конкурентоспособность стран мира: Монография / Н. А. Кизим, В. М. Горбатов. – Х.: ИД «ИНЖЭК», 2005. – 216 с.
2. Global 2000. The World's Largest Public Companies. – Режим доступу: <https://www.forbes.com/global2000/#72a09dfb335d>
3. Даниліна С.О. Розвиток світового ринку М&А в умовах глобалізації [Електронний ресурс] / С.О. Даниліна // Електронне наукове фахове видання «Економіка та суспільство». – 2018. – № 14. – Режим доступу до журналу: <http://economyandsociety.in.ua>

«ЦИФРОВА ЕКОНОМІКА» ЯК НОВИЙ ФЕНОМЕН ЕКОНОМІКИ ХХІ СТОЛІТТЯ

Сьогодні тема «цифрової економіки» є предметом численних різнопланових обговорень в органах державної влади, науково-експертному співтоваристві різних галузей знань і взагалі у суспільстві в цілому. При цьому, як показує дослідження, сам зміст поняття «цифрова економіка» чітко не визначено сьогодні, іноді має місце ототожнення його з інформаційною економікою, мережевою економікою. Переважає опис проявів цифрової економіки. Таким чином виникає питання: чи не є цифрова економіка модним словом і/або симулякром, яке не відображає реальні економічні процеси і явища?

Сама концепція сучасної цифрової економіки розвиває традицію, закладену ще в XVII в. видатним філософом, математиком, фізиком, юристом, Готфрідом Лейбніцем (1646-1716). Цей мислитель висловив дві пророчі ідеї, які стосуються цифрової революції. Перша пов'язана з трактуванням математики як «науки можливих світів». Лейбніц запропонував двійну систему числення і на цій основі побудував механічний калькулятор, який ділив і множив. Друга ідея Лейбніца пов'язана з «розрахунковими машинами», яким належить майбутнє, які будуть настільки точні й ефективні, що їм можна буде доручити суднобудівництво. Поява і стрімкий розвиток комп'ютерної індустрії зробило мрію Лейбніца реальністю.

Провідним ідеологом нової цифрової реальності є засновник Давоського економічного форуму Клаус Шваб. Згідно його думки, «ми знаходимося у витоків четвертої промислової революції. Вона почалася на рубежі нового тисячоліття та заснована на цифровій революції. Її основні риси – це «усюдисущий» мобільний Інтернет, мініатюрні виробничі пристрої (які постійно дешевшають), штучний інтелект» [1, с. 16].

Про те, що число лежить в основі суті всіх речей, говорили ще античні філософи Піфагор і Платон. З тих пір пройшло близько двох з половиною тисячоліть, але питання сполученості чисел і складних соціально-економічних відносин продовжує хвилювати не тільки вчених, але і практиків, які здійснюють господарську діяльність.

Якщо звернутися до етимології слова «цифра», то можна виявити, що в перекладі з арабської (sifr) та латинської (cifra) мови дане слово означає порожній, нуль, тобто позбавлене всякого змісту. Пізніше «цифра» стала розумітися як знак числа. Тобто цифра є символом певної суті, яка потребує при переході у свою протилежність у світі явищ кількісного опису. Термін «цифрова економіка» вперше був введений у 1994 р. Доном Тапскоттом (Канада), а потім у 1995 році – Ніколасом Неграпonte (США) Саме вони

першими проаналізували високотехнологічне інноваційне знання, інформаційноємне нове виробництво на основі активного використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) і написали свої дослідження.

В останні десятиліття в економічній мові набули широкого поширення такі поняття як «сировинна економіка», «таргетування інфляції», «блокчейн», «біткоїни», «леверидж» і т.п. Всі ці поняття несуть певне змістовне навантаження. Так, під «сировинною економікою» розуміють економіку, зростання і доходи якої пов'язані з сировинним сектором, орієнтованим на експорт продукції за кордон. Якщо міркувати за аналогією, то для того, щоб ідентифікувати сучасну економіку як цифрову, необхідно констатувати, що у виробництві продуктів та інфраструктурі переважає значна питома вага цифрових технологій. В Україні вплив цифрових технологій на економічне зростання є незначним (частка сектора ІКТ становить чуть більше ніж 3 % у ВВП). Це може свідчити про відсутність реальних онтологічних підстав для існування цифрової економіки. Однак, якщо ж застосувати поняття «цифрові» до характеристики технологій, то дана методологічна проблема вирішується. У такому випадку мова йде про вузьке трактування цифрової економіки як сфери, в якій застосовуються цифрові технології. Розширення застосування цифрових технологій до певного моменту може не призводити до фундаментальних змін у економічній і соціальній сферах. Лише технологічна революція створить реальні онтологічні підстави для цифрової економіки.

Інша методологічна проблема пов'язана із тим, з яким саме трактуванням економіки краще пов'язане поняття «цифрова економіка»? Адже саме поняття економіка не має однозначного трактування з моменту свого виникнення: ототожнюється з багатством; зв'язується з певною поведінкою людей або поведінкою людини з точки зору відносин між його цілями і обмеженими ресурсами, що допускають альтернативне використання; визначається як сукупність інститутів і форм взаємодії між ними; розглядається як сукупність економічних відносин, пов'язаних з виробництвом, розподілом, обміном і споживанням матеріальних і нематеріальних благ; наука, що вивчає причини і форми господарської діяльності, спрямованої на підвищення матеріального добробуту індивіда та суспільства.

Чи є перевага у сучасній неокласичній теорії з її прагненням до формалізації всіх процесів в порівнянні з альтернативними підходами при аналізі економічної реальності і осягненні її сутності через призму цифрових характеристик? Найбільш точне, у даному випадку, є співвіднесення «цифрової економіки» з діяльністю, спрямованою на підвищення добробуту індивіда і суспільства.

Такий вибір обумовлений тим, що цифрова реальність повинна стати продуктивною силою і середовищем, де створюються нові ідеї і продукти, і, в кінцевому рахунку, призводить до зростання суспільного добробуту. Тому на прикладі «цифрової економіки» ми маємо справу з новими технологіями, які приведуть до економічного зрушення.

Так, для того щоб впровадити нові технології потрібні великі грошові кошти. Таким чином необхідно розумно оцінити економічний ефект від впровадження цифрових технологій, зрозуміти, що і в яких сферах життєдіяльності це дасть країні та її громадянам, і чи не йдеться про звичайний малоефективний розподіл грошових коштів. Саме на це принципове, з точки зору економіки, питання однозначної відповіді поки що немає. Дані сукупної факторної продуктивності (праці і капіталу) в США показують, що за останні півстоліття цей показник зростав з темпом в 2,5 % на рік тільки у період з 1958 по 1968 рік. Такі темпи зростання стали наслідком трьох інновацій – масового впровадження конвеєра у виробництво, нових матеріалів (хімії), масового використання двигуна внутрішнього згоряння (і тотальної автомобілізації країни). У період 2010-2015 роки темпи зростання сукупної факторної продуктивності впали у 10 разів приблизно до 0,25 % на рік [2, с. 15]. Виходить, що форсоване впровадження комп'ютерів у різні сфери життєдіяльності не дало значущого економічного ефекту. У 2000-х роках лауреат Нобелівської премії з економіки Р. Соллоу досліджував вплив впровадження комп'ютерів на зростання продуктивності праці в різних галузях американської економіки. Проведене дослідження привело до висновку, який отримав назву «комп'ютерний парадокс» – впровадження комп'ютерів у виробництво не привело до зростання продуктивності праці в жодній галузі... крім виробництва комп'ютерів.

Таким чином, підбиваючи підсумок, можна сказати що цифрова економіка ставить перед теоретико-методологічними дисциплінами великі виклики, які неодмінно повинні бути досліджені

Література

1. Шваб К. Четвертая промышленная революция. М.: Издательство «Эксмо», 2017. – 208 с.
2. Гурова Г., Полунин Ю. Наступление «синих воротничков» // *Експерт*. 2017. – № 3. – С. 12-17

СЕКЦІЯ 6. ЕКОНОМІЧНА ІСТОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

*Несененко П. П. к.е.н., доцент,
доцент кафедри ЗЕТ та ЕП
Одеського національного економічного університету*

БАЗОВІ ПРИНЦИПИ РЕФОРМ ДЕН СЯОПІНА

Більш ніж 40 років тому Китай впевнено почав втілювати в життя політику «реформ і відкритості». Завдяки стрімкому зростанню економіки, слаборозвинена країна за доволі короткий термін перетворилась у потужну наддержаву із зростанням долі у світовому ВВП з 5% у 1978 році до 15.5% у 2015 році. [6]

Китайська соціалістична модернізація у своєму розвитку пройшла два етапи: курс Мао Цзедуна (політика «великого стрибка», «культурна революція» і т. ін.) [4] та Ден Сяопіна. Початок перетворень останнього відкрив нову сторінку в історії країни, а корінні зміни не тільки позитивно позначилися на добробуті її громадян, а й надали потужний імпульс для подальшого поступального розвитку. Після завершення доленосного для країни XIX з'їзду КПК у жовтні 2017 року, можна впевнено констатувати початок третього етапу реформ, пов'язаного з комплексним використанням усіх ресурсів країни, за допомогою, вперше запропонованої в історії, тісної зв'язки «село-місто», який очолив новий лідер Китаю Сі Цзіньпін.

Наприкінці 1976 року Китай опинився в стані глибокої соціально-економічної та політичної кризи, причини якої корінилися у сталінській моделі господарювання Мао Цзедуна. Спроби модернізації економіки країни вилилися в індустріалізацію за моделлю жорстко централізованої економіки, що вимагала й централізації на її проведення самого важливого джерела доходів – сільського господарства. Як результат – країна опинилась у критичному стані, практично на межі голоду. Мільйони жителів країни опинилися за межею бідності, а оголошена «культурна революція» і класова боротьба ще більше загострили існуючі соціально-політичні та економічні протиріччя, що накопичились у КНР за десятки років.

Початком виходу з кризового стану стали реформаторські ідеї Ден Сяопіна і запропонована ним у середині 70-х років XX ст. концепція чотирьох модернізацій – у сільському господарстві, промисловості, армії, науці і техніці, що була сформульована ще у 50-х рр. та прийнята як офіційна політика країни у 1963 році, однак згорнута за часів «культурної революції» [5, с. 69] Сутність же ідейно-політичної лінії спиралася на «чотири основних принципи»: соціалістичний шлях розвитку, демократичну диктатуру народу, керівництво компартії, марксизм-ленінізм та ідеї Мао Цзедуна при відмові від теорії «продовження революції при диктатурі пролетаріату» і політичної установки на ведення «класової боротьби» як головного завдання, з перенесенням центру партійної роботи на здійснення модернізації. Виходячи з цього, з грудня 1978 року в КНР почала активно проводитися політика «реформ і відкритості». [2, с. 125]

Реформи були скеровані на демонтаж існуючої централізованої системи управління і вивільнення сил ринкового механізму саморегулювання, а політика «відкритості» включала процес глобалізації економіки та інших сфер життя суспільства

для залучення іноземних інвестицій, використання передових досягнень світової науки і техніки, управлінського досвіду з тим, щоб підвищити конкурентоспроможність країни та вивести її на провідні позиції. Поряд з ринковими відносинами, що активно розвиваються, «відкритість» країни стала найважливішою складовою нової економічної політики КПК для «революційного відновлення соціалізму на його власній основі шляхом самовдосконалення», спрямована на злам старої надбудови, а не проти будь-якого суспільного класу. З модернізацією країни Ден Сяопін «вів пошук будівництва власної моделі соціалізму з китайською специфікою». [2, с. 76] Суть її зумовлювалася об'єктивно обумовленою соціально-економічною відсталістю країни, дефіцитом орних земель та інших ресурсів для забезпечення нормальних умов життя мільярдного населення. З урахуванням такого становища, він висунув тезу стосовно того, що КНР знаходиться на початковій стадії соціалізму, яка триватиме до середини ХХІ століття, а метою соціалістичної модернізації було оголошено виведення Китаю на рівень середньорозвинених країн, де головним важелем модернізації мало стати прискорене зростання економічного потенціалу на базі розвитку науково-технічного прогресу.

Для цього необхідно було провести реформи політичної системи, без яких є неможливим успішний курс модернізації по перетворенню Китаю у сучасну правову державу, «керовану на основі закону», з розробкою всебічної законодавчої й нормативної бази та впровадженням її в життя, з чітким поділом повноважень між партійними, на чолі з КПК, та адміністративними органами.

У 1993 році Ден Сяопін оголосив про сумісність ринку і соціалізму, а реформу охарактеризував як докорінну зміну не соціалістичного ладу, а старої господарської системи, покликану демонтувати високоцентралізовану планову систему і здійснити перехід від централізованого планування до регульованого ринку. Власне цим було наглядно продемонстровано, що план і ринок є лише засобами для економічного регулювання.

На XV з'їзді КПК у 1997 році була висунута ідея підтримки розвитку індивідуального та приватного капіталу, як важливої складової соціалістичної економіки. Нагадаємо, що пошуки шляхів модернізації почалися ще з реформ Мао Цзедуна через проведення курсу «чотирьох модернізацій», які охоплювали ключові сфери матеріального існування держави, що ведуть до всеосяжної модернізації як політико-адміністративної, так і матеріальної і духовної основ китайського народу. При цьому незмінною, найважливішою умовою політики модернізації на всіх її етапах, залишалася монополія КПК на владу, і в цьому позиції Мао Цзедуна і Ден Сяопіна повністю співпадали, але в ряді випадків мали принципові відмінності, що коріняться у вихідному світогляді двох лідерів країни.

Якщо основою світогляду Мао Цзедуна було перебільшення ролі суб'єктивного фактору в управлінні державою, то Ден Сяопін в усьому дотримувався принципу «виходити з практики», посилення ролі ринку. Головним завданням політики соціалістичної модернізації КНР він вважав підйом продуктивних сил, а основний метод керівництва – стимулювання матеріальних інтересів через дію механізму ринкових відносин. Звідси –

введення на селі сімейного підряду, впровадження принципу розподілу за результатами праці, різноманіття форм власності, курс на всебічний розвиток науки і техніки як головної продуктивної сили, широка зовнішньополітична, економічна та культурна інтеграція із зовнішнім світом.

Прискорення політичних реформ викликало зростання питомої ваги недержавних форм власності та посилення пов'язаних з нею соціальних верств, як необхідна умова підвищення рівня і якості життя та підйому культурного рівня нації. Це стимулювало розробку всеосяжного законодавства, що регламентує всі сторони життя і діяльності суспільства і держави. Було визнано, що перетворення слід вважати вдалими, якщо вони сприяли розвитку продуктивних сил, посиленню могутності країни та підвищенню рівня життя народу.

Відповідаючи на питання стосовно будівництва соціалізму, Ден Сяопін говорив, що тут не можна обмежуватись досвідом будівництва соціалізму в інших країнах: його слід вивчати, але не копіювати. Розробка Ден Сяопіном теорії соціалізму з китайською специфікою була безпосередньо пов'язана з подоланням лівого і правого уклонів в партії, здатних «занапастити соціалізм». Він вважав, що не можна говорити про можливість «соціалізму і комунізму в умовах злиднів», бо згідно теорії К. Маркса комунізм передбачає «велику кількість матеріальних благ». «Переваги соціалістичного ладу, – на його думку, – полягають, у кінцевому рахунку, саме у тому, що продуктивні сили при ньому розвиваються більш швидкими, більш високими, ніж при капіталізмі темпами, а на базі їх розвитку безперервно поліпшується матеріальне та культурне життя народу ... Соціалізм покликаний покінчити з бідністю». [1, с.13]

По відношенню до власності великий реформатор, вважав, що початкова стадія соціалізму допускає її різні форми, що сприяють розвитку продуктивних сил, але при домінуванні суспільної власності.

Ден Сяопін розробив і здійснив модель переходу від централізованого плану до планово регульованого ринку. Сформульовані ним положення соціалістичної модернізації дали можливість максимально знизити соціальну ціну реформ, скоротити поляризацію суспільства, зберігаючи при цьому стимули для зростання продуктивних сил.

Література

1. Абишева Г. К. КНР в эпоху реформ Дэн Сяопина / Г. К. Абишева // *Вестник КазНУ. Серия востоковедения.* – 2012. – № 1(58). – С. 9-13.
2. Делюсин Л. П. Китай в поисках путей развития / Л. П. Делюсин ; МГУ им. М. В. Ломоносова. Ин-т стран Азии и Африки. – М. : Муравей, 2004. – 445 с.
3. Дэн Сяопин. Строительство социализма с китайской спецификой / Дэн Сяопин. – М. : Наука, 1997. – 364 с.
4. Селищев А. С. Китайская экономика в XXI веке / А. С. Селищев, Н. А. Селищев. – СПб. : Питер, 2004. – 240 с.

5. [Кіктенко В. О. 40 років Політики реформ і відкритості Китаю / В. О. Кіктенко, А. З. Гончарук, Є. В. Гобова // Вісник Національної академії наук України. – 2019. – № 4. – С. 68-82.](#)

6. 中国国民生产总值总量(1978-2015年) — 中国统计年鉴。[Об'єм ВВП Китаю 1978-2015-х рр. – Статистичні щорічники КНР.] // URL: <http://www.stats.gov.cn/tjsj/ndsj/>

Луньова О.К. к.і.н.,
доцент кафедри ЗЕТ та ЕП
Одеського національного економічного університету

ЕКОНОМІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ НІМЕЦЬКОГО НАСЕЛЕННЯ БУДЖАКА: РІК 1940-й

Геополітично Україна – держава з яскраво вираженою регіональністю. Одним з таких регіонів є Буджак (Українське Подунав'я, Придунайський край, південна Бессарабія), який вчені виокремлюють як колонізаційний та поліетнічний регіон, що населяють близько 100 етнокультурних груп. Однією з таких етнічних груп, що протягом ХІХ - першої половини ХХ ст. відігравала вагомую роль у економічному розвитку Буджака було німецьке населення.

Ідея заснування іноземних землеробських колоній в Росії була сформульована Єлизаветою Петрівною. Законодавчо колонізаційну політику розроблено Катериною ІІ (Маніфест від 22 липня 1763 р.) і частково змінено Павлом І та Александром ІІ.

Колонізація німецького населення на територію Бессарабії бере свій початок на початку ХІХ ст. [1, 87]. У 1814 році 31 родина німців з Варшавського герцогства отримала дозвіл на виїзд до Буджаку. Ними було засновано першу німецьку колонію – Тарутине. Протягом 1814-1821 рр. німецькі колоністи заснували на території Аккерманського повіту 14 населених пунктів, в назвах яких, за наказом імператора Олександра ІІ, було зафіксовано пам'ять про місця перемог російської армії з Наполеоном: Бородино, Тарутине, Клястиц, Лейпциг, Арциз, Бриєн, Париж і т.д. [2, 486]. На середину 50-х років ХІХ ст. загальна кількість колоній на території Бессарабії складала 25 з кількістю населення - 24,3 тисячі. Колоністам надано урядовий кредит у розмірі 270 руб. на родину та гроші на їжу – 5 коп. на день до першого врожаю та звільнення від податків строком на 10 років та по 60 десятин землі (60,5 га) [2, 488].

У відповідності з Першим Всеросійським переписом населення (1897 р.) німці на території Буджака склали 48170 осіб (9,2 %) після молдован, українців, росіян та болгар, за румунським переписом 1930 р – 56550 (10%), за переписом 2001 р. – 510 (0,08%).

Основним заняттям німецьких колоністів на території південної Бессарабії було сільське господарство у якому було зайнято 99% колоністів.

Німці першими на території Буджаку стали займатися виноградарством та виноробством. Так, у 1058 році їм належало 10 млн. штук виноградної лози. В другій половині XIX ст. німецькі колоністи відзначаються активністю у переробній галузі. Станом на 1897 рік кількість зайнятих у переробній галузі складала 10,5%, у сільському господарстві – 64% [2, 502].

Долю бессарабських німців у 40-ві роки XX ст. вирішено у відповідності з радянсько-німецькими домовленостями. 23 червня 1940 року правлячі кола Німеччини відреагували на заяву з боку радянського уряду про вирішення бессарабського питання наступним чином: «1. Німеччина залишається відданою московським угодам, тому вона не виявляє інтересу до бессарабського питання. Та на цих територіях живе приблизно 100 000 етнічних німців, і Німеччині, зрозуміла річ, їх доля не байдужа, вона сподівається, що їх майбутнє буде гарантованим...» [7, 345].

Проведення евакуаційних заходів проводилося протягом вересня-листопада 1940 року [1, 90-99]. Під час процедури евакуації німці мали залишити на території Бессарабії нерухомість, майно, їм заборонялося брати з собою радянські та румунські гроші. Загальна кількість німців-переселенців з території Бессарабії складала 93500, серед яких – 58000 на території Буджака.

Станом на 1940-й рік у Буджаку нараховувалось 12000 господарств німецьких переселенців, які мали у розпорядженні 245738 гектарів землі [3, 59]. Кожне господарство мало у користуванні 50-60 гектарів.

Відповідно до постанови Ради НК Союзу РСР і Центрального Комітету ВКП(б) від 31 жовтня 1940 року «Про використання земель і майна, що залишаються евакуйованим німецьким населенням в Аккерманській та Чернівецькій областях УРСР» поставлено завдання виділити з цього фонду 94096 гектарів землі для розподілу її між безземельними та малоземельними селянами Аккерманської області [4].

Розподіл земельного фонду німецьких колоністів (245738 га) відбувався наступним чином: організованим радгоспам – 56891 га, колгоспам, що переселяються зі східних областей УРСР – 64451 га, Одноосібним селянським господарствам, що переселяються із західних областей УРСР – 18500 га, Безземельним та малоземельним селянам Аккерманської області – 79535, Утвореним МТС – 400 га, Учбовим та підсобним господарствам – 5961 га, ОДВО для спецпризначень – 20000 га [5, 286].

Практична реалізація цього рішення мала завершитися 1 квітня 1941 року. Але, фактично, для землезабезпечення безземельних та малоземельних господарств з цього фонду було виділено лише 51300 гектарів землі. Для організації 9-ти радгоспів на землях німецьких колоністів виділено 52690 гектарів. Отже, можемо припустити, що розподілити весь земельний фонд протягом 1940-1941 років влада не встигла.

Для заселення земель німецьких колоністів, на територію Буджака переселено 6000 сімей колгоспників з Сумської, Чернігівської, Одеської, Вінницької та Кам'янець-Подільської областей УРСР, яким надано 54000 гектарів та 3700 одноосібників із західних областей: Львівської та Волинської,

яким надано 18500 гектарів (по 5 гектарів на кожне господарство). Статистика переселення була наступною: з Олишевського району – 121 господарство, Холменського – 98, Гремяцького – 34, Корюківського – 43; з Славутського району Кам'янець-Подільської області переселилися 394 особи, з яких 52 – до Сарати [5, 129].

Особи, які переселялися до Придунайського краю УРСР піддавалися перевірці органами НКВС. Багатьом з них видавалися пропускні свідоцтва з позначкою про компрометуючі факти з їх життя. Компроматом вважалось походження: приналежність до заможних та середняцьких сімей та причетність до родин, члени яких вдавалися до крадіжок колгоспного майна і т.п.

Під час евакуації німецькі колоністи залишили на території Аккерманської області техніку, нерухомість, майно, худобу та птицю. Все це підлягало передачі колгоспам, радгоспам, машинно-тракторним станціям (МТС), окремим селянським господарствам відповідних районів [3, 60]. Так, житлові будівлі, загальна кількість яких становила 11436, розподілено наступним чином: радгоспам – 800, МТС – 265, колгоспам – 4475, селянам із західних областей – 2631, селянам Аккерманської області – 1206, різним установам – 319, а 1740 будівель становили резерв. Усі прокатні пункти сільськогосподарської техніки підлягали ліквідації, а сільськогосподарські машини, інвентар, робоча худоба передавалися утвореним МТС [3, 60].

Після евакуації на території колишніх німецьких колоній залишилася худоба та домашня птиця, загальна кількість якої складала 177333. Її у відповідності до рішення Аккерманського облвиконкому та обласного КП(б)У від 3 грудня 1940 року, теж розподілено між колгоспами, радгоспами, МТС та іншими установами [3, 64]. За отримані житлові та господарські будівлі колгоспи, колгоспники та селяни мали сплачувати протягом 7-ми років, а за худобу та птицю – протягом 5-ти років [3, 60]. А селянським господарствам, що переселялися з Львівської та Волинської областей на землі передані військовому відомству а також на територію села Балабанки Лиманського району, усі будівлі передавалися безплатно. У листопаді 1940 року передано також 50 коней та 36 корів до районів, в яких не вистачало тяглової сили. Так, у розпорядження МТС та ветеринарних ділень Болградського району передано 15 коней та 12 корів; Ізмаїльського району – 17 коней та 10 корів; Ренійського та Татарбунарського – по 9 коней та 7 корів [6, 2-12].

Отже, протягом півтора століття та на момент приєднання Бессарабії до Радянського Союзу (1940 р.) німецькі господарства Буджака характеризувалися високим економічним потенціалом та відігравали значну роль у інтенсивному розвитку сільського господарства південної Бессарабії.

Література

1. *Пассат В. И. Эвакуация немецких колонистов с территории Бессарабии и Северной Буковины в 1940 году / В. И. Пассат // Отечественная история. – 1997. – № 2. – С. 87-106*

2. Буджак: историко-этнографические очерки народов юго-западных районов Одесщины. – Одесса: PostScriptUm – СМІЛ, 2014. – 744 с.
3. Державний архів Одеської області. - Ф. п-4980. – оп.1. - спр. 3. – 152 арк.
4. Збірник Постанов і розпоряджень Уряду Української Радянської Соціалістичної Республіки. – 22 грудня 1940 р. – № 26. – 24 с.
5. Політичні та соціально-економічні зміни в Придунайському краї України: 1940-1941 рр. : дис ... канд. іст. наук / О. К. Луньова. – Одеса, 2012. – 289 с.
6. Державний архів Одеської області. - Ф. п-4980. – оп.1. - спр. 11. – 17 арк.
7. Виноградов В. Н. Бессарабия на перекрестке европейской дипломатии : документы и материалы / [В. Н. Виноградов, М. Д. Ерещенко, Л. Е. Семенова и др.]. – М. : Индрик, 1996. – 380 с.

**СЕКЦІЯ 7. НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ МАГІСТРАНТІВ
СПЕЦІАЛЬНОСТІ «ЕКОНОМІКА», які навчаються за програмою
«ТЕОРІЇ ТА МОДЕЛІ УПРАВЛІННЯ ЕКОНОМІКОЮ»
Одеського національного економічного університету**

Шкребець М.А.

(керівник к.е.н. старший викладач Патлатой О.Є)

**ЦИФРОВА ЕКОНОМІКА ЯК ОБ'ЄКТ АНАЛІЗУ
СУЧАСНОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ**

Цифрова економіка є базою розвитку сучасної економіки в цілому, а також впливає на такі різноманітні галузі як банківська, роздрібна торгівля, транспорт, енергетика, освіта, охорона здоров'я і багато інших. Цифрові технології, такі як інтернет речей (IoT), великі дані (bigdata), використання мобільних девайсів перетворюють способи соціальної взаємодії, економічні відносини, інститути. З'являються нові способи кооперації і координації економічних агентів для спільного вирішення певних завдань (sharingeconomy).

У сучасній економіці компанії цифрового сектора виходять на перший план і стають точками зростання, що забезпечують економіку цифровим ресурсом.

Якщо на початку ХХ століття основними локомотивами світової економіки були великі нафтові, металургійні, машинобудівні і гірничодобувні підприємства, то в даний час найбільшими компаніями є представники сектора цифрової економіки. Так, якщо у 2008 р. серед десяти найбільших світових корпорацій за рівнем капіталізації було лише дві пов'язаних з цифровими технологіями, то у 2018 р. ІТ-компанії вже повністю формують першу п'ятірку [5].

Уряди багатьох країн, прогнозуючи такі зміни, все більше прагнуть до розвитку цифрової економіки, використовуючи її переваги для відповіді на ключові виклики сучасності, такі як зниження рівня безробіття, боротьба з бідністю, деградація навколишнього середовища. Сучасні національні цифрові стратегії стосуються питань розвитку економіки, створення інноваційних підприємств, підвищення зайнятості населення, формування ефективного громадського сектора.

Однак слід мати на увазі, що цифрові технології розвиваються в умовах капіталістичних економічних відносин, які на сучасному етапі є високомонополізованими та інтернаціоналізованими. У глобальній економіці формуються нові, цифрові ланцюжки поділу праці та створення доданої вартості, що починаються від видобутку рідкісних металів, необхідних для виробництва чипів і мікросхем, а закінчується аутсорсингом інформаційних технологій та функціонуванням інтернет-медіа.

Дослідники критичного напрямку вважають, що цифрові технології дають змогу корпораціям підвищувати норму експлуатації праці (передусім за

рахунок аутсорсингу ІТ-сервісів), а також застосовувати великі обсяги «неоплачуваної праці» людей (які можуть навіть не усвідомлювати своєї причетності до процесу зростання вартості), залучених до соціальних мереж та інших онлайн-маданчиків[4, с. 286-296].

В сучасних умовах проблеми цифрового сектора неминуче позначаються на конкурентоспроможності економіки, оскільки відставання в отриманні та обробці актуальних даних, невміння використовувати цифровий ресурс в кінці кінців супроводжується втратою колишніх ринкових позицій. З позицій теорії асиметрії міжнародної торгівлі цифрова залежність однієї країни від іншої веде до збільшення відставання в економічному розвитку між цими країнами.

Особливістю такої структурної залежності є неможливість її подолання, оскільки прогрес в області цифрових технологій відбувається з досить високою швидкістю, а нові технології можуть бути відтворені тільки на основі попередніх результатів. Якщо країна ними не володіє або якісь технічні та технологічні рішення загублені, тоді неможливо створити щось нове і зробити наступний крок.

З цієї причини стан цифрового сектора, зокрема, його елементної бази, спеціального технологічного обладнання, що забезпечує необхідні параметри мікросхем є визначальним фактором перспектив розвитку всього суспільства. Надходження цифрових продуктів з імпорту може зняти гостроту проблем на деякий час, але з огляду на те, що коефіцієнт оновлення в цьому секторі дуже високий і повна зміна парку обладнання і програмного забезпечення відбувається раз в 2-3 року, прив'язка до імпорту таких систем не може бути підставою для створення міцних конкурентоспроможних позицій в даній області.

Зараз в світовій економіці розгорнута боротьба за лідерство в області цифрових технологій, які дозволяють придбати безперечні аналітичні переваги. Виникла цифрова економіка створила новий вид ресурсу - дані, що представляють собою при всій дискусійності такого твердження сучасний фактор успішної економічної діяльності.

Розвиток цифрової економіки забезпечує можливість комунікацій, обміну ідеями та досвідом. Майданчики в інтернеті дозволяють об'єднувати зусилля для створення бізнесу, інвестування, пошуку співробітників, партнерів, ресурсів і ринків збуту. Цифрові технології також можуть відігравати ключову роль у навчанні співробітників, обміні знаннями, реалізації інноваційних ідей, в тому числі і в соціальній сфері.

Утім, розбудова цифрової економіки є значним викликом для країн наздоганяючого розвитку, які постають як перед можливістю відносно ефективно вбудуватися до нових, цифрових систем міжнародного поділу праці, так і перед загрозою подальшого закріплення та поглиблення своєї сировинної спеціалізації. Ці виклики актуалізують роль промислової політики в умовах сучасної цифрової економіки.

Література

1. Гуляєв П.В. Проблеми ефективного використання інформаційного ресурсу в економіці // *Регіональна економіка: теорія і практика*. 2009. № 32.
2. Дагаєв А.А. Економіка знань в інформаційному суспільстві // *Інформаційне суспільство*. 2008. № 5-6.
3. Cruz-Jesus F., Oliveira T., Bacao F., Irani Z. *Assessing the pattern between economic and digital development of countries* // *InfSystFront* DOI 10.1007/s10796-016-9634-1
4. Fuchs C. *Digital Labour and Karl Marx*. – New York: Routledge. 2014. – 406 p.
5. *Largest companies 2008 vs. 2018, a lot has changed* [Electronic resource]. – Retrieved from: <https://milfordasset.com/insights/largest-companies-2008-vs-2018-lot-changed>
6. Дружинін А.М. Стратегія обміну знаннями в цифрову економіку // *Век якості*. 2015. №4

Савельєва В.В.

(керівник д.е.н., професор Жданова Л.Л.)

ІНВЕСТИЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ В УМОВАХ РОЗГОРТАННЯ НОВОЇ ПРОМИСЛОВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ

Характер і динаміка економічного розвитку країни є предметом найпильнішої уваги економістів і політиків у наші часи. Економічне зростання виступає важливою умовою розвитку, адже з одного боку, пов'язане з позитивною динамікою зміни абсолютних та відносних показників реального ВВП (на душу населення), а з іншого – з формуванням економічних, соціальних та природних умов для забезпечення якісних змін рівня та якості життя населення.

Економічне зростання - це реальне збільшення обсягів і масштабів створених за чітко визначений проміжок часу матеріальних і нематеріальних благ, якісне посилення економічного потенціалу національної економіки та її позиції в світовій економіці.

Інвестиції мають суттєве значення для розвитку підприємств, галузей економіки і всього господарства країни. За допомогою інвестицій здійснюються розширене відтворення основних засобів як виробничого, так і невиробничого характеру, зміцнюють матеріальну і технічну базу суб'єктів господарювання, реалізують великі інвестиційні проекти, будують транспортні магістралі, створюють раціональну інфраструктуру тощо. Усе це дає змогу підприємствам збільшувати обсяги виробництва промислової продукції, товарів повсякденного вжитку, поліпшувати умови праці та побуту працівників, добробут населення. Від розміру та ефективності інвестицій залежить собівартість, а значить і ціна,

асортимент, якість, новизна і привабливість продукції, її конкуренто- та експортоспроможність.

На сьогодні для низки постсоціалістичних країн, у тому числі й для України, інвестиції стають ключовими чинниками їхнього економічного розвитку. Адже у процесах реформування вітчизняної економіки ставляться широкомасштабні завдання щодо забезпечення позитивних незворотних змін у всіх галузях господарського комплексу з метою його регулювання шляхом переходу від адміністративно-командної економіки до ринкових відносин [2, С. 45-46].

Крім цього, в Україні в результаті недофінансування науково-технологічної сфери збільшуються витрати на стадії науково-дослідних і дослідно- конструкторських робіт, а це призводить до зниження якості нової продукції, збільшуються терміни розробок та виробництва; знижено якість продукції, товарів та послуг наукомістких виробництв, що, звичайно, суттєво впливає на їхню конкурентоспроможність на світовому ринку і навіть на внутрішньому тощо.

Але важливо зауважити, що нова промислова революція сягає своїх обертів у розвинених країнах і орієнтована на робототехніку, штучний інтелект, програмування явищ і процесів, управління базами даних спричиняє черговий етап поступу людства, визначає найважливіші та наймасштабніші світові тенденції. Тому приголомшливо швидкий розвиток технологічних інновацій призводить до кардинальних змін у всіх сферах життєдіяльності суспільства. Це дає підстави сьогодні говорити про Четверту промислову революцію, під час якої зрушення на ринку праці будуть набагато вагомішими, ніж при аграрній, індустріальній та цифровій революціях. Виходячи з цього має місце нове бачення природи економічного успіху, який в умовах роботизації та інформаційної економіки значно відрізнятиметься від його розуміння в індустріальній та аграрній добі відповідно [1, С. 25-26].

Тому вітчизняна економіка має велику потребу в удосконаленні, модернізації та реконструкції виробничих процесів, постійному зростанні на основі запровадження інноваційних технологій, реалізації державних програм соціального та економічного характеру. Але практична реалізація інноваційної моделі економічного розвитку можлива тільки за умови дієвого фінансового, інвестиційного забезпечення розвитку наукового потенціалу власної науки, а фінансове забезпечення науково-технологічної сфери – ключова передумова *інноваційних процесів* в економіці [3, С.333-335].

А тому основним стратегічним завданням на сьогодні є реалізація політики зростання, на трансформаційному етапі якого максимальна увага законодавчої та виконавчої влади, органів державного самоврядування повинна приділятися забезпеченню в економіці найбільш сприятливого інноваційно-інвестиційного середовища, того, що слугуватиме ефективному розвитку національного господарства та соціальної сфери суспільства, підвищенню добробуту українського народу.

А це, у свою чергу, потребує зростання на цьому етапі ролі держави, дієвого регулювання і стимулювання науково-технічного та інноваційного розвитку. Держава повинна стати тим суб'єктом, який забезпечить:

- у всіх сферах і галузях ринкові механізми;
- дієве стимулювання розвитку внутрішнього ринку;
- сприяння розвитку та освоєнню механізмів енергозбереження;
- структурну перебудову всієї національної економіки
- дієвий організаційно-економічний механізм управління національною економікою;
- удосконалення державного регулювання інвестиційної діяльності тощо.

Отже, як свідчить досвід розвинених країн, економічне зростання національної економіки України можливе лише за умовами фінансової підтримки, запровадження і використання інноваційних розробок та розвитку високотехнологічного виробництва у реальному секторі економіки. Для цього необхідно створити благоприємний інвестиційний клімат у країні із забезпеченням стабільної законодавчої, політичної та економічної ситуації.

Література

1. Крисоват А.І., Сохацька О.М. Четверта промислова революція: зміна напрямів міжнародних інвестиційних потоків. - Тернопіль, ТНЕУ. – 2018. – С. 25-26
2. Дейнеко Л.В. Розвиток промисловості для забезпечення зростання та оновлення української економіки. - Київ. – 2018. – С. 45-46
3. Стригуль Л. С. Особливості формування інвестиційних процесів промислових підприємств в умовах структурних перетворень економіки. - Вісник ЖДТУ. – 2017. - No 1 (63). – С. 333-335

Мікульська А.В.

(керівник к.е.н., доцент Макуха С.М.)

ПРОБЛЕМИ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОГО КАПІТАЛУ В УКРАЇНІ

Ключовою ланкою національної економіки є банківська система. Від ефективності її функціонування банківського капіталу, фінансової стійкості банківської системи та її здатності протистояти кризовим явищам, вирішальною мірою залежать перспективи економічного розвитку країни в цілому. На практиці особливості прояву кризових явищ у банківській системі України проявилися у низці негативних процесів, які поєдналися у великий комплекс проблем, що в концентрованому вигляді характеризують ті макроекономічні дисбаланси, які сьогодні є одним із вирішальних факторів гальмування розвитку економіки нашої країни. Серед таких процесів особо

виділяються ті, що найбільшою мірою відображають сучасний стан банківського сектору й ознаки кризових явищ у ньому, а саме:

- 1) безпрецедентний за масштабами відтік коштів з депозитних банківських рахунків;
- 2) нагромадження значних обсягів проблемних кредитів у структурі кредитного портфеля;
- 3) збільшення витрат банків та наростання збитковості банківського бізнесу в цілому;
- 4) загострення проблеми недостатнього рівня капіталізації банків;
- 5) зміна структури банківської системи внаслідок оголошення низки банків неплатоспроможними і виведення їх з ринку [1, с. 2].

В цих умовах функціонування банківського капіталу стає однією з головних проблем. Аналіз літературних джерел виявив, що існують різні види сутності банківського капіталу. За першим підходом банківський капітал розглядається як частина ресурсної бази, як сукупність власних, залучених та запозичених коштів; за другим підходом банківський капітал – це лише власні кошти акціонерів банку, які належать їм на правах власності.

Оптимізація механізму формування банківського капіталу потребує розгляду його складових із позиції джерел його формування. За цією класифікацією капітал банку поділяється на власний, залучений та позичений. Власний банківський капітал є основою діяльності капіталу банку, власністю акціонерів та його засновників і забезпечує безперебійне функціонування банківської установи, оскільки формується на безповоротній основі. У свою чергу, залучений банківський капітал не є власністю засновників, а формується за рахунок залучення вільних коштів фізичних і юридичних осіб для отримання доходу. Позичений банківський капітал не є власністю засновників банку, він сформований за рахунок грошових позик на міжбанківському та грошовому ринках у рамках стратегічного розвитку банку [2, ст. 673].

Загалом обсяг капіталізації вітчизняної банківської системи не відповідає економічним потребам суб'єктів господарювання, а також вимогам зарубіжних інвесторів. Потреба у подальшому зростанні капіталу банків постійно посилюється, чому сприяють такі передумови:

- обмежена капітальна база банків – головна перепона розширення спектра банківських операцій для клієнтів, це зумовлює досить низький інвестиційний потенціал банків, а у свою чергу без довгострокових вкладень в економіку заходи з нарощування виробництва неможливі;
- нестійкий характер економіки спонукає банки до значних ризиків, пов'язаних з прагненням мати стабільні прибутки;
- зростаючі вимоги до розміру капіталу з боку Національного банку України;
- конкуренція між українськими банками (за надання широкого спектра послуг);
- конкуренція між українськими банками і банками з іноземним капіталом;

- конкуренція між банками і небанківськими фінансово-кредитними інститутами.

В економічній літературі виділяють декілька джерел нарощення капіталу, серед яких внутрішні та зовнішні джерела. Зовнішні джерела збільшення капіталу передбачають:

- продаж акцій;
- продаж активів;
- залучення субординованого боргу.

Внутрішніми джерелами збільшення капіталу банків є:

- прибуток;
- проведення збалансованої і стабільної дивідендної політики.

В останні роки вагому роль у нарощуванні капіталу відіграють методи непрямого ефекту:

- злиття та поглинання банків;
- створення і використання резервів переоцінки;
- зміни у структурі балансу банку [3, ст. 74].

На сучасному етапі в напрямі підвищення рівня капіталізації банківської системи можливі такі заходи:

- залучення до банків додаткового акціонерного капіталу на основі додаткових емісій акцій або внесків власників чи засновників банків;
- розробка банками планів підвищення рівня капіталізації із використанням додаткових джерел залучення коштів як на внутрішніх, так і на зовнішніх фінансових і грошових ринках;
- залучення банками стратегічних інвесторів, поліпшення якості капіталу та забезпечення достатнього рівня покриття ним ризиків, що приймаються банками, в тому числі вдосконалення структури капіталу;
- стимулювання капіталізації прибутку в банках, зокрема шляхом удосконалення оподаткування та дивідендної політики;
- удосконалення методики розрахунку регулятивного та економічного капіталу;
- впровадження обов'язкового лістингу банків на фондових біржах, котирування та продаж банками власних акцій на відкритому фінансовому ринку з максимально широким доступом юридичних і фізичних осіб;
- вдосконалення розрахунку та розробка систем моніторингу банківських ризиків [4, с. 101].

На нинішньому етапі в українському банківському секторі існує ряд проблем, що потребують невідкладного розв'язання, а саме: наявність ризиків, пов'язаних зі стрімким зростанням обсягів кредитування, а також із розбалансуванням активів і пасивів за термінами погашення, наявність значних обсягів зобов'язань нерезидентів; зниження рівня ліквідності банківської системи у зв'язку з впливом коштів фізичних осіб та зниженням курс національної валюти.

Важливими заходами щодо підтримки розширення можливостей ліквідності вітчизняного банківського сектора в умовах світової фінансової

кризи є проведення діагностики банків на предмет визначення слабких місць у їхній діяльності з метою надання їм фінансової допомоги.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок, що підвищення рівня капіталізації і ліквідності вітчизняних банків має забезпечити динамічне і ефективне функціонування всієї фінансово-кредитної систем України, що є обов'язковою передумовою зростання конкурентоспроможності банківської системи та зростання рівня задоволення потреб економіки у фінансових послугах. В умовах обмеження кількості джерел капіталізації особливу увагу слід приділяти розробці нових фінансових інструментів, здатних задовольнити вимоги як власників банківських установ, так і інвесторів.

Література

1. Дзюблюк О. В. *Актуальні проблеми розвитку банківської системи України* // Банківська справа. – 2016. – № 1. – С. 3-32,
2. Грудзевич У. Я. *Проблеми та напрями підвищення капіталізації банківських установ України.* – Електронний ресурс. – Режим доступу: http://vlp.com.ua/files/13_31.pdf
3. Козоріз М. А., Лис І. М. *Основні напрями підвищення рівня капіталізації і ліквідності банківських установ* // Регіональна економіка. - 2009. - № 2. - С. 95-102.

Пушкова Р.Г.

(керівник к.е.н., доцент Грималюк А.В.)

СТРАТЕГІЇ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

На старті четвертої промислової революції весь світ стрімко змінює стратегії та парадигми розвитку, використовує всі можливі інструменти і нестандартні методи для прискорення технологічного зростання і боротьби в глобальній конкуренції, Україна знаходиться на етапі економічної стагнації, політичних конфліктів та повній відсутності ефективних системних стратегічних дій.

Сьогодні питання реалізації ефективної національної економічної стратегії - це питання національної безпеки. З огляду на гостроту питання, в суспільстві ведуться дебати про вибір концептуальної основи економічної стратегії з двох альтернатив.

1. Перша альтернатива - радикально ліберальна доктрина, яка передбачає не підвищення ефективності національних державних інститутів, а мінімізацію їх впливу (з оглядкою на його просто-таки злякисну неефективність в умовах "української специфіки") в надії на вплив ринкових сил, їх здатність знизити корупцію і відродити економіку. Головні постулати в рамках цієї доктрини - провести тотальну лібералізацію і приватизацію, включаючи стратегічні національні підприємства і ресурси, в тому числі сільськогосподарські землі. В якості основних джерел фінансування економіки

передбачається залучення іноземних прямих і портфельних інвестицій, а також зовнішніх позик.

2. Друга альтернатива - це парадигма високотехнологічного розвитку національної економіки, що передбачає стратегічний перехід від сировинної моделі економіки колоніального типу до стану високотехнологічної індустріальної держави через оптимальне поєднання ефективного державного регулювання і ринкових сил на основі:

- реального, а не тільки імітаційного поліпшення бізнес-клімату;
- активної державної промислової політики і кластерної стратегії, спрямованих на стимулювання розвитку високих технологій і зростання глобальної конкурентоспроможності України; розвитку малого і середнього бізнесу, технологічного підприємництва, зростання зайнятості і доходів населення;
- реформи роботи НБУ: забезпечення його підзвітності суспільству, підвищення рівня професіоналізму реалізації монетарної політики і банківського регулювання, прозорості та незалежності від суб'єктивних політичних і бізнес-інтересів, забезпечення високого рівня довіри суспільства до НБУ.

На даний момент основним вектором розвитку економіки має стати рух в сторону економіки знань, яка ефективно використовує знання для свого розвитку. Мається на увазі розподіл знань, їх використання та адаптація, а також створення нового знання. При цьому всі галузі стають «наукомісткими». Як відомо, за рахунок нових знань в розвинених країнах забезпечується приблизно 70% приросту валового внутрішнього продукту. Створюється він більшою мірою за рахунок розвиненості венчурного бізнесу, який в передових країнах діє в різних галузях і сферах виробництва, в тому числі і традиційних, проте, основна частина ризикових капіталовкладень пов'язана з високими технологіями. Венчурні інвестиції хоча і ризикові, але мають, як правило, високі доходи.

Інформаційні технології, комп'ютеризовані системи і високі виробничі технології є базовими системами економіки знань. Вони в своєму розвитку радикально трансформують всі засоби отримання, обробки, передачі інформації, радикально змінюють інтелектуальну діяльність. Нова економіка передбачає створення нових ідей, впровадження їх у виробництво не тільки з метою отримання прибутку, вона покликана сприяти прогресивному суспільному розвитку, тому вивчення питань, пов'язаних з формуванням економіки знань сьогодні дуже актуально.

Для подолання розриву в розвитку економіки в порівнянні з розвиненими країнами необхідно: позначення пріоритетів в національній економіці, зокрема щодо розвитку високотехнологічного виробництва; забезпечення достатнього рівня фінансування вітчизняної науки, хоча б на рівні 1,7% ВВП; освоєння нових видів техніки і технологій, збільшення частки інноваційно-активних промислових підприємств; розвиток венчурного бізнесу.

Література

1. Мазур А. Современные инновационные структуры / А. А. Мазур, Н. В. Осадчая // Наука та інновації — 2006. — Т.2.(№ 1) — С. 90-96
2. Мониторинг индекса экономики знаний по методологии Всемирного банка (2015 г.) — [Электронный ресурс].— Режим доступа: http://info.worldbank.org/etools/kam2/KAM_page5.asp
3. Новая экономическая стратегия для Украины./(2017 г .) — [Электронный ресурс].— Режим доступа: <https://zn.ua/macrolevel/novaya-ekonomicheskaya-strategiya-dlya-ukrainy-.html>

Гуй Хуачжи

(керівник к.е.н, доцент Несененко П.П.)

ОСОБЛИВОСТІ АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ КИТАЮ В УМОВАХ РИНКОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Сільське господарство Китаю є важливою частиною національного господарства. За своїм складом та структурою воно відрізняється від промисловості, транспорту, зв'язку. Аграрну сферу як головний засіб виробництва визначає земля, на якій вирощується сільськогосподарська продукція, клімат та особливості технології її функціонування. Все це характеризує специфіку виробничих відносин у цій сфері, а також аграрну політику. На сьогодні село стало головним в стратегії китайського керівництва. З'ясувалось, що окрім землі як середовища життя людей з їх інфраструктурою, рівнем культури, знань і т. ін. загострилась проблема її майнової сторони, розширення прав селян на отримання доходу не тільки від землі. Тому виникла потреба у глибокій реформі нинішньої системи землекористування в КНР, перехід від адміністративного зрівняльного розподілу землі до ефективнішого принципу розміщення земельних ресурсів, тобто на основі ринкового обігу, щоб створити умови для концентрації землі і розвитку укрупнених господарств, як важливого кроку до розвитку сучасного, рентабельного вискооефективного сільського господарства. Однак це неможливо зробити без врахувань процесів урбанізації. На це наклався ще й перехід від традиційного суспільства до сучасного для здійснення «китайської мрії». Підходи до вирішення цих проблем сучасним Китаєм через аграрну політику та сприяння прискоренню процесів соціалістичної модернізації та ринкової трансформації з досягненням оптимізації не тільки самого виробництва, але й усіх сфер життя селян, та інших сфер суспільства, з урахуванням сучасних умов країни та світових тенденцій зараз, як ніколи, стали затребуваними.

Аграрна політика – це одна із складових частин економічної політики взагалі, сферою дії якої є й і сільське господарство та тісно пов'язані з нею сфери господарювання. Причому економічна політика є однією із форм впливу держави на суспільство в умовах розвиненого ринку. В доринковий період

провідною була політика, направлена на підпорядкування одних людей іншими, з головним багатством землею та соціальними станами, а потім, з появою ринку – економічна політика, де багатством є гроші. З посиленням процесів усупільнення відбувається перехід до політики технологічних укладів з головним багатством вже людиною, її розвитком. [1, с. 67-69]

В життєдіяльності ринкового суспільства можна виділити три сфери: виробництво, ринок та соціальну сферу. Зауважимо, що діяти на виробництво економічна політика безпосередньо не може. Це відбувається опосередковано, через соціальну сферу (кредит, бюджет, права власності та їх юридичне оформлення). [4, с. 23] Звідси економічну політику можна визначити як ціленаправлену дію соціальної сфери на виробництво, результати якої відображаються на економіці (ринку). [4, с. 14] Що стосується аграрної політики, то вона є відгалуженням економічної політики, яку можна визначити як цілеспрямовану дію соціальної сфери на аграрне виробництво, результати якої відображаються на економіці (ринку) та аграрній сфері.

Зрозуміло, що як складова економічної політики взагалі, аграрна політика є її частиною і визначаючись нею, розвивається у руслі вибраного державою стратегічного напрямку. При цьому специфіка аграрного сектору вносить в неї певні корективи та особливості, які важливо враховувати при її формуванні. Звідси хиби або неточності у виборі економічної політики взагалі обов'язково негативно відіб'ються і на аграрному секторі, і навпаки, добре прорахована аграрна політика посилить ефективність і економічної політики.

Реформи в КНР та їх успіх визначає дія такої стратегічної складової, як соціалістична модернізація, що стала специфічною китайською моделлю розвитку, яка базується на теорії будівництва соціалізму з «китайською специфікою», що здійснюється правлячою політичною елітою КПК як синтез марксистських уявлень про розвиток суспільства, конфуціанських соціально-політичних бачень про гармонійний суспільний розвиток людини, а, також, капіталістичних технік і методів в області економічного реформування. Причому «модернізація» не рівнозначна «інноватизації». Якщо остання є «підштовхуванням» економіко-технологічного розвитку, то модернізація є утворення фундаментальних, інфраструктурних передумов.

Розглядаючи сільське господарство Китаю, можна зазначити, що вплив аграрної сфери на суспільство був різним. В умовах доринкового середовища, коли люди залежали від сил природи, вона була визначальною, так як від стану природи залежало їх життя. З розвитком ринку та появою економічної політики, замість політики взагалі, роль аграрної сфери почала зменшуватись, посилюючи значення економічної політики та її особливої складової – політики промислової. Однак навіть такі корінні зміни не відтісняють аграрну сферу на другий план. Вони просто змінюють її значення, коли промисловість по-новому починає впливати на розвиток аграрної сфери, а з нею й на все суспільство.

Питання формування нової аграрної політики Китаю пройшли 2 етапи модернізації і набули актуальності з початком встановлення КНР з 1 жовтня 1949 р., що отримали новий підих з грудня 1978 року, тобто з початку

реформування всієї економіки, як і її тоді ще провідної частини – аграрної сфери. Спочатку питання стояло в забезпеченні людей харчами, потім село надавало головні ресурси індустріалізації в її сталінському варіанті. Розруха, голод, з 1978 р. поставили завдання знайти нові підходи розвитку села. Це й було зроблено Ден Сяопіном шляхом використання НЕПу, тобто керованого ринку. Спочатку він ожив у селі, а потім почав розповсюджуватися на промисловість. Правда, перед цим Ден Сяопін змонтував нове інституційне середовище, яке по мірі появи нових завдань для села змінював. Так, на першому етапі економічна свобода була максимально представлена в сімейному підприємстві, потім почався демонтаж планової системи з посиленням сил ринку в інших сферах для проведення нової індустріалізації шляхом відкритості з орієнтацією на зовнішній ринок. Причому головним джерелом ресурсів залишалось село. Поступово у нього входила кооперація, відпускались ціни, розшарування людей. Однак керівництво контролювало останній процес, згладжуючи. Це дало можливість економіці села динамічно розвиватись.

Однак в останні п'ять років стало очевидно, що проблеми загострюються. Зменшились права селян на доходи від землі, сповільнилось зростання добробуту, можливості створення крупних рентабельних господарств та доступу селян до культурних цінностей, що значно зменшились у порівнянні із жителями міст. До цього додалась проблема урбанізації, що з часом стала «двохколісною». Відтік людей з села почав змінюватись на зворотний – у села. Виникло явище нової урбанізації як урбанізації сільської. Так село ставало перепорою подальшого піднесення Китаю. Для її вирішення почався пошук зайнятості людей не у сільському господарстві, до якої вперше підключилось місто. Відмітивши ці аспекти на XIX з'їзді КПК, Сі Цзіньпін запропонував комплексний підхід до вирішення аграрної проблеми, вперше поставивши китайське село на центральне місце в економічній політиці, сформулювавши нову концепцію «модернізації сільського господарства і села». Саме вона стає головним завданням розвитку країни. [5] Одночасно прийнято рішення про скасування провідної причини, що спричиняла перетворення села в «головну відстаючу ланку – системи «двоосновної структури міста і села», тобто роздільного управління ними. Таким чином, нарешті був припинений значний відтік ресурсів у міста, який відкрила, ще національна індустріалізація.

Сільське господарство Китаю у своєму розвитку пройшло шлях від збереження до 1949 року значних напластунків доринкових відносин, трансформації ринку, спочатку Мао Цзедунем, як спроби першої модернізації, а потім і другої, розпочатої Ден Сяопіном, з побудовою нового соціального, і, перш за все, політичного середовища, що дало можливість аграрному сектору шляхом тісної взаємодії з промисловістю, вивести країну на нові рубежі процвітання. Звідси індустріально-аграрний Китай стає основним соціально-економічним станом країни на тривалий період часу, без чого неможливо вирішити не тільки проблему села, але і всього суспільства. [2, с. 65]

Література

1. Артеменко О. А. Еволюція технологічних укладів як етапи соціалізації виробництва / О. А. Артеменко // *Актуальні проблеми розвитку економічної теорії в умовах глобалізації: Матеріали XII Всеукраїнської науково-практичної конференції «Покританівські читання»*. – Одеса, 2016. – С. 67-69.
2. Бони Л. Д. Новая аграрная стратегия XIX съезда КПК: цели и проблемы /Л. Д.Бони // *Проблемы Дальнего Востока* . – 2018. – № 5. – С. 57-69.
3. Дэн Сяопин. Строительство социализма с китайской спецификой / Дэн Сяопин – М. : Наука, 1997. – 364 с.
4. Мартыновский С. В. Экономическая политика: проблемы достижения цели: Монография / С. В. Мартыновский – Одесса : Пальмира, 2008. – 186 с.
5. Полный текст доклада Си Цзиньпина XIX съезду КПК. URL: <http://china.caixin.com/2017-10-8/101158185.html/source EntityId=101158466> (на кит.яз.)

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ В
УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ**

Матеріали

**XV ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ КОНФЕРЕНЦІЇ
«ПОКРИТАНІВСЬКІ ЧИТАННЯ»**

(Одеса, 5 вересня 2019 року)

Підписано до друку _____ Зам. _____
Формат паперу 60 X 84 1/16 Обсяг _____ авт. арк.
Тираж _____ прим. ОНЕУ, м. Одеса, вул. Преображенська, 8.